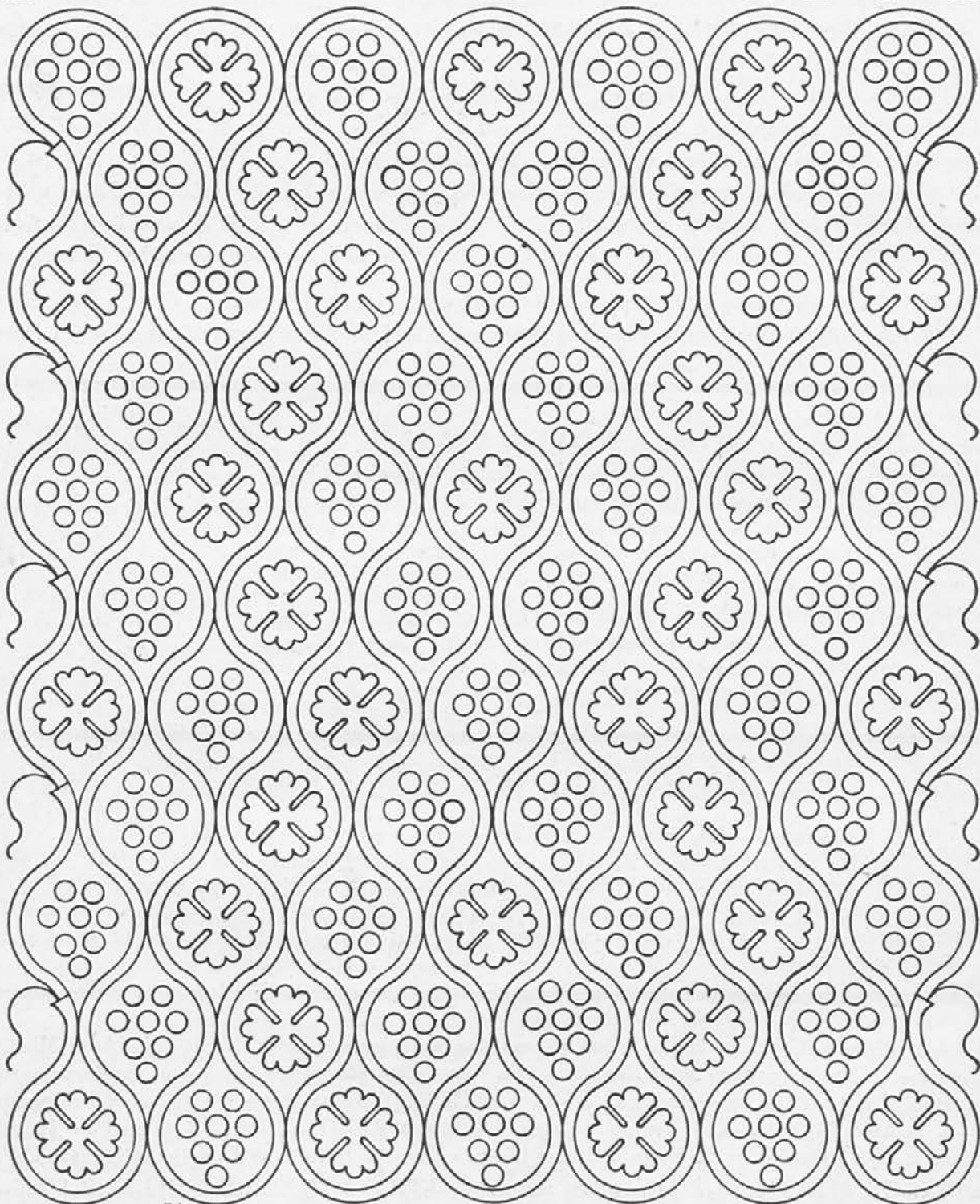

M • L • A • D • I • K • A

DRUŽINSKI LIST S PODOBAMI
JULIJ • 1938 • LETO XIX

V S E B I N A J U N I J S K E Š T E V I L K E

LEPA POLJANA Zbegano gnezdo (Cveta Stojanova) // Umiranje (France Bevk) // Herodeži (Jan Plestenjak) // V nove zarje (Ivan Zorec) // Štirinajst dni po Bolgariji (Silvo Kranjec) // Povest z naukom (Janez Rožencvet) // Na Švajca visoke gore (Lojze Grzetič) ★ PESMI Joj, kakor cvet...; Jetnik (Jože Cukale) // Moj Bog; Pesem o rožah (Anton Vodnik) // Dekle in Marija; Poet umira (Leopold Stanek // Nebeški lovec (Thompson-Koritnik) ★ PISANO POLJE Vseučiliška knjižnica v Ljubljani (dr. Joža Glonar) // Polarizirana svetloba pri avtomobilih (Bojan Devetak) // Slovenski pregovori in reki (Ivan Šašelj) // Spallanzani: Mikrobi nastajajo iz mikrobov (de Kruif-Tratnikova) // Naše slike ★ DOM IN DRUŽINA Baba Luna (Joža Likovič) // Poletne obleke (Štefanija Humek) // Torbica in pas (Eliza Skalický) // Kuharica (M. R.) ★ ZABAVA IN ŠALA Spretnosti iz papirja // Anekdote in smešnice // Uganke in mreže ★ SLIKE Francè Košir: Iz Zalega loga nad Železniki; Selce nad Škofjo Loko; Ženski portret; Tihozitje // K članku Štirinajst dni po Bolgariji: Cerkev sv. Nedelje v Sofiji; Mestno mineralno kopališče v Sofiji; Cerkev sv. Sofije v Sofiji // Fotografije (Fr. Krašovec): Soparen popoldan; Za cirkusom; Poletni večer; Čakanje na hodniku; Študentovska ulica // Detajl iz vseučiliške knjižnice v Ljubljani // Črteži polarizirane svetlobe // Torbica in pas

KROJNA PRILOGA Pripombe o ročnem delu // Nekaj vzorcev poletnih oblek // Članki: Praktičen prt; Mati in hči; Zaprtje; Pozor na moško obleko; O letenskih čevljih; Deset zapovedi za zdravje; Nasveti

NOVOMAŠNIKU

(Po napevu: Stezica bla je uglajena.)

Kak' srečna tista mati b'la, ki je rodila mašnika. Bog sam se je razveselil, k' se je na svet rodil.	Vsak dan bo sedel v spovednic', držal bo roko gor na lic', učil, svaril bo vse lepo, da bi prišli v svetó nebó.
Vsak dan bo sveto mašo bral in Jezusa v rokah držal. Kak' srečno mora biť srce, ki to storiti sme.	Naj bo podnevi al' ponoč', hitel bolnikom na pomoč, da dal b' mu sveto popotnico za srečno rajžico...

DOBILISMO V OCENO

Georges Kôziak, janissaire Slovence, Joseph Yourtchitch. Traduit par l'Abbe Ferdinand Kolednik. Maison d'Édition J. Dupuis, Fils et Cie, Charleroi, Paris ★ V službi Najsvetejše. Zgodovinska slika iz švedsko-poljske vojne. Spisal Henrik Siemkiewicz. Izdala založba Sigma, Gorica 1938. Tiskala Tipografia Consortiale, Trst.

MLADIKA se tiska v Celju in izhaja točno prvega dne vsakega meseca ★ NAROČNINA za Mladiko je letno din 84.—, s krojno prilogo vred din 100.—. Da uprava ustreže najširšim slojem, sprejema naročnino tudi polletno (din 42.—) in četrletno (din 21.—). V INOZEMSTVU pa stane din 100.—, s krojno prilogo din 116.—; v Ameriki dol. 2.—, s krojno prilogo dol. 2:40 ★ ČEKOVNI RAČUN imamo za Jugoslavijo v Ljubljani št. 11.412 Družba sv. Mohorja, Celje, za Italijo v Trstu št. 11/1675, za Avstrijo na Dunaju D 160.150. NAROČNINO IN REKLAMACIJE je pošiljati na naslov: UPRAVA MLADIKE V CELJU. Reklamirati se more vsakokrat le zadnja številka ★ ROKOPISI naj se pošiljajo na naslov: dr. Jože Pogačnik, tehnični urednik publikacij Družbe sv. Mohorja, Ljubljana, Poljanska c. 28, telefon 51-68 ★ UGANKARSKO GRADIVO sprejema Janko Moder v Dolu pri Ljubljani. Na isti naslov je pošiljati tudi rešitve ugank ★ IZDAJA Družba sv. Mohorja (dr. Franc Kotnik) v Celju. Za uredništvo: Fran Milavec, Celje. Tiska Mohorjeva tiskarna, registrirana zadruga z omejeno zavezo, v Celju (Fran Milavec, Celje)

ZBEGANO GNEZDO

Cveta Stojanova

15.

Vrt je bil dograjen. Iz drevja in grmičevja je poganjalo popje, grede so bile nadahnjene z zelenim puhom, kraje so že barvale mačehe in, kjer je bilo pripravljeno za travo, so čepeli in cveteli žefran in trobentice, ki so jih otroka in Mara prinesli iz gozda. Sonce je prenehalo le v noč, čez dan pa je žarelo, da ni pustilo niti meglisce niti oblacka na nebu. Nebo je bilo visoko in napeto; ob večerih je gorelo še dolgo v rdečih zarjajah. Jutra so dihala skozi tančice, ki so se razgibale in razpršile ob petju kosov; peli so tiho, nežno in pritajeno, da bi ne preglasili jutra.

Bil je postni čas, predvelikonočni čas. Zdaj sta Matej in Agata zapuščala dom. Prvi je odhajal Matej, kmalu za njim Agata. Matej je ločil od vsega dneva le peto uro popoldne, ki mu ni pustila, da bi jo prezrl ali pozabil.

Agata je ljubila pusta in spoštovala post. Kakor ni družini odvezla prvega in se sama našemila z otroki za pusta, tako je v postu z družino po večerji molila skupno rožni venec. Sama je hodila zvečer h križevemu potu v cerkev.

Dom jo je družil z zemljo, s svetom, v živo življenje; molitev ji je dajala moči za odpoved; pokojno ji je bilo ob misli, da bo nekoč dotrpela in umrla zato, da v veselju večno zaživi, kakor je upala.

Agata je poznala dvoje zdravnikov, dvoje knjig, ki sta bili obenem njeni prijateljici in svetovalki. Preden je ugasnila luč in končala dan, je segla po obeh, ki sta jo čakali na nočni omarici. Nasmejala se je rožam in mrzli kopeli Kneippa in se poglobila v Kempčana.

Ko so na veliki četrtek končali z vsemi pripravami za veliki teden, je Agata živela v brezdelju. Praznike je imela rada. Za veliki petek je prosila Mateja, naj ostane doma. Ko je uspela, je počasi prosila, da ostane z družino tudi na veliko soboto in nedeljo.

»In v ponedeljek?« jo je temno pogledal Matej.

»V ponedeljek si prost.«

»Torej služba?«

»Da — božja,« mu je bila Agata rekla in ni hotela čutiti njegovega posmehljivega glasu.

In ko je na veliko soboto po blagoslovu pogrnila mizo s čipkastim prtom in jo obložila s poticami, gnjatjo, pirhi, sladkorčki, suhim in svežim sadjem, je pogledala, ali je miza tudi lepa. Pladnji in krožniki in široke skodele, na katerih se je smejal praznični blagoslov, so bili stari in dragoceni, rabila jih je le za velike praznike. Pripravila je še šest krožnikov, ki jih je varovala kakor svoje otroke. Čeprav so bili stari več ko sto let in so jih uporabljali že iz roda v rod, so bile velike rože in ročna slikarija na njih ter zlato kakor novi. Šopek trobentic, ki jih je poživiljal modri encijan, je dala kot spomin pomladi na temno polico, ki je nosila albume in zvezke umetniških slik. S te mize so jedli po vstajenju, kadar je kdo hotel, brez vprašanja.

Ta miza je bila Mateju vse te tri dni kakor trnje na telesu, ki ga je zbadalo, da je bil siten in zadirčen. Otroci niso znali te dni ne sedeti ne jesti; v napotje so bili, da se je spotikal ob njih, kakor ob nečem, kar ni na svojem običajnem mestu; preveč so jedli, se mazali in razgrajali in še njih mati mu je bila prav tako nespametna in odveč kakor onadva. Dražila ga je potrata, zapravljenost in razkošje in to je povedal z vsakim očesnim utripom in z vsako kretnjo.

»Pri nas doma smo bili bogati, pa ni bilo tako; skromno je bilo in preprosto,« je očital Agati.

»Kako misliš to?« ga je vprašala Agata.

»Otroci se bodo razvadili; bolje je, da jih učiš skromnosti,« jo je učil Matej.

»Saj tudi tebi ni škodovalo, da si se vozil z avtomobilom, saj hodiš danes vedno lahko peš! Treba je le, da se znaš prilagoditi. In kakor vidiš, znajo otroci jesti dobre reči prav tako, kakor jedó vsak drug dan polento, močnik in žgance, ki jih jim ni nikoli zadosti! Saj ne vprašajo po dobrem, samo da je veliko in to si imel tudi ti doma, kajne?«

»Pri nas ni bila miza nikoli tako obložena,« je skušal ugovarjati.

»Miza ne, pač pa ste si hodili rezat potic in gnjati v shrambo vsak zase in jo izpraznili pri prazni mizi.«

»Ti pač vse veš,« ji je Matej nejevoljno odgovoril. Hodil je iz sobe v sobo in se vrnil, dolgočasil se je tam in tu. Vse bi še bilo, ko bi dan ne imel tiste pete ure popoldne! V soboto so bili ob tej uri skupaj na cesti in so čakali procesij. V nedeljo popoldne se je Matej lovil z otrokoma

na vrtu. Kmalu po štirih je padla prva zaušnica. Matej je nagajal in dražil otroka, da sta postala divja in se strela. Agata je šla na vrt in se lovila z njimi. Pozabili so na prepir, Agata jih je povabila na čaj. Potem sta šla otroka z Matejem na sprehod.

Hodili so ob vrtovih. Matej se je začudil sam pri sebi, kako jih je pot privedla, ne da bi sami hoteli, prav pred Kržišnikovo krčmo. »Pokažem jih,« se je Mateju lahkoverno razširilo srce in so vstopili. Kržišnikova ju je odvedla v kuhinjo in jima narezala torte. »Vzemita in jejta,« je prisledla. »Ne vem, ali ata dovoli, vprašam prej,« je dejal Pavel in stopil k očetju. Pa je bila pot do njega tako zasedena, da ni rinil naprej. Matej ga je zagledal in vprašal: »Nekaj želiš, Pavel?« »Gospodinja nama je ponudila torte,« je dejal v zadregi spričo toliko obrazov. »Vzemita, kolikor hočeta, tudi malinoveca naj vama dá,« je naročil Matej. Ko otroka nista vedela, kaj bi počela, sta si gatila kos za kosom torte v usta, se spogledovala in pila malinovec. Bernardek je pobledel in rekel: »K mami pojdiva!« »Kako, če ata še ne gre,« se je izgovarjal Pavel. »Pa poglej, ali gre! Vprašaj ga, ali mu je kaj slabo,« je silil Bernardek v Pavla. »Kaj je tebi?« se je domislil Pavel; tudi on je bil že bled. Šla sta in se naslonila na podboje kuhinje. Ko ju je oče zagledal, mu je šinilo vroče po telesu. Naglo je vstal, oblekli so se in šli. Ko je pritekel Bernardek po stopnicah k Agati, je omahnil, da ga je komaj še ujela, in vrgel. »Tudi meni je slabo,« je dejal Pavel. »Preveč sta jedla,« je dejala Agata, »ata je imel prav, ko vaju je svaril.« »Ata je rekel, naj jeva, kolikor hočeva, tudi malinovec sva pila,« se je pobahal Pavel, ki se mu je zavrtelo, da se je naslonil na zid. »Kje?« je še vprašala Agata. »V gostilni,« je odgovoril živo Bernardek in nato še enkrat vrgel.

Matej je prišel počasi po stopnicah in ujel zaničljivi pogled Agate. »Kaj mi hočeš v gostilni zapraviti tudi otroka?« je kakor pobesnela zakričala in odvedla otroka v spalnico. V Mateju pa se je tudi zganilo in razburkalo vse tisto pridržano zatajevanje teh dni. Planil je za Agato, a obstal pred šivalnim strojem, ga pograbil, dvignil kakor igračo in treščil ob tla. Podstavek iz litega železa se je prelomil in stroj je v obupnem in smešnem položaju vegasto občepel na tleh.

16.

Presenečena je obstala Agata, ko je zagledala pred seboj Tino z njenimi tremi otroki. »Kaj pa ti, Tina, in tako zgodaj?« je pozdravila in gledala otroke, h katerim sta se Bernardek in Pavel brž

pridružila. »Racionalno gospodinjstvo,« je odgovorila Tina in Agata je zapazila solze v njenih vedno veselih očeh. Razumela je.

»Dobro,« je dejala Agata. »Čakaj, da oblečem otroka nekaj topleje, potem lahko pojdejo vsi skupaj na vrt.«

Ko se je vrnila, je sedla, Tina pa je hodila po sobi. »Torej, Tina, racionalno gospodinjstvo je slabe volje in je spravilo še tebe v prav tako voljo?« je hotela Agata spraviti Tino iz zagrenjenosti.

»Ločim se,« je dejala v svoji ihtu Tina.

»To ne bo držalo; prevsakdanje je in preneumno za nas, Tina! Izmisli si rajši kaj drugega, novega. Na primer, da se ne ločiš! Ali ne?«

Zasmejali sta se obe, samo da je bil smeh Tine grenak, Agatin pa svoboden.

»Imaš kaj? Pila bi,« je dejala Tina.

»Saj si izvrstne volje, Agata, ti si srečna,« je spet vprašujoče pogledala Agato.

»Pa bodi, da sem srečna. Je pa nekako tako pri nas kakor pri vas. Jože jaše na racionalnem gospodinjstvu, Matej pa na čem drugem. Kako pa naj se sicer možje uveljavijo pri ženah?«

»In vendar ne pojdem več k njemu!«

»Pa otroci?«

»Pojdejo z menoj, jaz pa pojdem spet učiti, čeprav v najbolj hribovske kraje.«

»Ali ne veš, da udariš s tem le po sebi in otrocih? To je jeza, maščevalnost! Nisi utegnila premisliti, da boš udarila sebe v sredo obraza.«

»In vendar ne grem več domov! Dovoli, da bomo pri tebi, čeprav bomo jedli samo nezabeljen krompir in polento,« je prosila Tina.

»Ne gre za polento in krompir, draga moja, gre za družino! Jaz vendar ne bom pomagala ločiti vaju? Če vse to, kar govoriš, resno misliš in si prišla k nam po pomoč, povej, kaj je prav za prav?«

»Racionalno gospodinjstvo! Denar! Pravi, da druge gospe prebijejo z manjšimi dohodki, pa še prihranijo. Noče razumeti, da delavčeva žena porabi manj, ker ima njen mož drugačne zahteve, kakor jih ima on! In če delavec živi v baraki, mu ni treba plačevati niti stanovanja. On hoče imeti vsak dan drugo jed, vsak dan sveže perilo in racionalno gospodinjstvo, ki naj dela čudeže, in ve, da jih jaz ne znam! Pravi, če si ti zmogla postaviti hišo s polovico manjšimi dohodki, kakor jih imamo mi, bi morali imeti mi vsaj eno hišo, če ne dve.«

»Treba je obzirnosti, potrpljenja, razumevanja in ljubezni.«

Francè Košir: Iz Zalega loga nad železniki.

»Pa to ne spremeni njegovega prepričanja, da ne znam gospodinjiti!«

»Predvsem je potrebno, da si ti uvidevna, da se ne trapiš z ločitvijo.«

»Boš dovolila, da ostanem pri vas za kosilo?«

»Bodi! A po kosilu pojdi domov, potem se pa lahko vsak dan oglasiš, če ti je težko sami. Tako se umiriš.«

»Potem te prosim, pridi zvečer k nam k večerji. Ti mu boš lahko dopovedala, da je tisto o gospodinjstvu neizvedljivo.«

Agata je pomislila in rekla: »Po večerji pridem.«

Potem sta odšli na vrt. Prav tedaj sta se Bernardek in najmanjši Tinin fantek ruvala za lonček in se vpričo mater stepla. Ko se je Agata ozrla po vrtu, je vzdihnila: »Pa kaj ste delali? Pavel, poglej!« Vse je bilo poteptano po gredah. »Saj sem te klical in kričal, da ne smejo po gredah. Bernardek je tekal za Nežo in mi smo tekli za njim, da bi je ne udaril.« »Drugič boste vsi kaznovani,« je huda rekla Agata, otroci pa so obstali kakor grešniki. Naglo se je obrnila, da je niso videli v obraz. Zasmejala se je, tako prisrčni so se ji zdeli ti mali grešniki.

Ko je Agata zvečer odložila klobuk in plašč v prednji sobi pri Tini, je Jože pogledal pri vratih iz jedilnice, kdo je prišel.

»Jože, jaz sem, tod mimo se vračam domov, pa nisem mogla drugače, kakor da sem prišla k vam. Otroci že spijo?« je pozdravila še Tino.

»Ti si, Agata, pa sama? Čakaj, za dobro vino vem. Pošlji ponj, Tina!«

»Pa to tudi ni racionalno gospodinjstvo, Jože,« ga je Agata podražila.

»To gre iz mojega gospodarstva!«

»Kaj pri sebi ne izvajaš, kar želiš pri ženi? Prav tak si, kakor so vsi moški in kakor je tudi Matej.«

»In ti, Agata, hočeš biti kakor vse ženske. In to je pravilno.«

»In če je to pravilno, potem je prav, da vodite vi racionalno gospodarstvo in da nam dovolite, da gospodinjimo po žensko. Res je, da vi, moški, živite v svetu in me kraljujemo doma. Tudi je res, da potrebujete vi denar za ta svoj svet, a je tudi res, da me izdajamo le za dom in družino. To je: me nalagamo denar, vi ga pa domu jemljete. Vam se zdi škoda vsakega denarja, ki ga porabimo doma, in vam ni žal tistega, ki gre z doma. Ali ni nekako tako?«

»Tako je pri tebi, kjer ima denar vrednost in iz njega nekaj napraviš, kar je spet denar. Pri nas pa ni ne denarja ne blaga.«

»Kakor jaz vem,« je zardela Agata v laži, »imam jaz tudi več stalnih dohodkov kakor Tina. Matej mi dá vso plačo in še Mara svojo in tudi mojega je nekaj. Nekako trikrat toliko, kakor ima Tina.«

»Potem lahko zidaš,« je prijela Tina laž kot resnico. Molčala je, pripravljena, da doseže Agatina beseda več kot njena.

»Tako?« se je začudil Jože.
 »Kako pa si mislil?«
 »Tako, da ti Matej nič ne dá.«
 »Mislil si, da delam čudeže, ki jih Tina tebi ne zna delati?«
 »Tega ne.«
 »Kaj pa?«
 »Pri pravdah imam priliko videti, kako z malim ljudje živé.«
 »Potem si imel obenem priliko videti, da imajo ti ljudje tudi majhne zahteve.«
 »In vendar zahtevaš od mene za malo denarja veliko muzike,« se je vtaknila Tina. »In jaz ti pojem in pojem, pa praviš, da moje petje ni pravilno, da sosedova kuharica poje bolje in da je oblečena bolje kakor naša Nežica.«
 Agata se je zasmejala in Tina je zapela o ljubezni in denarju. Ko je končala, je Agata občutila, da je potrebno, da ju pusti sama.

Stopila je na cesto. Rosil je dež in bila je brez dežnika. Roke je dala v žepe in se domislila, kako je tako brez dežnika hodila s knjigami pod pazduho v šolo. Da bi nosila dežnik takrat? Zasmejala se je, ko je na to pomislila. Najrajši bi se ustavila sredi ceste in nastavila obraz pršečemu dežju. Toplo ji je bilo v duši ob teh spominih in niti vedela ni, da se smehlja ob svojih spominih. S tem smehljamem jo je zagledal Matej, ki je sedel v svoji sobi pri odprtih vratih. Ko jo je videl vso mokro in veselo, tako pustolovsko, ni vzdržal; prišel je za njó.

Francè Košir: Selca nad Škofjo Loko.

»Pa si se toliko zmočila od kina do doma?« jo je vprašal.
 »Bila sem pri Tini. Daleč je in zunaj lije,« mu je hladno odgovorila.
 »Mara mi je rekla, da si šla v kino.«
 »Nisem dobila več vstopnice in sem šla k Tini.«
 »Menda nisi bila ne v kinu ne pri Tini.«
 »Skoraj bi bilo oboje res, ker mi je šlo že oboje iz misli,« se je spomnila Agata dežja in sanjarjenja.
 »Potem si bila še nekje?«
 »Ti bi hotel ženo, ki stopi po poroki v hišo in jo zapusti, ko jo mrtvo odnesó. Pozabljaš, da ima še turška žena volilno pravico.« Zasmejala se je.
 »Tvoj smeh me draži.«
 »Kaj pa gledaš, kar te draži, glej rajši tisto, kar te vabi!«
 »Tisto, kar draži, tudi vabi. Kje si dobila ta smeh?«
 »Zunaj, na dežju!« se je še smehljala Agata.
 »In kdo je bil s teboj?«
 »Dež,« ga je Agata pogledala izzivalno, ko je začutila njegovo zlo misel.
 »Dobro, ti ne poveš in jaz tudi ne povem, kdo te pozdravlja. Pa molčiva vsak svoje.«
 »Pozdravlja?« se je Agata prisrčno razveselila.
 »Torej si bil pri njem? Povej, kako je bilo?«
 »Pa kako veš, kdo je?«
 »Kdaj si bil?«
 »Še dopoldne.«
 »In?«

»Obljubil mi je. Zdaj prosim še tebe: piši mu.«

»Če ti je obljubil, bi bilo moje pismo nadležno. Ne bom pisala.«

»Le piši pa napiši tako, da bo prav. Ali bi kar zdaj?«

»Zdaj? Pozno je že. Pa če hočeš...«
 Matej je prikimal in ji prinesel papir in peresnik.

Agata je nekaj časa gledala papir in pisala le v mislih po njem. Potem je pogledala Mateja in vprašala:

»Kako ti je všeč hiša s kučmo in njen gospodar?«

»To je gospod,« je dejal Matej s poudarkom in izrazom visokega spoštovanja.

»Dobro si rekel! Veš, da ga jaz niti v mislih nikoli ne imenujem po imenu, kakor da je brez imena. Rečem mu: gospod. In ti si tudi rekel gospod. In zame ni nič drugega kakor gospod.«

»Da,« je rekel Matej in vzel časopis z mize in bral. Agata je pisala:

»In danes ste spoznali mojega moža. Dolgo sem izbirala, pa dobro izbrala; tudi on je dobro izbral. Kdo je bolje izbral, se prerekava še vedno. — Glejte, vsa sem v računih, tistih vsakdanjih, navadnih, dolžnostnih, in tako računam še s srcem in pametjo. Saj je treba tudi tukaj znati seštevati in odštevati. Zdaj sem zašla v matematiko, ki jo na svetu najmanj maram. Z možem se prerekava, ko mu hočem dokazati, da je nápak vse, kjer je matematika absolutna — to se pravi, da hoče biti taka. Zame je vsa znanost nekaj, kar ne spada prav nič h kulturi, ki je edina vredna človeka. Kaj niso prav učenjaki najmanj ljudje in najmanj razumejo živeti? In če tega ne razumejo, kako naj učé druge? Prav zato je znanost mrzla, mrtva in nečloveška ter kar pripravna za moža. Če bi jaz imela hčer, bi jo rajši zaprla v kurnik, kakor bi jo pustila študirati univerzo. Zame je univerza vseh univerz: življenje. Za žensko pa čutim sama na sebi, da je odveč vse, kar zna, vse, kar ve, vse, kar vidi, vse, kar spozna; treba je le, da zna držati za kitajskim obzidjem svoje države vse, kar prihaja do nje. — In mož? Piše knjige! Tudi znanost! In ta znanost čaka zdaj v ministru na odobrenje. In moj mož misli, da je to velika škoda, da ne pride ta znanost kot potrebni kruh med znanosti lačne. In tako ne more dočakati tiste ure, ko pride razsvetljenje od te njegove knjige. Zato je bil pri vas. Jaz pa, ki nimam take univerze in take matematične znanosti kakor on in sem le življenjski matematik, sem se z njim domenila, da je honorar te znanosti moj, njegovo pa je zadoščenje. Katera univerza je boljša? Zdaj vem, da se smejete ženski! Tudi to je potrebno, če smem iz vašega smeha skovati kapital in vašo dobro voljo napreči, da pride tisto odobrenje. To je v vaši moči. Zato, ali naj vas prosim? Pozdravljamo vas!«

»Končala,« je dala Agata Mateju pismo. Naslonila se je na naslanjalo in zaprla oči. Nič ni mislila.

Ko je Matej prebral, je dejal:

»Ali bi meni tudi tako napisala? — Ali je to ljubezen ali spoštovanje?« je Agato pogledal Matej žalostno.

»To je tista ljubezen,« je dejala Agata kakor sama sebi, »ki sem jo občutila, ko sem hodila v Trstu v Revolelo in gledala slike Zuloaga. Nikoli pa si nisem želela spoznati njega samega, ljubila

sem njegovo izražanje, ton njegovih barv in njegovo svetlobo.«

»Ali si to ljubila bolj od mene?«

»Drugače. Ljubila sem lepoto, ki ni, da bi jo objel, poljubil, kakor ljubiš človeka. Trudna sem — lahko noč.«

In Mateju je bilo, da bi se pogovarjal z njo še dolgo, do jutra.

(V drugo naprej.)

JOJ, KAKOR CVET...

Jože Cukale

*Ti kličeš me z ubranimi glasovi,
tako ne zna me niti moja mati —
ose bolje znaš kot sonca žarki zlati
cvetove vabijo k lepoti novi.*

*In ker si svet, ne morem se upreti
blagoslovljeni moči tvojih del,
kakor se usuje silen roj čebel —
še misli moje morajo hiteti*

*v svetišče, kjer postavil si svoj šotor;
tam ljubiš, vabiš in sprejemaš vse,
da v čudežni večerji daješ se
in duša vzraste v sončen prostor.*

*Joj, kakor cvet zre duša iz telesa
za Tabo, ki svetlejši si od sonca,
kipi in raste, ni ji konca —
nekoč priraste še v nebesa...*

Soparen popoldan. (Fot. Fr. Krašovec.)

UMIRANJE

Francè Bevk

Kadar koli sem prišel v bolnišnico in stopil v sobo jetičnikov, mi je pogled ostal na prvem. Ležal je takoj za vrati, na beli postelji, ki je bila zaradi prepaha na pol zastrita s špansko steno. Največkrat je sedel sključen, kakor da mu nečloveško breme leži na plečih. V obraz je bil bled, z izrazom, kakor da ga je pravkar popustila bolečina in počiva. Vdrte, izmučene oči so se skoraj vedro uprle vame, nekaj milobnega mu je spreletelo upala lica.

Vselej se mi je zdelo, da bi rad nekaj povedal, a nikoli ni spregovoril. Le bežen pogled, nato je upiral oči nekam v odejo, kakor da venomer težko razmišlja. Še ko sem sedel na postelji bolnega bratranca in mu obračal hrbet, mi je bil neprestano pred očmi...

Doma je bil s Tolminskega, iz neke samotne grape. Imel je posestvo in mlado ženo, ki mu še ni utegnila roditi otroka. Kdo ve, kako si je nakopal bolezen, ki mu je zdaj pila moči in življenje. Ko je stopil k zdravniku, je bilo najbrž že prepozno. Vendar je bil še poln upov, ko so ga pripeljali v bolnišnico. V jeseni, ko je sonce še toplo sijalo in so se bregovi rjavo pisali, so se mu oči še živo svetile. Nasmihal se je kakor otrok, bil je sprejemljiv za dovtip in šalo. Potem je nenadoma legel, začenjalo ga je dušiti, ni mogel več na vrt. Slabšalo se mu je od dne do dne.

Nekoč sem prišel in ga nisem več našel na postelji. Bila je prazna, belo pogrnjena. To me ni iznenadilo. Tiste tedne se je bila izpraznila nekatera postelja, čakala dan, dva in že je dobila novega gosta.

Umrl je bil na mračen dan, ko je v curkih deževalo izpod oblačnega neba in so se gole mokre veje iztezale čez cesto proti oknom.

Poslednjo noč je bil miren, a je zarana sédel in se zazrl v luč, ki je sredi sobe visela izpod stropa, nato pa v nastajajoči dan v sivih oknih, po katerih so bežali curki.

»Joj, kako je danes lep dan!« mu je nenavadno jasno zapel glas. »Kako lepo sije sonce, kako je svetlo! Bodimo veseli, zapojmo! Zapojmo! Jaz bom zapel.«

Drugi bolniki so se dramili, začudeni dvigali glave in se molčé spogledovali. Imel je radosten obraz, zenice so mu gorele, pogled je neprestano upiral zdaj v luč zdaj v okna. In je zapel:

O, che bella vita a far il militar ...
(kako je lep vojaški stan).

Pel je s čistim, krepkim glasom, kakor da se mu je po nekem čudežu v trenutku zopet povrnilo zdravje. Ali ni bil več pri jasni zavesti? Morda ga je do dna duše prevzemal spomin na leta zdravja, ko je s tovariši korakal skozi italijanska mesta v jutrnjo prirodo, mimo oljk, cipres in pini, pod jasnino med rože, ki so polnile zrak s svojim vonjem. Ponovil je kitico. In še enkrat.

Izmučilo ga je, da je utihnil. Zdelo se je, da mu je nenadoma ugasnil privid sončnega dne in je zastrmel nekam v svojo mračno notranjost. Ni se premaknil, ni dvignil obraza, dokler ni prišla usmiljenka in stopila k njegovi postelji. Tedaj se je zdrznil in jo pogledal z začudenim pogledom.

»Kdo pa ste?«

»Jaz? Jaz sem madre (mati).«

»Ali ste poročeni?«

»Ne. Madre sem. Usmiljenka.«

»A tako?« Bilo je, kakor da se je nenadoma prebudil iz blodnje. »Že razumem. Ali kmalu pridejo zdravniki?«

»Kakor po navadi. Kmalu bodo tu.«

Čakal jih je nestrpno. Nikoli prej ni vpraševal po zdravnikih. Poslednje čase jim je redno obračal hrbet, na vprašanja jim je komaj odgovarjal. Zdaj pa je sedel, oči so mu prodirno, ostro vrtale v primarija in oba asistenta.

»No, kako je? Kako se počutite?«

Navadno vprašanje, ki se je ponavljalo vsak dan.

»Dobro je,« je odgovoril zamolklo, s senco porogljivosti v glasu. »O, meni je zelo dobro. In še boljše mi bo. Prav kmalu mi bo boljše.«

»Da, da!« je zamrmral primarij. »Bolje bo. boljše.«

Tedaj se je zdelo, da bo bolnik vstal na postelji in se dvignil pod strop, a je vendar obsedel. Obraz se mu je spremenil.

»Ne imejte me še za norca!« je rekel s pojemajočim glasom. »Umrl bom. Še danes bom umrl. Še pred poldnem. Vi to dobro veste,« se mu je glas dvignil v krik, a mu je zopet potišal, kakor da se mu je pogreznil v upale prsi. »Lahko bi me bili ozdravili, a me niste hoteli. Niste me hoteli... Niste se potrudili... Zdaj je prepozno... Vse to veste... Počakajte, še to...«

Poslednje besede jim je klical že na hodnik, vrata so se zaprla.

Izmučen se je zgrudil na posteljo in težko dihal.

V sobi je nastala smrtna tišina, le curki dežja so peli v žlebu ob oknu. Kadar koli so bolniki slišali pogovor o smrti ali kadar koli je kdo umrl,

Francè Košir: ženski portret.

jim je mračno leglo na duše. Kakor da bi čutili, da so zdaj oni na vrsti.

Tolminec se je čez nekaj minut zganil in segel pod zglavnik, kjer je hranil zmečkano pismo. Razgrnil ga je, bežno pogledal, nato zopet del na prejšnje mesto.

»Zdaj še ne smem umreti,« je rekel z drhtečim glasom. »Počakati moram, da prideta brat in žena.«

Govoril je bolj sebi kakor drugim. Zamežal je z obrazom proti stropu, kakor da se brez misli in brez občutkov pogreza v praznino med življenjem in smrtjo. Skozi okna je padala siva svetloba. Dež je bičal gole veje, ki so se rahlo upogibale pod udarci.

Popoldne sta prišla brat in žena. Vstopila sta tiho, plaho, kakor da stopata v sobo, v kateri leži mrlič. Bolnik se jima je nasmehnil. Segli so si v roke, nato se nekaj trenutkov molčé gledali.

»Dobro je, da sta prišla,« je slednjič spregovoril. »Čakal sem vaju. Zdaj lahko grem.«

»Kam?« se je začudila žena.

»Na oni svet. V nebesa. Dovolj je! Dovolj!«

»Jezus, ne govori tako!«

»Čemu bi se varal? Zaradi tega bi ne bilo nič bolje. Saj ne moremo pomagati. Drugi niso hoteli, a mi ne moremo . . . Živite, kakor veste in znate . . .«

Govoril je čisto mirno, brez trepeta v glasu, kakor da ga nič več ne priklepa na življenje.

»Jezus, Jezus!« je zastokala žena in glasno zahlipala.

»Bodi no!« je rekel brat. »Kaj bi govorili o smrti! Nekoliko slabši si; to je zaradi vremena. Posije sonce pa boš zopet boljši.«

Bolnik se je samo trudno nasmehnil in zamahnil z roko. O tem se mu ni zdelo vredno izgubljati besed. To je bilo zanj opravljeno.

»Kje je madre? Pokličite madre!«

Prišla je usmiljenka in obstala ob postelji.

»Česa želite?«

»Brivec naj pride. Takoj naj pride!«

»Bo že prišel,« je zategnila usmiljenka in hotela oditi.

Bolnik se je razburil.

»Ne, ne, nič: ,bo že prišel'. Že poznam to. Jutri ali po jutrišnjem. Takoj naj pride. Čez uro ali dve bom umrl . . .«

In ko mu je brivec milil brado in ga bril, je nepremično ležal na podloženi blazini. Brat je medtem boljščal v pod in le stežka požiral sline. Žena je z vso silo zavirala solze, bala se je jokati. Prinesli so mu skledo vode. Sam se je umil in sam se obrisal. Počesal si je lase. Zahteval je zrcalce in ga držal v pesti ter se ogledoval, kakor da ga je pred smrtjo obšla grešna ničemurnost.

»Tako je prav, zdaj sem lep,« je govoril skoraj v šali. »Tak lahko grem v nebesa. Ne bodo se me ustrašili; ko potrkam na vrata.«

Žena je zopet glasno zajokala.

»Ne, ne, ne govori tako!«

Pogledal jo je, kakor da se je začudil njenim solzam, in se zresnil. Nastalo je nekaj trenutkov tesnega molka, tistega topega strmenja, kakor da se mu je misel za trenutek zopet povrnila v življenje. Zdrznil se je in stresnil z glavo.

»Zdaj pojdite vsi ven, jaz bom umiral,« je rekel. »Dajte mi roko! Z Bogom!« je poljubil ženo in brata. »Zdaj pa le pojdita! Nočem, da sta tu. Saj bi mi ne mogla pomagati. Le še huje bi mi bilo. Z Bogom!« je dejal odločno.

Ni trpel ugovora. Brat je zgrabil svakinjo pod roko in jo jokajočo, na pol nezavestno odvedel iz sobe.

Vstopila je usmiljenka z molkom, križem in gorečo svečo.

»Tudi vi pojdite ven! Nikogar nočem. Sam bom umiral.«

»Sami ne boste umirali. Jaz bom pri vas. In če bi tudi ne hoteli, moram biti pri vas.«

Vdal se je.

Čez pol ure je umrl.

Drugi bolniki so obračali obraze proč, nekateri so se zagrnili čez glavo. Toda še pod odejo

so prodirali glasovi smrtnega boja... Po poslednjem, mogočnem, grgrajočem vzdihu je vse potihnilo. Slišati je bilo le mrmrajočo molitev usmiljenke, šum vetra v golih kostanjih ob cesti. Dež je bil ponehal, mesto je zagrinjal večerni mrak...

Naslednji dan, ko sva se z bratrancem sprehajala po vrtu in mi je to pripovedoval, je bilo nebo jasno, sijalo je sonce. Poslednje listje se še ni bilo obletelo, bregovi so bili zlati, na Kostanjevici so se živo odražale ciprese. Tihota v zraku, tihota v drevju; na vrhu Čavna se je belil sneg.

»Že mnogo sem jih videl umirati, a nobena smrt me ni tako pretresla.«

»Da, da.«

In sem mislil nanj, ki je tedaj počival na mizi v mrtvašnici, zagrnen z rjuho, in čakal, da mu naredi prostor tisti, ki je ležal na mrtvaškem odru.

V samotni tolminski grapi stoji dom, ki je izgubil svojega gospodarja. Koliko muk, da je ta že za življenja odmrll zelenim bregovom in temnim gozdovom, ki pol leta samevajo v sencih! Kaj mi vemo o smrti? Nič!

MOJ BOG

Anton Vodnik

Kakor berač klečim pred tvojimi vrati.
Moja je kri tvoj prag oškropila,
ne da bi te moja ljubezen ganila —
in vendar ne opijem, ne trkam, da mi odpreš,
da se prikažeš mi v glorijski zlati...
A v slehernem vetru, ki vame dahne,
glej! — kot nova roža spet ozcveteš.

O sanje izgubljene!
V mrak in tišino zvezdnatih svodov
kot izpod zemlje, kakor iz žive skale
so pribrnili in onemeli
zvoki zvonov —
in vselej sem vedel: zdaj vabi domov...
Do jutra so roké mi trepetale.

Naslikati hotel sem angele,
sinje in sloke,
na vse oboke
tvojega svetišča —

a sredi psov in volkóv,
ki tvoja noč jih privabila,
mi trudna dlan je omahnila...
In zdaj pokojen cvet sem kraj smetišča.
A če bi vedel, da še tebi sem temán,
svet bi mi ugasnil
kot pozabljeno ognjišče,
ki zaman ga romar
iz tujine išče...

HERODEŽI

Jan Plestenjak

Takrat smo bili že štirje bučmani pri hiši: jaz, najstarejši, France, Jaka in Jože, ki je komaj zractal. Koder že pa smo se pójali in potepali, nas je izdal najmlajši s svojim zateglim krikom, ki je izzvenel v nekak klic: »Ja-a-a-z-a-a!« To je bilo po njegovem Janez.

Sosedom smo bili nekako odveč. Na vse načine so nas učili, naj hodimo po stezah in potih, toda nam je bilo bolj všeč kar na celo čez žito in travnik. Posebno sosedova Meta nas je glodala. Na njenem so bile tri lepe pa vsako leto polne hruške plévnarice; tja so romale vse naše želje. Zgodaj zjutraj smo vstajali in se kar zakadili pod drevesa. Toda soseda nas je že oprézovala in, preden smo si napahnili žepe, nas je obsula s ploho groženj in prečudnih imen: »O ti sodrga pretrgana, pritepenska, ali še ne bo miru pred vami ali kaj! O ti herodeži! Čudno, da imajo berači največ otrok, ko so nam le v nadlego in škodo!«

Kaj smo hoteli? Bežali smo, hruške so bile pa le sladke. Bili smo že pri vratih domače bajte, pa se je Meta še drla.

Nekoč sem se ponoči prebudil. Spali smo v senu. Dež je drobil svojo prelepo pesem po cementni strehi, da je bila otava še voljnjejša. Strah me ni bilo, saj smo se bučmani tiščali skupaj in v štirih imeli več poguma, kakor bi bilo treba.

Tisto noč sem ob prelepi pesmi dežja in rahlega pogrmevanja premišljeval o pomenu besed: »Čudno, da imajo berači največ otrok...« Kar pritrdil sem ji, sosedi Meti. Prav ima babnica. Ob sobotah je oče zmerom nejevoljen. »Zasluzka je premalo, otrok pa toliko,« pravi, »kaj imam od življenja?« Mati je žalostna. Če ne joka, pa moli in rada nas ima. Pri Jakovih imajo bajto, dve kravi, dva prašiča, junico, tri koštrune, pa nič otrok. Pri Mertovih imajo grunt, toda le dva pókovca. Kaj je to za grunt! Mi imamo piškavo bajto, kos travnika, ki ga ob deževju Gábrovica in Žabnica zmerom zalijeta, pa smo štirje.

Tako sem premišljeval in zdelo se mi je kar res, da Bog čudno ravna z berači. Nekam moški sem bil, da sem tako modro razsodil, se mi je zdelo. Samo Francetu sem razodel to svojo modrost in pritrdil mi je.

Spet smo se spozabili in šli pod hruške sosede Mete. Tedaj so bile že čisto mehke in so se kar topile. In ker se nam je mati smilila, smo rekli: »Te pa dajmo mami!«

»Grdavši nemarni, ali vas res že ne bo konca? Komaj eno zleze iz pleníc, že, bajtar bajtarski, drugo naroči,« je vreščala Meta. Bila je že stara in nadložna, sama nase jezna; na gruntu je res že zdavnaj gospodaril sin, a ona je bila vendar še vedno oblastnejša ko gospodar.

»Pri Tinetovcu so punčko kupili, pri Jamniku pa fantka,« sem slišal pred kratkim. Kaj natančnega o taki kupčiji pa nisem vedel. Jezil pa sem se na gruntarje, da so taki skopuhi, da še otrok nočejo kupovati. Ko sem pa natančneje premišljal o tem, se mi je kar neverjetno zdelo, da bi otroke kupovala naša mati, ko ji vendar že v soboto zmanjka za sladkor, za mast pa prav gotovo. Pa sem oprezno mater pobaral: »Mama, kje pa otroke kupujejo?«

»Zakaj?«

In sem ji povedal vse: kako smo pobirali hruške, ki smo jih ji prinesli, in kako nas je zmerjala Meta. O naročanju in kupčiji otrok sem pa še posebej naglasil.

Videl sem, da je bilo materi nerodno, podobno kakor tedaj, kadar sem jo prosil denarja za zvezek ali svinčnik, pa ga ni imela belega pod streho.

»Saj ni tako. Otroke prinese voda. Kaj še nisi slišal?«

Zares sem se spomnil na to, le kdo mi je pravil in kje, tega se nisem mogel domisliti.

»Mi smo ob Žabnici in Gabrovici,« je modrovala mati, »in na ovinku, tu se najrajši ustavljajo v penah.« Tako je razlagala mati in se ozirala skoz okno kakor takrat, ko ji je bilo nerodno zaradi denarja: štacunárka jo je terjala, sosed pa zahteval tistih bore nekaj beličev.

»Že res,« sem si mislil. Tam, kjer se steka Gabrovica v Žabnico, tam se nabira vejevje, deske sem že našel tam, celó lesenega konjička in lok, tam bo kakor nalašč za otroke. Misel se je razpredla kar v sodbo: tam se kopičijo pene in v teh penah...

Spomnil sem se umrlega sosedu Petra, ki je kruh sam pekel, žgance sam kuhal, le žganje je kupoval.

»Nak, Meta, ne boš nas več zmerjala!« sem se radoval, ko sem drugi dan racal mimo njenega grunta v šolo. Še pomislil nisem na to, da bom zaprt, ker nisem imel zvezka. Tega sem se spomnil šele pred šolo; pa mar mi je bilo za zapor, pred menoj je bil le žalostni obraz matere, ki je bila objokana, ko mi ni mogla dati za »téko«.

»Nak, nič več otrok! Dosti nas je,« sem sklenil. Tisti dan učitelja skoraj slišal nisem.

Plévnarice so otresli, hlébčarji, debela sladka jabolka, so se pa smejali prav do bajte. Veter je zapihal, zategnil, privzdignil streho na kozolcu in stresal prosene »plášarje« med rebri. Hlebčarji so se kotalili na tla kakor za stavo.

Bučmani smo jo ucvrli čez travnik, si mašili usta z jabolki, polnili žepe in Jože, ki je bil v sami srajci, si jih je naložil kar v srajco. Skoz okno nas je spazila Meta.

»Snežeži, herodeži! Joj, joj, kaj šele bo, peti je na potu!«

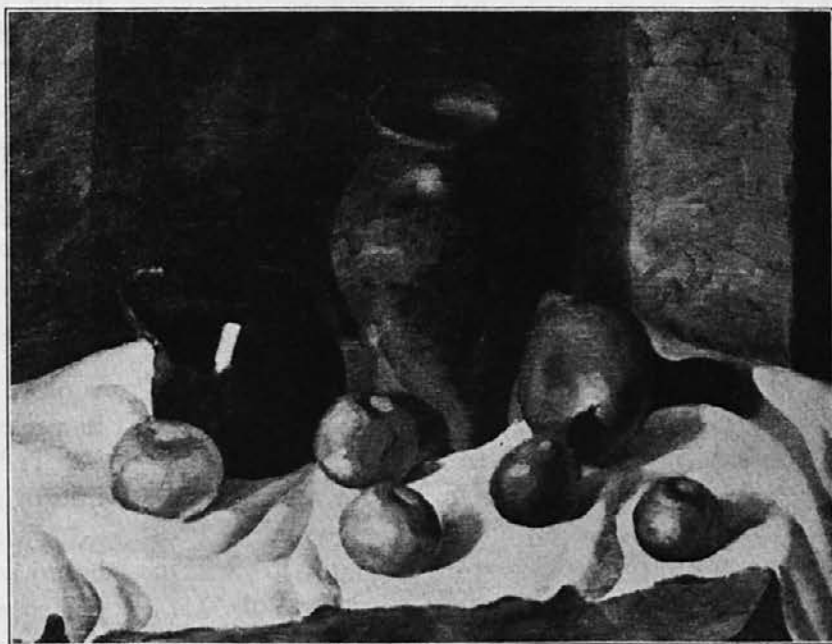
Meni so bile besede sicer nerazumljive, spoznal sem pa vendar, da misli na otroka.

»Ne boš!« sem si mislil in ugriznil najlepše jabolko. »Dovolj nas je. Še mi jim presedamo,« sem se junačil pred samim seboj.

Nismo prišli še čez travnik, Jože je mencial še sredi travnika, se cmeril in glodal hlebčar, že se je ulila ploha. Šlo je kakor za stavo. Mati se je s strahom ozirala naokrog in božala Jožeta, ki se je davil s sadežem. Od Sv. Jošta in s Planice so se podile goste megle in od Križne gore se je razklal blisk, pokazal v Crngrob na uro, v Pevnem se pa pobahal pred novo bakreno streho na zvoniku, češ svetim se pa že jaz lepše.

»Otroci, pod streho!« nam je velela mati, zavila v hišo in se kar nekam opotekala.

»France, počakaj!« sem pridržal brata, Jaka in Jože sta pa capljala z materjo. France je tedaj hodil prvo leto v šolo in je z menoj že marsikaj doživel, tudi pretepati se je že znal.

France Košir: Tihožitje.

Za cirkusom. (Fot. Fr. Krašovec.)

Dež je padal, da je curkoma lilo s strehe, luže so se nabirale pred hišo in struga Žabnice in Gabrovice se je polnila. Za rokav sem potegnil brata in ga vlekel v najhujšem dežju izpod kapu. Potisnil sem mu v roke veliko preklo, sam vzal še daljšo in sva šla... France se je upogibal, si brisal čelo, nos in vrat, a ni vedel, kam greva. Najbrž si je mislil, da nad hlebčarje.

»Veš, pri nas je otrok dovolj. Tam jih pa voda nosi na ovinku, v penah. Te morava raztepti in Meta ne bo mogla revskati,« sem mu razlagal, v mislih pa glodal Metine besede: »Joj, joj, kaj šele bo!« France me je zijal, a zdelo se mu je dobro, kakor bi si mislil: prav, prav, bo vsaj zame več turšičnega soka, mēdle tudi in hlebček vsaj manjši ne bo.

Povedal sem mu, da je treba pene raztepti, dračje odstirati in travje razmetavati, da bi se otrok kam ne zataknil. Drugače nas bo pet in nas bo Meta še bolj zmerjala in bi bila mati še bolj žalostna. France je bil navdušen in je vihtel preklo na vse strani, da je prej omagal, preden je mogel doseči pene, kjer naj bi se skrival otrok.

Na ovinku Gabrovice in Žabnice je bilo za jerbas pen. Dež je nabijal po hrbtu, po glavi in po

nogah. Toda za to se nisem zmenil. Udrihal sem po penah, da so letele na drobne kosme. Voda pa se je kar naprej penila. Udrihal sem po jelševju, ki je štrlelo nad vodo, da se niso lovile v vejah in se oprijemale listov, ter klestil listje in ga suval v strugo. France je lomastil kar na slepo, le da bi več otrok ne bilo pri hiši, ko je vendar premalo kruha, premalo mēdle in premalo prostora.

Do večera sva oblezla vse tolmune, vse ovinke in, kjer sva le našla kaj pen, sva jih razpršila in raztepla, naj gredó kamor koli že, le v našo beraško bajto ne, saj smo že štirje bučmani preveč.

Mati je bila vsa v skrbeh za naju. Od daleč naju je zagledala skoz okno, a se ustrašila znova, ko naju je zgrešila.

»Kje sta pa kolovratila?« naju je ostró vprašala, ko sva se vsa upehana vrnila, premočena sicer do kože, a z nekam blaženim občutkom.

»Nič več ne bo otrok, vse pene sva razbila,« sem se možato postavil prédno kakor junak, ki je rešil bajto pred otroško nadlego.

Potrepljala naju je in se obrnila. Še danes se mi zdi, da si je med vrati utrnila solze.

Drugo jutro sva morala s Francetom v šolo. Pot je bila blatna, hladna in kar nič se nama ni ljubilo med tovariše; tudi v šoli je bilo dolgočasneje kakor kdaj koli. Vse, kar je učitelj vprašal, mi je bilo tuje, tako nekam čudno mi je vse zvenelo.

Ko sva se vračala iz šole, naju niso izvabila niti jabolka, še črni kruh ne, ki ga je tako rada delila Rahołova mati šolarjem, tudi ne tepke na Urbančkovem vrtu, od koder Matevž ni nikogar podil. Naravnost domov sva jo ubrala, kakor bi naju bilo strah. Naša bajta je bila nekam čudno osamela in, ko sva se približala domačiji, nama je bila kar tuja. Vrata so bila zaprta, okna zadelana. Kje sta neki Jaka in Jōže?

Pobutal sem na velika vrata. Nič! Pobutal sem na dvoriščna vrata. Nič! Lačna sva bila in v bajti sva vendar doma, kam naj drugam? Butnil sem še enkrat, splezal na okno, se oprijel križev v oknu in trkal, trkal, kričal, da bi bil priklical in prikričal mrtvaka iz groba.

Tedaj sem udaril na okno, pod katerim je bila in je še danes materina postelja.

»K Jakovim pojdit!« je pritajeno, čudno bolno izjecljala mati, da sem komaj razumel glas. Oči so se mi osolzile, vendar me je prevzela čudna prevzetnost.

»Ne grem, saj sem doma!«

»Lepo vaju prosim, le pojdita in molita tudi!«
je jecljala mati.

»Ne smete biti bolni,« sem zajokal in zlezal z okna po perilniku in se zmuzal k Jakovim. Tam naju je čakal ričet, pri ričetu Jaka in Jože. Nič več nisem bil lačen, skozi solze sem gledal proti domačiji in v dnu duše molil: »Moj Bog, mama naj bo zdrava, naj ne umre! Saj bom priden in ne bom nagajal, daj, da bomo kmalu pri mami.«

Tisto noč sem slabo spal in od težkih prečudnih sanj sem bil drugo jutro kar bolan.

»Kaj pa je mami?« sem vprašal Jakovo mater.

»Kmalu bo zdrava,« mi je odgovorila, odgovor pa se mi je zdel prazen. Nič mi ni povedal in skrivnost mi je bila še večja.

Tretji dan nisva s Francetom več strpela. V šolo sva sicer morala, a se pri domu ustavila. Splezal sem na okno in tanko prisluhnil. Vse je bilo mirno, tiho, kakor bi bilo v bajti vse izumrlo.

»Ve-e-e-k, ve-e-e-k...« se je tanko, pa razločno zaslišalo.

»Voda je otroka prinesla!« sem izkolcal in zabolelo me je in zaskrbelo. To bo Meta spet bevskala! Mislil sem in mislil, kje bi bil pozabil raztepti pene, pa se nisem mogel domisliti.

»Zjutraj bi jih bil tudi moral,« sem si očital in ves poteptan odkrevsal v šolo.

V hišo smo dobili petega bučmana, Petra.

DEKLE IN MARIJA

Leopold Stanek

*Marija je čez polje šla,
deklè je mlado srečala:*

*po tratah k rani maši gré,
za njo stopinje brez rosé.*

*Ko bosa skozi gozd hiti,
se v mrežo ujamejo oči.*

*»Zakaj si, dekle, žalostna?
Na oknu cvetja ni doma!«*

*»Marija, šel je dragi moj
in v srcu pustil nepokoj.«*

*»Od tebe dragi šel je v svet,
s seboj mladosti vzel je cvet.*

*Zdaj, ko trpeti treba bo,
te prosim, glej, samo enó:*

*ne daj, da Mati morala
bi biti še bolj žalostna...*

*Naj cvet na oknu spet žari
in dete tvoje zveseli!«*

V NOVE ZARJE

(NADALJEVANJE SPISA »IZ NIŽAV IN TEŽAV«)

Ivan Zorec

19. V časteh.

Tako sem stopil v trop, ki se trudi s peresom. Miselni voziček mi je skočil s tira. Vse čustvovanje in duhovno dožemanje me je redalo v čisto nove smeri. Ob branju knjig sem se kakor trgal od zemlje, se s pisateljem obešal po nekih višavah in postajal poet tudi sam.

Od samih literarnih fabul me je razganjalo, da sem skoraj kar pokal, imel pa nisem nikogar, da bi mi bil ob ubadanju s peresom res pravi mentor in da bi me vodil, učil in miril. Prekasno sem namreč spoznal, da ni že zadosti, da je kdo bolj ali manj udarjen z darom neke pisarske spretnosti, treba mu je, posebno ob prvih literarnih korakih, tudi vajeti, trdno napetih vajeti in ob dobrih vzornikih dosti dosti resnega in stanoovitnega učenja.

Cvetku se nisem hotel zaupati. Preveč me je hvalil. Zmerom sem se bal, da se tudi norčuje z menoj. Svoje literarno pero sem rajši skrival. Saj sem ga moral že zaradi šolskih postav. Pomnim pa, da sem se kasneje tega prav kesal.

Glas o meni se je res širil bolj in bolj, kar sitno mi je že bilo.

Tudi pesnica Dragica je sošolkam natrobila o meni sam Bog si jo vedi kaj, z nekaterimi me je kmalu tudi seznanila. Posihmal sem imel kar dosti dela z njimi. Vse tiste lenuhinje so namreč hotele,

Poletni večer. (Fot. Fr. Krašovec.)

da bi jim slovenske domače naloge pisal jaz. Seveda nisem odkimal nobeni, prerad sem pisal in se izkazoval.

Profesor za slovenščino jim je bil pesnik Anton Funtek. Bil je natančen učitelj. Najboljša naloga mu je bila komaj zadostna. ‚Jahal‘ je besede, slog in slovnico, ločila in miselnost, vse, vse. Tako sem svojo peresno slavo močno tvegala. A če pomnim prav, se s tistimi nalogam nisem naravnost osramotil, kaj posebno odlikoval pa tudi ne. Le enkrat ali dvakrat se mi je posrečilo, da je pikolovski in hudi Funtek pod nalogo zapisal red ‚prav dobro‘. To mi je peresno slavo močno povzdignilo.

Tudi po Funtkovi strogosti sem se dosti, prav dosti naučil.

Ob neki priliki pa me je Dragica seznanila še s svojim ‚ženinom‘ Dragošem.

Bil je dijak pravnik, vpisan na dunajski univerzi. Ker je bil ubožen, ni mogel živeti na Dunaju. Študiral je kar privatno — doma in si vsakdanji kruh služil v pisarni nekega ljubljanskega odvetnika.

Tako je tačas študiralo prav dosti naših dijakov pravnikov.

Znanja z Dragošem sem bil prav vesel. Resni, v vseh stvareh prav zvedeni fant ni bil ošaben. Prècej mi je povedal, da me po Dragici že dobro pozna in kar rad ima.

»Tikajva se,« se je nasmehnil in mi pomolil roko; »Dragica te ima prav rada, bodiva si prijatelja še midva.«

Dragica me je menda res močno povzdigovala povsod.

Jaz sam sem takisto po Dragici vedel o Dragošu, da je tudi kos literata. V Dom in svet da piše črtice in kratke povesti, po raznih časnikih pa da raztresa prevode iz ruščine in zanimive podlistke.

Slovstvo, domače in tuje, je res poznal, da sem ga poslušal in poslušal z vsemi ušesi.

»Zanimiv fant si,« me je hvalil, »tudi na Parnas si začel plezati. Rad bi bil tako čistega, idealnega srca in tebi podoben. Pa jaz, veš, literaturi zažigam kadilo le, da si zaslužim kako dvojačo, pisateljska tlaka me sicer ne veseli, pisatelj nikoli ne bom. Pisatelj je idealist in ostane vse življenje lačen nemanič. Jaz pa sem realist. Ko doštudiram in si začnem iz pravi kovati srebrnjake, bom živel veselo in užival literaturo, ki jo ustvarjajo idealisti. Kakor sem realist, knjig mi vendarle nikoli ni zadosti, tako rad jih namreč imam.«

Žal mi ga je bilo. Bolj vesel bi ga bil, če bi mu v srcu bilo več in lepših idealov.

20. P r a v n i k.

»Ti, nocoj pojdeva ‚krokat‘,« mi je Dragoš nekoč rekel. »Take volje sem, ves svet bi objel!«

In mi je brž povedal, da je prišel z Dunaja in da je prvo državno skušnjo dobro napravil.

»Prvo kladivo za svojo kovačnico srebrnjakov že imam!« se je zadovoljno smehljajal.

Čestital sem mu, glede ‚kroka‘ pa sem se uprl.

»Bojim se,« sem se rebril, »kak profesor bi me spazil, pa bi bili spet vsi križi doli.«

»Saj res,« se je vdajal, »opraviva to kar pri meni doma, da se ti ne bo nič bati.«

In tako je bilo. Ko sem prišel v njegov ‚brlog‘, kakor je imenoval svoje stanovanje, sem strmé zagledal veliko dolino vina, široko ravnino mesnine in lep grič kruha.

»Prodal sem neko povestico,« je veselo odgovoril mojim strmečim očem. »In kakor vidiš, sem ubogo poezijo že spremenil v pametno prozo.«

Spomnil sem se Cvetka in svojega prvega honorarja in sem v mislih rad ali nerad pritegnil Cvetku in Dragošu, da se namreč pisateljski honorar menda res najrajši načenja ob pivski gostiji.

Začela sva se gostiti. Kmalu sva postala dobre volje in zgovorna. Kakor bogovom na Olimpu se nama je lepo godilo.

»Kaj pojdeš študirat ti?« me je Dragoš tudi vprašal.

»O, zdravnik, duhoven, profesor mi je ideal.«

»Glej ga, izmed treh najlepših poklicev ti bo izbirati. Izberi tako ali tako, le jusa — prava se nikar ne loti. Jus ni znanost, je obrt, pust in lesen, mrtva črka.«

»Kaj pa jurisprudenca?« sem se spomnil besede in kar sem o tem že vedel. »Ali ta ni znanost?«

»Beži no. Pravno znanost si je izmislil paragraf,« se je smejal. »In tako trdna je ta znanost, da paragraf ostane paragraf, postavi ga na noge ali pa na glavo!«

»Če je tako, ni brez nič: pretrden je v sebi samem, da bi se dal sukati.«

»Nikar ne verjemi!« je zaničljivo odmahnil.

»Kaj pa tisti latinski rek o jusu, ali ni lep? Jus est justum facere, neminem laedere, honeste vivere, suum cuique dare — biti pravičen, nikogar ne žaliti, pošteno živeti in vsakomur dati, kar mu gre, to je jus ali pravo.«

»Rek je res lep, verjamem mu pa ne,« je čudni pravnik gnal svojo. »Paragraf iz tega reka ti utegne storiti tudi največjo krivico, ker je od glave do nog kakor je od nog do glave le suh paragraf in ker je brez čustva in srca. Ves lepi rek je res le rek.«

21. Pisateljski kruh.

»Kakšen odvetnik pa bo takle pravnik?« sem naveličan umoval sam v sebi, na glas pa pogovor redal v literaturo, ki mi je bila bližja in umlji-vejša.

Prècej je popal in začel govoriti o knjigah, kakor najčistejši idealist ne bi mogel lepše. Kar čudil sem se mu. V njem sta menda bila dva: materialist in idealist, kazala pa sta se vsak posebej, kadar je bilo treba.

»Takale dvojna duševnost je nemara le spretna igra,« sem ga tehtal; »je pa velika moč, ki je dobremu odvetniku najbrž prav potrebna.«

Menila sva se o Vrtcu; tudi Dragoš je v njem začel.

»Ni dobro, da plavaš le v eni vodi,« me je speljeval Vrtcu; »spusti se tudi v druge vodé. Tako se naučiš plavati in jadрати.«

»Literarnega kruha, mislim, ne smem kar tako prebirati, dokler si zanj še moke ne znam na drobno zmleti,« sem branil zvestobo Kržiču. »Kako bi plaval, kako jadral jaz, ki še ne zmorem nobenih globočin?«

»Saj ne veš, ali jih zmoreš ali ne. Če hočeš, zmoreš. Vsaj poskusiti bi moral. Tako se spoznaš. Dobro napiši kaj domačega in se zakadi v Andreja Kalana, ki pestuje ‚Slovenca‘ in ‚Domoljuba‘. Kalan, veš, je mož, na zunaj sicer nekoliko trd, v srcu pa dober. In rad ima mlade pisatelje. Jaz, glej, sem tole najino gostijo zaslužil prav pri njem.«

Tako me je medil, dokler se nisem podal.

Dva, tri mesece sem potlej svedral in kodral zbirko črtic. Imenoval sem jo ‚Solze‘. Opisal sem primere, ko se človek razjoka od žalosti ali od veselja.

Pokazal tega drobiža nisem nikomur, kar do Kalana sem se res zakadil z njim.

Kalan ni bil Kržič. Še pogledal me ni naravnost, nekaj je dejal na pol zase in mi kratko ukazal, naj se zglasim čez toliko in toliko dni, da mi pove, ali sprejme ali ne.

Da te! S pobešenim grebenom sem nekoliko užaljen mrknil venkaj.

»Ko bi bil vsaj malo prijazen z menoj!« sem ves boleč pogrešal Kržičeve ljubeznivosti.

Po nekaj dnevih sem spet stopil do njega.

»Kaj bi radi?« je počasi vprašal; ni me spoznal. Pa sem povedal.

»Hm, že vem,« si je obudil spomin. »No, ob priliki priobčim vsaj nekaj, če ne vsega.«

Zdaj bi bil moral zginiti, pa sem obstal. Mislil sem, da mi privošči še katero.

Res se je počasi obrnil in me molče premeril.

»Kaj, honorar bi že radi?« je nekako razumel po svoje, odprl miznico in na rob mize porinil dva srebrna goldinarja.

»To ni honorar,« sem se spomnil Kržiča, ki mi je za desetino tegale rokopisa dal desetkrat več, in se nisem pritaknil srebra.

»No, vzemite že!« je spet suho ukazal zaposleni Kalan.

Ugriznilo me je. Že sem se hotel molče obrniti in iti brez tistega denarja, pa sem se spomnil, kako krvavo ga potrebujem.

Z ubogima goldinarčkoma sem se ves ponižan in užaljen nameril do Dragoša.

Spotoma sem se nekoliko pomiril.

»Mogoče je, da sem slabo napisal, kar sem napisal,« sem preudarjal. »Črtice so bile tendenčne — po kopitu. Vsaka stvar, ki ji vsiljuješ, česar ne zmoreš ali sam nimaš, se ti spridi že v zasnutku. Tako morda še tega denarja niso bile vredne.«

Ko sem potlej Dragošu vse povedal in zakaj sem denar naposled le vzela, se mi je bridko nasmehnul.

»Habent sua fata libelli — taka, vidiš, je usoda pisatelja in njegovega prizadevanja!« mi je razodeval. »In to je že nekak urednikov jus s paragrafi navade, ki si jo je umeril, ker ima moč.«

Molčal sem v mislih, ki niso bile tako uporne.

»In to, vidiš, je ‚neminem laedere‘, to se pravi ‚suum cuique dare‘!« mi je še navrgel.

(V drugo naprej.)

NEBEŠKI LOVEC

Francis Thompson | Prevedel Griša Koritnik

Francis Thompson (1859—1907) je največji angleški katoliški pesnik, pravi pesnik mistik, ki spominja na religiozne pesnike 17. stoletja. Živel je v veliki revščini — bil je akademik, pa je opustil svoje medicinske študije — dokler se ga ni usmilila družina Meynells in ga za dlje časa rešila, pozneje pa se je spet vdal vživanju opija. V pesniški zbirki »Poems«, ki je izšla leta 1893, je priobčil tudi pesem: »The Hound of Heaven« (Nebeški pes), ki jo priobčujemo tu v slovenskem prevodu. V drznih, včasih artistično izvedenih primerah je odeta misel: ne ljudje (tudi ne otroci) in ne stvari ne izpolnijo človekovega hrepenenja, vse je ničevno; šele v Bogu, ki neprestano išče, kliče, »lovi« človeka, se duša umiri... (Vse op. ur.)

*Pred Njim sem bežal skozi noči
in dni;*

*pred Njim sem bežal pod obloki let;
se gnal v vijugah po duha temì;
zdaj skrival se Mu, s solz meglò odet,
zdaj v zvonkem smehu si iskal obrano.*

*Na krilih nãd sem plul;
pa treščil, strmoglavil
v titanski mrak, v strahov režečih svet,*

bežeč Mu izpred nog, ki šle so, šle
za mano.

A stopajoč ubrano,
me goni neugnano
korak, oprezno brz, močan v odločnosti,
trdó udarja, točno —
a Glas še bolj odločno:
»Izdaja vse te, ko Mene izdajaš ti.«

Nalik izgnancu prosil sem
ob srčnih oknih z rdečimi zavesami,
preraslih mrežema z usmiljenjem¹
(čeprav sem znal, da ljubi me, ki me sledi,
sem bil le poln skrbi:
mar nič naj nimam, če mi On je vse).
A če se okno je odprlo kje,
Njegov prihod ga je zaprl šumé.
Ljubezen me sledi, a strah ne popusti.
Prebežal daljne meje sem svetá,
po vežah taval zvezdnega nebá,
išoč zavetja trkal na obok,
budil srebrni zvok,
brnenje sladko bledih luninih stebrov ...
Rotil sem zoro: Brž; rotil mrak: Si gotov —
zasuj me s cvetjem rožnato blestečim
pred tem strašné Ljubečim!
Ovij me v plašč svoj, da ne vidi me!
Preskušal sem Mu vse služitelje,
a bil sem sam izdan v njih vdanosti,
zvest Njemu vsak, ni meni bil nihčè —
odpadli so zvestí, pošteni varali.
Rotil sem za hitrost vse, kar brzí.
Na grivi sem vetrov šumel čez plan —
a naj pihljajo še tako lahnó
v sinjini prek nebá savan
in najsi grom jih stresa,
ko voz ženo Mu pod nebesa,
da bliski se krog vzožja jim vijo:
Ljubezen me sledi, a strah ne popusti.

Vdilj stopajoč ubrano,
me goni neugnano
korak, oprezno brz, močan v odločnosti,
za mano jo ubira,
a Glas pred njim prodira:
»Ne sprejme te nihčè, ko Mene nočeš ti.«

Iskal več nisem, kar v nekdanjih dneh,
ne v žen obrazu, ne v možeh —
v očeh otrok pa le igrá
še nekaj, nekaj, kar velja.

Vsaj te so zame, so, zares!
Obrnem željno se do teh nebes,
a brž ko očke mlade zasijo,
da zoren mi odziv dado,
že angel jih odtegne mi trdó.
»Pa pridite, vi drugi miljenci
prirode,« sem dejal, »za kratek čas:
od ust do ust pozdravim vas,
obdan od vaše nežnosti:

naslajajoč
s pramatere se bujnimi lasmi,
popivajoč
v palači z vetrnimi stenami,
pod tronom, stkanim iz sinjin,
in prosto srkajoč na vaš način
iz keliha,
ki zora joče vanj rosna.

In bilo je tako:
Postal sem eno z nežno družbo to.¹
Odpahnil sem zapah prirodnih tajnosti —
in jadrne vse brati znal vestí
z obličja samovoljnega neba;
zdaj vem, kako se iz morjá
strašno hropečih pljuč oblak rodi;
z vsem, kar vznikne in umre,
sem dvigal in spet nižal se.
V vsem gledal sem podobo svojo: bol in čar —
z vsem užival in gubil.
S somrakom sem se žalostil,
ko sveč večernih je obdajal žar
umrlega dne svete žalosti.
Smehljaj sem jutru se v oči.
Z vremenom sem zdaj oriskal zdaj bledel,
z zahajajočim soncem sem ihtel,
njegove sladke solze zlival s svojimi;
pritiskal sem se s srcem mu srcá,
da toplo skup bi bili
in bol si tolažili,
a to, vse to mi ni potešilo gorjá.
Zaman sem solze lil na néba siva lica.
Ker, oh! kako naj kaj povemo si
stvari in jaz: ko moja govorica
je zvok, njihova pa le gibanje in molk.
Priroda mačeha mi žeje ne ugasi;
o da hotela bi,
spustivši s sinjih prsi zastor svoj,
mi čar odkriti svoj:
saj mleko njeno kánilo še ni
na žejna usta mi.
A stopajoč ubrano,

¹ Iskal sem pri ljudeh ljubezni in usmiljenja.

¹ Ne v panteističnem smislu, temveč: docela sem se
vživel v naravo.

vse bliže že za mano
korak, oprezno brz, močan v odločnosti,
tik, tik tu šumno speje,
a Glas gre še hitreje:
»Glej! nič te ne uteši, ko Mene nočeš ti.«

Nag čakam, Dobri, kdaj Tvoj mahne meč!
Zbil kosoma si mi oklep in šlem,
brez brambe sem,
pobit povsem,
na golih tleh klečeč.

Spal, ka-li, sem in zbudil se
pa topo gledal: v snu sem bil ob vse.
V splamtelem besu svojih mladih sil
sem stresel smel in čil
stebrovje let in v borbi otrdel;
zamazan zdaj na kupu tem stojim,
mladost, moj strti cvet, leži pod njim.
Sprhnel je mladi čas moj, v dim spuhel,
razpršil se ko sonce v bistrici.

Dà, tudi sen se razprši
sanjaču, tudi plunka vara plunkarja.
Še kite sanj — ki v njih sem sukal svet
gizdavo ko nakit, za pest pripet —
več ne drže; preslaba je ta vez,
da bi držala svet, prepoln trnjã.

Oh! je ljubezen Tvoja — kot plevel,
mordã kot zlahтна amarantska zel:
ki razen svojih ne trpi cvetov?

Oh! mora li,
Graditelj ozvišeni!
oh, mora li res zogleneti les,
da moreš z njim načrte risati?
Popil je prah mi živi slap moči,
srce mi zdaj brez svežih je sokov,
ko počen vodomet, ki v njem kalné solze,
polzeč iz motnih misli, ki drhté
na žalnih vejah mojega duha.

Tako je zdaj, a kaj še bo?
Če sok je grênek, kaj naj skorja dá?
Le motno zrem, kaj zgnete Čas vse iz meglã?
A spet in spet mi na uho doni
glas trombe za obzidjem Večnosti:
Ko te meglè prostora del odstró,
se spet ob motno vidnih stolpkih odvijó.
A vse to se zgodi
še, ko uzro oči

Klicarja v temnem bagru med cipresami;
vem, kdo je On, poznam trobento to.
Pa ako človek Ti žioljenje da
in dá srce — zakaj Ti žetev ta
naj z gnilo pognojena bo krojjo?

Moj beg je dokončan,
tik mene lov glasan,
ko morja šum krog mene Glas doni:
»Le-tak je torej svet,
razsut ves v črep in smet.
O, vse zapušča te, ko greš od Mene ti!
Ničvredni, borni stoor,
kako naj stvar uteši ti srce,
ko vidiš, da le Jaz iz nič ustvarjam?« (de),
Ljubezen zemsko pridobi samó napor!
Kako se trudil si —
ti prah, med bornimi najbornejši!
O saj ne veš, prebeden,
kako ljubezni vsake si nevređen!
Kdo drug, nesrečnik, te le ljubil bo,
ko Jaz, ko Jaz samo?
Vse, kar sem ti odzvel, sem ti odzvel
ne v tvoje zlo,
pač pa, da vse bi spet iz Mojih rok prejel.
Vse, kar, otrok, si za zgubljeno štel,
sem spravil zate bil doma skrbnó. —
Zdaj ostani, pridi — daj roko...«
Ob meni je korak:
Je mar moj mučni mrak
le senca dobre Roke, ki jo proži mi?
»Stvor moj, slep, slab nad vse,
Jaz sem, ki iščeš me,
ko Mene si pregnal, pregnal ljubezen si.«

ŠTIRINAJST DNI PO BOLGARIJI

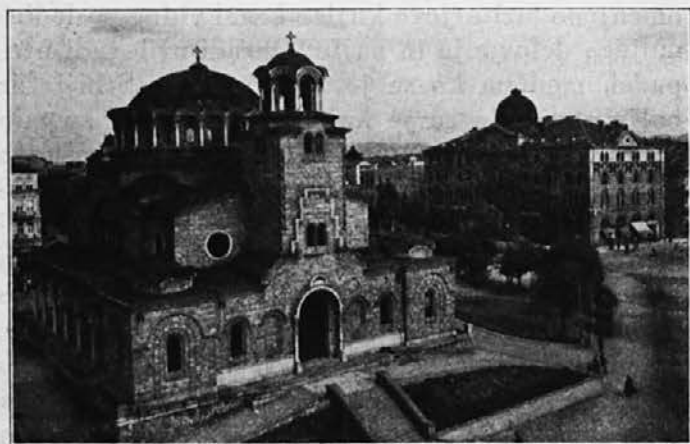
Silvo Kranjec

Poleg Stritarjeve »Pod lipo« je bila Bezenškova »Bolgarija in Srbija« ena prvih knjig, po katerih sem kot otrok listal in čečkal, ogledoval slike (posebnih »slikanic« navadni otroci takrat nismo poznali) in se počasi poskušal tudi v branju. Dobro se še spominjam, da je naš hišni izvod omenjene Stritarjeve knjige kazal vidne posledice mojega delovanja in najbrž zaradi njih tudi propadel, medtem ko se je »Bolgariji in Srbiji« že bolje godilo in se je kot ljub mladostni spomin rešila v mojo knjižnico. Mohorjeva Bezenškova knjiga, ki je prva seznanila najširše sloje slovenskega ljudstva z bratskimi narodi na jugu, je tudi meni vzbudila zanimanje za romantični Balkan in njegovo preteklost, ki me ni več izpustilo. Po osvobojenju sem imel v novi državi dovolj prilike, ogledati si srbske pokrajine od blizu, v Bolgarijo pa me je zaneslo šele pred dvema letoma, ko se je vršil tam IV. kongres slovanskih geografov in etnografov.

Kongresi slovanskih geografov in etnografov so morda najvažnejša povojna manifestacija slovanske kulturne vzajemnosti. Pobudo zanje je dal v prvi vrsti znameniti srbski učenjak Jovan Cvijić, ki je bil tudi častni predsednik prvega kongresa leta 1924 v Pragi. Drugi kongres se je vršil čez tri leta na Poljskem v obliki tako imenovanega potovalnega kongresa; udeleženci so prepotovali vso Poljsko od Karpatov do Baltika in imeli v najvažnejših središčih svoja zborovanja. Na podoben način je bil organiziran četrti kongres leta 1950 v Jugoslaviji, ki se je vršil deloma tudi v Ljubljani. Naše Geografsko društvo je ob tej priliki poklonilo udeležencem takrat izišli dvojni letnik svojega »Geografskega Vestnika« in tako dostojno predstavilo slovensko geografsko vedo pred slovanskim učenim svetom. Razen zastopnikov Sovjetske Rusije so na tem kongresu manjkali tudi Bolgari, zato je bilo vabilo na IV. kongres v Sófiji leta 1936 tembolj razveseljivo znamenje novih, boljših odnosov med Jugoslavijo in Bolgarijo. To zbližanje obeh slovanskih držav na Balkanu je nato še napredovalo in privedlo pred dobrim letom do prave prijateljske pogodbe med njima. Mi Slovenci, ki kot najbolj oddaljeni sosedje nismo nikoli imeli sporov z Bolgari, a smo jim v marsičem zelo blizu, smo poklicani, da to prijateljstvo skrbno negujemo. Zdi se, da se ravno tisti del Slovencev tega premalo zaveda, ki je z Mohorjevo družbo in Krekom na čelu že davno opozarjal na Bolgare. Ni bil S. Sardenko edini, ki mu je Krek dejal: »Ampak, fant, začeli se bomo učiti bolgarsko!«*

Še posebej imamo dolžnost, da se spomnimo Bolgarije v jubilejnim letu njene državne samostojnosti. Letos praznujejo namreč Bolgari šestdesetletnico svojega osvobojenja izpod turškega

* Prim. Mentor 1937/38, str. 182.

Cerkev sv. Nedelje v Sófiji.

jarma. Boji balkanskih Slovanov zoper Turke, ki so se začeli že z letom 1875, so z mogočno rusko pomočjo dovedli leta 1878 do zmage nad Turki in do ustanovitve nove kneževine Bolgarije. Na našem potovanju bomo imeli priliko ogledati si tudi najvažnejše spomenike tistih slavnih dni.

1. V Sófiji.

Iz Jugoslavije v Bolgarijo pelje še vedno ena sama železniška proga, to je tista, ki gre iz Niša čez Caribrod v Sofijo in naprej v Carigrad in po kateri vozi tudi Ljubljancanom znani »orientekspres«. Samo z Albanijo imamo še slabše zveze — tja namreč ne vodi sploh nobena železnica. Že to je znak malo razveseljive preteklosti, o kateri so nam pred dvema letoma pričale tudi žične ovire na meji; šele lansko pomlad so jih menda odstranili. Ko smo se nekateri ljubljanski in beograjski udeleženci kongresa na Veliki Šmaren zvečer peljali čez mejo, so se gibali med žičnimi ovirami in ob progi v ovčje kožuhe zaviti mejni stražniki in nam pričarali nekoliko izumirajoče balkanske romantike.

Mejna postaja Caribrod je sedaj na naši strani, pred letom 1918 pa je bilo to mestece v Bolgariji. Tu smo prestopili v lepe in udobne bolgarske voze, pa tudi premaknili svoje žepne ure za eno uro naprej, kajti v Bolgariji je v veljavi vzhodnoevropski čas. Policija in carina se nista dosti zmenili za nas (vse drugače je bilo potem pri vrnitvi) in naglo smo se ustavili na prvi bolgarski postaji v Dragomanu. Priznati je treba, da dobi tujec pri vstopu v Bolgarijo najboljše vtise. Cvetlični nasadi pred lepim kolodvorskim poslopjem mu povedo, da prihaja v deželo vrtnarjev in rož, prodajalci cigaret pa so opozorili kadilce na Bolgarijo kot deželo tobaka — »obljubljeno deželo«, bi skoraj rekli, kajti v Bolgariji raste izvrsten tobak in različne cigarete, spravljene v lepih škatlicah, so silno poceni (cigar pa menda Bolgari sploh ne kade). Poceni je prav za prav v Bolgariji vse, kar je domač pridelek, vsaj za nas Jugoslovane, ki smo tu v srečnem položaju »valutno močnejšega«. Naš dinar velja namreč približno dva »leva« — tako se imenuje bolgarska denarna enota, ki se deli na sto »stotink«.

V Dragomanu so nas pozdravili že tudi zastopniki pripravljalnega odbora za kongres in nam nakazali stanovanja, razdelili znake pa tudi vabila za slavnostni sprejem, ki se je tačas že pričel v najlepšem sofijskem hotelu »Union Palas«. Tako smo počasi privajali svoje uho bolgarščini in pogumnejši so se že poskušali sporazumeti z novimi sopotniki. To je bila zlasti skupina bolgarskih

vojakov, ki so v naslednji postaji, Slivnici, vračajoč se z vaje, vstopili v naš voz. Postavni fantje v lepih uniformah, prijaznega vedenja, so napravili na vse najboljše vtis; pozna se, da zaradi nizkega števila stalne vojske ne potrdijo vsakega; lične bluže in nizke okrogle kape po zgledu nekdanjih ruskih uniform so bile videti kot nove in tudi kasneje smo videli vojake vedno čedno oblečene.

Bilo je že precej pozno, ko smo zavozili na sofijski kolodvor, okrašen z zastavami slovanskih držav. Pričakovali in pozdravili so nas zastopniki pripravljalnega odbora, med njimi sam prosvetni minister Mušanov, in dali odpeljati našo prtljago v stanovanje, nas pa odvedli v Union Palas. Od dolge vožnje zbiti in v popotni obleki pač nismo bili primerni za slavnostni sprejem med fraki in uniformami, pa Bolgari so demokratični in se za take ugovore niso menili. V Unionu zbrano družbo smo dobili že pri neoficialnem delu, h kateremu je spadal seveda tudi ples, kolikor je bil v napolnjeni dvorani mogoč. Med civilno gospodo so se opazale uniforme geodetskih oficirjev; poleg češkoslovaških in bolgarskih so bili poljski s svojimi srebrnimi našivi posebno vidni. Mi, trudni in lačni popotniki, smo se najprej zanimali za buffet — bil je že precej izpraznjen — drugo smo pa gledali bolj od strani. Še najbolj mi je ostalo v spominu, da so bile v družbi tudi brezposelne profesorske kandidatke in tožile, da že več let čakajo na službo. Torej iste težave kakor pri nas! Na srečo se je začela vsa družba kmalu razhajati, nas pa so spremili do naših hotelov.

Drugo jutro se nam je pokazala Sofija v vsem svojem sijaju. Radovedno se razgledujoč, smo šli skozi središče mesta k slovesnemu začetku kongresa na univerzo. Kakor naša ljubljanska se je tudi sofijska univerza začela najprej z raznimi visokoškolskimi tečaji, samo da je bilo to že leta 1888, torej komaj deset let po osvobojenju. Kasneje je dobila naziv »Više učilište« in se slednjič leta 1904 preuredila v pravo univerzo s tremi fakultetami: historično-filološko, fizikalno-matematično in juridično. Čez pet let je dobila še tehnično in agronomsko, med vojsko leta 1917 pa tudi medicinsko fakulteto. Glavno poslopje univerze je imponantna palača, ki jo ob vhodu krasita velika bronasta kipa bratov mecenov Evlogija in Hrista Georgijeva, po katerih se univerza uradno tudi imenuje. V notranjosti nas je presenetila veličastna avla, iz katere vodi široko stopnišče v slavnostno dvorano. Povsod vse v pisanem marmorju, mozaikih in zlatu.

Pri otvoritvi je zastopal pokrovitelja kongresa carja Borisa III. (v Bolgariji pravijo svojemu kralju car), ki je bil takrat s carico na olimpiadi v Berlinu, njegov brat knez Kiril, simpatičen gospod v civilni obleki. Navzoči so bili tudi mnogi ministri — člani častnega odbora, a glavno besedo je imel predsednik pripravljalnega odbora, rektor univerze Arnaudov. V imenu gostov so pozdravili kongres zastopniki raznih slovanskih akademij in geografskih društev. Z univerze smo odšli v bližnjo Umetnostno akademijo k otvoritvi zanimive geografske in etnografske razstave, ki je kazala razvoj in visoko sedanjo stopnjo bolgarske kartografije. S tem je bil prvi, slavnostni del kongresa opravljen, sledili so trije dnevi pravih zborovanj s predavanji in razgovori v raznih strokovnih sekcijah. Vmes je bil en dan odločen za strokovne izlete v daljšo okolico Sofije, ves teden po sklepu kongresa pa za razna potovanja po Bolgariji.

Pustimo sedaj kongres in si na kratko oglejmo Bolgarijo in njeno prestolnico Sofijo! Bolgarija je najmanjša med slovanskimi državami, v današnjih mejah meri dobrih 100.000 km² (Jugoslavija skoraj 250.000 km²) in ima 6 milijonov prebivalcev (Jugoslavija 15); povprečno jih je torej 60 na 1 km², toliko kakor pri nas v Jugoslaviji. Kakor naša država je tudi Bolgarija po večini kmečka dežela; štiri petine prebivalstva je kmetov, in sicer znaša posest ene družine navadno 4 do 6 ha. Med skoraj 6000 bolgarskimi kraji je komaj sto mest, od teh imajo nad 50.000 prebivalcev le štiri: Sofija, Plovdiv, Varna in Ruse, samo prvi dve pa jih imata več kot 100.000. Po narodnosti je razen Bolgarov še dobra desetina Turkov, potem nekaj Ciganov, Romunov, Judov, Armencev, Rusov itd. Po veri je razen domače, pravoslavne veroizpovedi največ mohamedancev; razen Turkov so namreč moha-

Mestno mineralno kopališče v Sofiji.

medanske vere tudi tako imenovani Pomaki, mohamedanski Bolgari, največ v Rodopskih gorah. Tako je bilo pri zadnjem štetju konec leta 1954 skoraj 800.000 mohamedancev, 46.000 izraelitov in 40.000 katoličanov.

Sofija z dobrimi 500.000 prebivalci je eno redkih velikih mest, ki ne leži ob večji tekoči vodi. Reka Isker teče namreč dobro uro proč proti vzhodu, Vladajska reka, ki pride izpod Vitoše in teče skozi mesto, je pa v resnici zelo skromen potok. Za Sofijo je bolj važna druga voda, namreč toplice, ki izvirajo sredi mesta in so danes zajete v bizantinsko pisanem poslopju »gradski bani«. Da je njihova radioaktivna voda s 47 °C tudi pri današnjih Sofijčanih zelo v časteh, sem imel vsako jutro priliko opazovati iz nasproti ležečega hotela. Že navsezgodaj so se nastavljali preprosti ljudje, ki morajo potem na delo, pred vrati kopališča; mimoidoči pa zlasti opoldne radi srknejo nekaj požirkov tople vode, ki pred kopališčem v curku šviga kvišku. Cela vrsta toplih in rudninskih vrelcev izvira tudi na zahodni in južni strani mesta v vznožju Vitoše planine, kjer so znana zdravilišča Gornja banja, Knjaževo, Pančarevo i. dr.

Sofija leži na južnem robu 550 m visoke planote, nazvane Sofijsko polje, s katere vodijo pota na štiri strani: ob Iskru skozi Balkansko gorovje na sever k Donavi, na jug k Strumi in Egejskemu morju, od severozahoda pride pot od Beograda in Niša in se nadaljuje na jugovzhod k Marici in naprej v Carigrad. Tako centralno lego ima malo mest na Balkanu in ni čuda, da je že staro traško (ali morda keltsko) pleme Serdov ustanovilo tu svoje mesto Serdiko.* V rimski dobi je cvetela zlasti za cesarja Trajana (Ulpij Trajan 98 do 117), ki je pustil v Bolgariji več spominov (Trajanova vrata se imenuje na primer soteska, ki vodi od Ihtimana v dolino Marice). Po tem cesarju je mesto dobilo ime Ulpia Serdica in bilo tja do 5. stoletja, ko je za selitve narodov propadlo, važno mesto na stiku grške in rimske kulture. V srednjem veku je bila Serdika kmalu obnovljena kot bizantinska trdnjava, dokler je ni leta 809 zavzel bolgarski kan Krum. Slovani so ji po njeni osrednji legi dali ime Serdèc, ali kakor so takrat izgovarjali »Srdjadèc«, iz česar so napravili Bizantinci »Triadico«. V 10. stoletju je bila tu nekoliko časa prestolnica zahodnobolgarske države, nato pa je Sredec mnogo trpel v bojih med Bolgari in Bizantinci. V 12. stoletju je videl madžarske in srbske vojske ter križarje nemškega cesarja Fri-

derika Barbarosse. Boljše čase je doživel v drugi bolgarski državi, od leta 1194 dalje, dokler ni že leta 1382 padel Turkom v roke. Zadnjo krščansko vojsko je videlo mesto leta 1445, ko so prodrli do sem ogrski in poljski križarji pod vodstvom Ivana Hunyadija ter mesto oplenili in zažgali. Takrat je bilo že važno turško trgovinsko središče in se je še bolj razvilo, ko je postalo prestolnica »beglerbega Rumelije«, to je sultanovega namestnika za ves osrednji del Balkanskega polotoka.

Od 14. stoletja dalje je Sredec spremenil tudi ime; začel se je namreč imenovati Sófija po stari cerkvi sv. Sofije na najvišjem delu mesta; ta cerkev izvira po izročilu še iz časov Konstantina Velikega. Turki so jo spremenili v mošejo; ko jo je pa veliki potres leta 1858 močno poškodoval, so jo pustili razpadati. Tudi po osvobojenju je dolgo služila za skladišče, dokler je niso v zadnji dobi temeljito obnovili. Turška Sofija je od 17. stoletja naprej zelo nazadovala in veliko trpela od kužnih bolezní, požarov in potresov, v 19. stoletju pa tudi od vojská. Pred sto leti je bila Sofija eno najbolj umazanih turških gnezd na Balkanu, celó uradna poslopja so bila na pol razvaline. Znameniti češki učenjak Konstantin Jireček, ki je koj po osvobojenju 1879 do 1884 deloval v Bolgariji in bil celó nekaj časa bolgarski prosvetni minister, pripoveduje, da je bil sofijski konak, ki so ga priredili za kneževo palačo, taka razpadlina, da sta bili v prvem nadstropju samo dve sobi uporabni. O »sahat-kuli« (stolpu z uro), ki je stala v bližini, pa pravi, da se ji ni bilo mogoče približati, kajti »čuvaji v stolpu niso imeli v svojih zračnih višinah nobenega posebnega prostorčka za tiho razmišljanje in to dejstvo je dajalo zunanjim stenam stolpa nek svojevrsten sijaj...«* Podobno opisuje turško Sofijo tudi naš rojak A. Bezenšek v svoji knjigi: »Kakšna je bila Sofija v zadnjih letih, prej ko je postala prestolnica sedanje bolgarske kneževine, lahko opišem, ker sem jo videl z lastnimi očmi ob svojem prihodu v to mesto leta 1879 in mnogokaj sem slišal tudi iz ust starih Sofijancev, ki so živeli ondi še pod turško vlado. Glavno mesto Bolgarije se vidi od daleč zelo mično kakor vsako orientalsko mesto. Raznoličnost barv in velika razprostranost, napolnjena z raznimi hišami, cerkvami, džamijami z visokimi in vitkimi minareti, ki štrlijo v sinje nebo, ter veliko število dreves, ki so zasajena po ulicah in dvoriščih, vzbujajo zanimanje tujca na prvi pogled. Od enolične okolice se zelo loči tako pisan predmet, in ravno ta razloček mogočno deluje na oko.

* Obširneje je zgodovino Sofije popisal v Mladiki J. Šeďi v ý (Slovenske prestolnice, Mladika XIV., str. 265 sl.).

* K. Jireček, Das Fürstentum Bulgarien. Wien 1891, str. 168.

A ko si prišel v mesto, udaril ti je v nos smrad, da si moral kolikor mogoče hitro zatisniti nosnice, katere se le počasi privadijo na neprijetne vonjave, prihajajoče iz raznih smetišč, mlak, ciganskih bajt, podrtij in drugih nesnag, ki ležijo po ulicah. Le počasi sem se mogel za silo privaditi tem neprijetnostim.*

Lahko torej verujemo, da je bil 23. december 1877 za Sofijo res zgodovinske važnosti. Ta dan je namreč ruska vojska pod generalom Gurkom brez boja zasedla mesto, ki je naslednje leto postala prestolnica nove kneževine Bolgarije. V nekaj desetletjih je nato Sofija doživela take spremembe kakor malokatero mesto na svetu. O tem nam v besedi in sliki pripoveduje obširna »Jubilejna knjiga na grad Sofija (1878—1928)«, ki jo je ob 50 letnici osvobojenja izdal Bolgarski arheološki zavod na stroške sofijske občine. Tam beremo, da je imela Sofija pri prvem ljudskem štetju zadnji dan leta 1880 dobrih 20.000 duš, od tega samo 13.000 Bolgarov in kar 22 drugih narodnosti, čeprav so Turki večinoma že odšli. Ob drugem štetju leta 1888 so našteali že čez 30.000 ljudi, od tega 20.000 Bolgarov, 5000 španjolskih Židov, 1200 Ciganov, 500 Turkov, 700 Nemcev, 800 Grkov itd. Niti polovica vseh teh ni bila rojena v mestu, večina se jih je priselila z dežele in s priseljevanjem je Sofija naglo rasla in se obenem poslovanila. Posebno se je povečala po letu 1888, ko je dobila železniško zvezo s svetom. Pred svetovno vojno je imela že čez 100.000 prebivalcev, medtem ko jih Beograd takrat še ni dosegel. Vojna leta, ki so bila posebno za Bolgare nesrečna, so ta razvoj zaustavila; po vojni pa so prihajale v Sofijo cele trume beguncev iz Dobrudže, Trakije in zlasti iz Makedonije, tako da je bilo 31. decembra 1926 v Sofiji 154.000 ljudi, v naslednjem desetletju pa se je to število skoraj podvojilo. Samo v letih 1919 do 1926 je nastalo 19 novih predmestij in površina Sofije, ki je leta 1907 znašala manj kot 7 km², je merila leta 1927 že nad 28 km². Po narodnosti ima Sofija dobre štiri petine Bolgarov, drugi pa so zlasti Židje (ena desetina) in nekaj Ciganov, Rusov, Armencev i. dr. Po veri je seveda večina pravoslavna, poleg židov je le še nekaj tisoč katoličanov in muslimanov. Kakor povsod na Balkanu so tudi v Sofiji v veliki večini španjolski židje, ki imajo svojo versko občino s štirimi sinagogami in raznimi dobrodelnimi ustanovami. Nemških ali eškenaziskih židov je le poldrug tisoč; tudi ti imajo svojo versko občino in sinagogo. Katoličanov je v Sofiji 4500; po večini so tužci in imajo dve cerkvi.

(V drugo naprej.)

* A. Bezenšek, Bolgarija in Srbija, str. 13 sl.

PESEM O ROŽAH

Anton Vodnik

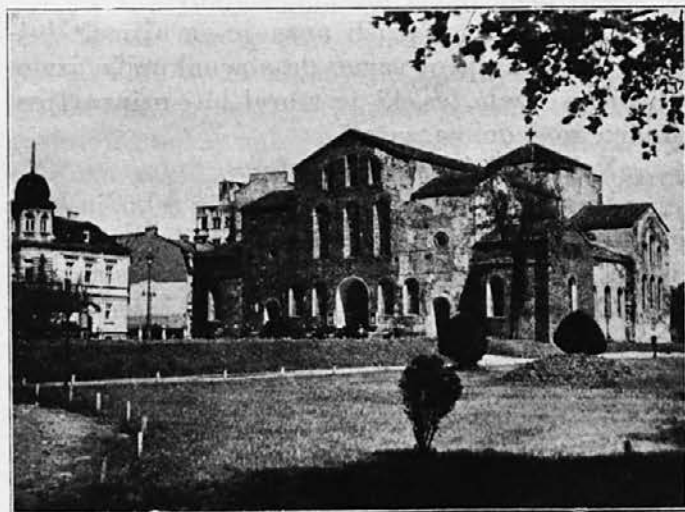
Še si naša, ti tuja in daljna pomlad!
 Mlade trave te nam bodo naznanile,
 nestrpne sape bodo nas spremile,
 lastovke z nami hitele premile:
 kdo nas čaka sredi trat?

Trobentice, vijolice in zvončki,
 odeli v večerov in juter sijaj,
 kdo poslal na pot vas to je starodavno
 čez sončne griče in doline
 k studencem v gozd, kjer so tišine
 kakor nepristopen kraj?

O pomlad z vetrovi in oblaki,
 ko prst diši kot divji med,
 s stopinjami, ki v rosni travi
 zapuščajo srebrno sled —
 bodi moja, vznemirljiva,
 kakor žena, ki odkriva
 žejnemu zrcalu
 prvo cvetje svojih let —

Ker glej, o ljuba, kmalu
 sam bom gorel sred noči...
 mordà — kaj vem —
 pa bom le kaplja v tvojem valu,
 ki v svetla brezna se gubi — —

O rože, sladki sli,
 nekoč se bom pridružil
 vašim trumam —
 ter tih in lep
 le svojemu Gospodu služil.

Cerkev sv. Sofije v Sofiji.

POVEST Z NAUKOM

Janez Rožencvet

Jurček, to končnico si zelo nemarno izrezljal. Le poglej, tukaj, kjer bi morala biti kakor s šestilom zaokrožena, je vsa oglata; a ob strani, kjer bi bil moral ravno odrezati, si krivenčil! Pa spet nisi pazil na žagico, da bi jo bil lepo navpično držal, in rez je vsa vegasta. Ne, s takim delom se ne boš postavil.«

»Oh, saj je posteljica za Nežičino punčko in ne zame.«

»No, kaj ni Nežica tvoja zlata sestra?«

»Nič ni zlata. Danes me je oprasknila.«

»Ker si jo ti lasal.«

»Sem jo, pa zato, ker me je brcnila.«

»Seveda, ti si jo pa prej pahnil. Nič se ne izgovarjaj! Sicer pa to nima nič opravka s tvojim delom. Zapomni si, delo ostane zmerom tvoje, pa naj postane stvar potem kogar koli last. Kdor bo posteljico videl, ne bo vprašal, čigava je, ampak kdo jo je naredil. In potem bo dejal: Jurček je mojster skaza. Torej vidiš, kdor svojega dela ne časti, samega sebe sramotí. Zato moraš sleherno delo dobro in vestno izvršiti, čeprav bi bila stvar namenjena tvojemu neprijatelju.«

»Jaz ne bom nikoli za svoje neprijatelje delal.«

»Saj ti zdaj ne pravim, da delaj za sovražnike, ampak le, da delaj vse dobro in natančno. In pri delu nikoli ne premišluj, za koga delaš. Sicer pa, da boš razumel, kaj ti hočem dopovedati, poslušaj povest!«

»No, povej jo!«

»Torej živela sta prijatelja, tesarja, oba izvrstna delavca in cenjena mojstra. Namerilo se je, da sta skupaj prevzela neko delo v sosednem kraju pa sta se odpravila tja. Med potjo —«

»Kaj nista imela nič pomočnikov?«

»Imela, a ti so prišli pozneje za njima. Mojstra sta šla najprej sama, da sta nakupila, izmerila in prevzela les, ki je moral biti pripravljen, preden so z delom začeli.«

»Kakšno delo pa je bilo?«

»Most! Čez precej široko, deročo reko, in koze je bilo treba posebno trdno postaviti, ker je na tistem kraju voda že več mostov spodnesla.«

»Očka, zakaj pa niso postavili rajši betonskega na en sam lok?«

»Betonskih tedaj še niso poznali. Povest je iz časov, ko so postavljali še samo lesene ali kamnitne mostove...«

»No, povej naprej!«

»Mojstra sta delala s pomočniki in delavci več mesecev ter v dogovorjenem času postavila ime-

niteno most. Trden je bil, da se pod najtežjimi vozovi ni vdajal, in koze so bile iz dolgih, izbranih hrastovih stebrov, okovanih in globoko v dno struge zabitih, pa močno s kleščami zvezanih, da jih tudi velike vode niso mogle omajati ali spodnesti. Blazine, sedla, mostniki in mostnice, vse je bila sama zdrava, lepo in natančno izdelana hrastovina, da pri spojih in vezavah skoraj ni bilo videti špranj. Most je imel lično, križasto ograjo, na lepih, čvrstih stebrih pa trdno streho iz macesnovih skodel. Tiste čase so namreč nad dragimi lesenimi mostovi delali strehe, da je tramovje dlje časa zdržalo, ko se ni zdaj na dežju močilo, zdaj na soncu lužilo. Vsi so bili z lepim delom zadovoljni in občina, ki je most naročila, je dala imeniten likof. Po likofu sta mojstra poslala pomočnike z orodjem domov, a sama sta počakala do drugega dne, ker še nista dobila vsega denarja za most.«

»Koliko pa je most veljal?«

»Ne vem, ali gotovo je bil tak most precej drag; sicer sta dobivala že prej na račun za les in za delavce, a mislim, da jima je bila občina dolžna še precej znaten ostanek. Torej poslušaj! Ko sta mojstra v občinskem domu čakala na izplačilo, je prišel k njima neki človek in povedal, da je enemu mojstru v sosednem kraju hudo zbolel stric, ki pa bi pred smrtjo še rad nečaka videl. Ta mojster je dejal človeku, naj gre le brž naprej in pove stricu, da pride precej, ko prejme denar. Mojstra sta kmalu nato podpisala pobotnico ter dobila in preštela denar. Zdaj je dejal mojster, ki mu je bil stric zbolel, prijatelju: »Veš kaj, kar ti ves denar spravi in domov nesi! Ko se vrnem od strica, si razdeliva.«

To je bila seveda pametna skrb in mojster je poslušal. Šel je domov ter povedal, da prijatelja še tri ali štiri dni ne bo, ker je šel k bolnemu stricu. Čez tri dni pa se je raznesel glas, da so tega tesarja našli ubitega in oropanega v gošči onega gozda. K stricu ga ni bilo in stric je umrl, ne da bi bil nečaka še enkrat videl. Prvi tesar je bil ves prepaden zaradi smrti prijatelja. Hude očitke si je delal, da ga ni še skozi gozd pospremil. Dva bi se bila morda razbojnikov ubranila.

A ljudje so začeli kar precej govoriti, da tesarja ni nihče drug ubil kakor njegov prijatelj sam. Prijeli so ga in zdaj mu je slaba predla. Pri njem so našli ves denar za most in dobili so ljudi, ki so ga bili videli iti iz gozda, kjer so pozneje našli ubitega prijatelja. Umorjenčev mrtvi stric seveda ni mogel pričati, a tisti človek, ki je bil nesrečnemu tesarju sporočil stričevo zadnjo željo, se ni oglasil. Pa tudi nihče ni več vedel o takem naročilu. Tesarjevo obupano vedenje, so dejali

Čakanje na hodniku. (Fot. Fr. Krašovec.)

Ljudje, je slaba vest, njegovo tajenje pa zločinska zakrknjenost, ki dokazuje, da je prav lahko najboljšega prijatelja ubil in oropal. Nikomur se ni ubogi tesar smilil in tudi sodnikom se je zdel tako zavržen, da so ga obsodili na smrt.«

»Kako so ga mogli tako krivično obsoditi?«

»Ne govori, ko ne veš, kako včasih nesrečen videz priča tudi proti nedolžnemu. Sicer pa, ali nisi že sam marsikdaj koga kar brž po krivem obdolžil in obsodil?«

»Že, toda ne na smrt... No, povej naprej!«

»Torej sodniki so obsodili tesarja na smrt in, da je bila kazen še hujša, so rekli, da si mora sam vislice stesati.«

»Jaz bi se uprl.«

»Verjamem, tesar se pa na srečo ni. Le poslušaj! Sodba je obveljala in nesrečnega obsojenca so na pol mrtvega privlekli na morišče. Sicer se ni bal smrti in z Bogom je bil spravljen, a zavest, da se bodo ljudje njega, ki je bil vse življenje pošten, spominjali le kot gnusnega zločinca, ga je čisto potrla. Še enkrat je zatrjeval, da je nedolžen, a nič več ga niso hoteli poslušati. Postavili so njegovo orodje predenj in mu veleli, naj začne delati.

Obsojeni tesar se je ozrl na svoje ljubo orodje in pri tej priči ga je pol obupa minilo. Toda ko

je zagledal pripravljena dva kola, ki sta bila slaba in malo vredna, zakaj za vislice se je ljudem zdelo škoda dobrega lesa, je nejevoljen zaklical: »Ljudje božji, kaj vas ni sram, da dajete meni, mojstru, za moje zadnje delo tak ničvredni les?«

Ljudje so ostrmeli, a potem so se zasmejali. Mislili so, da hoče obsojenec pred smrtjo še šale uganjati. »Tak mojster je res boljšega lesa vreden!« so norčavo dejali in brž pripeljali dva dobra trama. Tesar je videl, da jima ni kaj očitati. Vešče je les premeril, odmeril, zaznamoval in se brž lotil dela. Vzel je od svojega orodja bradljo —

»Očka, kaj je to bradlja?«

»Bradlja je težka tesarska sekira, ki ima zelo potegnjen prednji in zadnji bradelj, da je sèk širok. Zelo ostro je brušena in dober tesar obdela z njo les skoraj tako gladko kakor z obličem. Brušena je pa samo od ene strani, od desne, in ima kratko toporišče na desno stran zakrivljeno, da tesar z njo ob tramu grédoč lahko les obsekava. Seveda če je tesar levičen, ima bradljo na drugo stran brušeno in toporišče na levo zavito. V trgovinah prodajajo bradlje za desnične in levične tesarje.«

»Ali je bil ta tesar desničen ali levičen?«

»Ne vem, pa to tudi ni važno. Le poslušaj naprej! Tesar je vzel od svojega orodja bradljo in je potem pozabil na sodbo, na krivične sodnike, na rablje, na svet in na ljudi. Samo na delo je mislil in delal, da je vse od njega teklo. Trama je lepo na živ rob pretesal, na križ staknil in v kotu z oporo utrdil. Konce je strešičasto prisekal in nazadnje robove deloma posnel deloma okrasil z rezinami. Tako lične vislice je napravil, da takih še ni bilo na svetu. Njegovi tovariši so ga strmé gledali in dejali: »To je mojster, ki bi se človek lahko vse življenje pri njem učil.«

Pa tudi sodniki, rablji in vsi ljudje so ga občudovali, ker je svet tedaj lepo delo zelo spoštoval. Zato se ni nihče več zasmejal, ko je obsojeni tesar še sam s svinčnico meril, da so rablji postavili vislice natanko navpik, ter slednjič navdušeno zaklical: »To so vislice, da jih je človek lahko vesel!«

Še sodnike je tolika ljubezen do dela ganila. Sprevideli so, da je tak človek vendarle milosti vreden, in spremenili so mu smrtno kazen v do-smrtno ječo.«

»Kaj ga niso kar izpustili?«

»Počakaj malo. Spremenili so mu kazen v do-smrtno ječo, a čez tri dni so našli pravega morilca. Tesarjevega prijatelja je v gozdu počakal in ubil človek, ki mu je bil prišel povedat, da je stric na smrt bolan. Mislil je, da bo imel tesar denar

pri sebi. Seveda so potem nedolžnega tesarja precej izpustili. Velike časti so mu izkazali in za prestando gorje so ga someščani obilno obdarili.«

»Ali so na tiste vislice potem pravega morilca obesili?«

»Ne. Dali so jih nedolžnemu tesarju za spomin, kako mu je ljubezen in vdanost do dela rešila življenje. Podedovali so jih pa potem od roda do roda z naukom vred njegovi vnuki in ti jih hranijo morda še danes.«

»In ne veš, kje?«

»Ne vem, sem ime mesta pozabil.«

»Veš, očka, to povest si še precej dobro začel, le konec si si slabo izmislil.«

»Kaj izmislil? Povest sem ti povedal, kakor se je zgodila.«

»No, ne pravi mi! Saj nisem več otrok in vem, da si take zgodbe sam sproti izmišljaš. In to si res prav za nič zadelal. Pomisli, kako bi bila povest lepa, če bi dejal: Tesar je toliko prenehal, da si je pot obrisal. Sodniki in rablji so se sklonili, da so z rokami potipali, kako je gladko tesal. Ta hip je pa tesar zavihtel bradljo in na mah vsem skupaj glave odsekal. — Vidiš, to bi bil pravi nauk sodnikom.«

NA ŠVAJCA VISOKE GORE

Lojze Grzetič

Švica.

Opoldne sva odvozila iz Bregenza čez Ren in se bližala tako zaželeni Švici. Mejo sva prestopila pri St. Margarethu. Nobene strogosti ni tu, nobene napetosti, ki jo navadno čutiš na meji. Letoviščarji hodijo sem in tja, kolesarji, domačini, se nemoteno vozijo po cesti na avstrijsko stran in nazaj. Uradnika prijazno kramljata z nama, povprašujeta, če greva plezat na Eigerjevo steno. Zadovoljna bova, če se nama posreči Matterhorn. Med pogovorom je že vse urejeno. Dobila sva še cestni zemljevid in nasvet, katero pot naj ubereva, potem sva smuknila naprej.

Prekrasna dežela je to: gladka cesta pelje skozi rodovitne in lepo obdelane kraje. Kmalu smo spet ob Bodenskem jezeru. Ta čudovita vožnja ob njegovi obali! Ob Rorschachu sva se morala ločiti od njega, cesta zavije proti Zürichu; 92 km je je, a skozi po ravnem.

»Na Matterhorn gresta? Moj mož je pravkar odpeljal po isti poti avtobus za Zermatt. Najlepše kraje sta si izbrala!« Povedó nama tudi, da bova imela v južni Švici krasno vreme, v Zermattu že tri tedne ni bilo dežja. — Kdo si more misliti

najino veselje ob teh besedah. Matterhorn! Da bi le še teden dni držalo lepo! Hitiva, hitiva! In res, kakor da sva slutila. Cesta je včasih malo napeta, nato se spet spušča. Kar hudo mi je bilo, tako hitro voziti skozi to krasno deželo. Sadje ob cesti je zrelo. Ne da bi prosila, naju povabi fant, naj si naloživa jabolka. Kdo bi preslišal? Izbira nama najboljše, dokler niso vsi žepi polni. Kako krasno obdelana polja, travniki, med njimi pa cesta. Pri Weinfeldnu se nama zasmejó še vinske gorice nasproti. Pravijo, da rodé dobro vino.

Čez reko Thur, nato skozi gozd in spet skozi polja dalje. Prav tako čudovita je vožnja skozi mesta. Tu vidiš, kako se dá urediti promet. Po šest velikih cestá se križa na enem mestu, seveda je križišče prostorno, a kljub velikemu prometu ni nobenega nereda, pa tudi stražnika iščeš zaman. Tak promet sva občudovala v Frauenfeldu, še bolj pa malo pozneje v Winterthuru. Kako lepo in čisto je mesto, tega sploh ni moči dopovedati.

Sonce je že zahajalo. Približno 20 km pred Zürichom sva zagledala ob cesti belgijski avto; gospod in gospa sta si postavljala šotor. Tudi midva sva zavozila s ceste na travnik, kjer se je sušilo seno. V ozadju je bil nekoliko više smrekov gozdiček. Tik ob njem sva si postavila šotor. Vanj sva si nanesla sena. V bližnjo vas sem skočil po kruha in mleka, zavrela sva si ga ob ognju poleg gozdička in tiho povečerjala. Po cesti pa so brzeli avtomobili, žarometi so se neprestano križali. Belgijca, ki sta taborila bliže cesti, sta že odšla v šotor. Počasi se je začela vrsta avtomobilov redčiti, tema je padla nad gozdove in travnike. V daljavi se svetlika in ugaša zelena luč; mislim, da je letališče v Dübendorfu. Rdeča lučka v zraku — zakasnelo letalo se spušča. Čez čas je vse potihnilo in tudi midva sva zlezla v šotor in prav sladko zaspala — prvič v Švici. Nisem pa dolgo spal, ko me je začel tresti mraz. Nisem pričakoval, da bi se moglo po tako vročem dnevu nenadoma tako močno shladiti. Šele ob prvem svitu sem spet zadremal.

Zbudilo me je veselo vriskanje. Poskočil sem in pomolil glavo iz šotora. Skupina nemških študentk je vozila proti Zürichu. Ko so opazili najin šotor z zastavico in kolesi poleg, so že vedele, da taboré študenti. Pozdravil sem, da je donelo daleč preko gričev in odmevalo od gozdov.

Prekrasno jutro. Sonce je zlatilo griče in že je pokukalo skozi smreke k nama. Spet sva vozila. Cesta po večini lahno pada, da skoraj ni treba goniti. Kakor mogočne prsi kipijo ti griči iz sveže zemlje, iz njih dehti opojni duh, ki te omamlja in vabi, da ostaneš. Ko bi se le ne mudilo!

Bližala sva se velikemu mestu. Še malo navzgor in znašla sva se na široki ulici. Iz polnih tramvajev so si ljudje ogledovali naju, zastavice na kolesih, tablico s številko in težko prtljago. Sicer so vajeni študentov na kolesih, toda tako obloženih menda še niso videli. Kolesarji so se nama pridružili, spraševali in niso verjeli, da sva mogla z vsem tem brez nesreč skozi Avstrijo v Švico. Pošteno si bova zaslužila Matterhorn! Na desni je velikanska stavba: tehniška fakulteta in nato univerza. Potem se je zalesketalo pred nama Züriško jezero, pokrito še z jutrnjimi meglicami. Spustila sva se navzdol k obali. Na trgu je bilo polno sadja in poceni. Naslonila sva kolesi ob bližnjo ograjo in že naju je ogovorila starejša gospa.

»Za božjo voljo, kam sta namenjena?«

»Na Matterhorn, če bo sreča!«

»Na Matterhorn, kjer se jih vsako leto toliko ubije? Od kod pa sta, da vaju pusté tja?«

»Iz Jugoslavije. To je onstran Avstrije.«

»Nemogoče, iz Čehoslavije! Pa se nič ne bojita?«

Brž so si naokrog vedeli, da sta to dva študenta iz Češkoslovaške, namenjena v Zermatt. Usmiljene prodajalke so tekmovale, katera nama bo prinesla lepših hrušk in jabolk. Spet je bila zaloga polna. Občudovala sva Švicarje na trgu. Tako čisto je vse, v senci pod drevesi se prosto giblješ med prodajalci, saj je trg hkrati park, le stojnice je treba pospraviti.

Ogledala sva si mesto, kolikor se je dalo v nekaj urah. Zürich je največje švicarsko mesto s 300.000 prebivalci. Čudovita je njegova polkrožna lega ob jezeru v vznožju Alp. Stari del mesta je ob reki Limmat, odlikujejo ga lepe cerkve in je ohranil svoj prvotni značaj, vse ostalo je novo in napravi vtis vele mesta.

Nakupila sva si najpotrebnejših stvari za gore. Cene so naju prijetno iznenadile: kilogram sladkorja stane samo 50 ctm (5,50 din). Če ti je sladkor pretežak, nakupiš saharina. Tudi čokolada je poceni, še konzerve niso drage. Kruh je po 5 din. Filmi stanejo kakor pri nas. Še pozdrave sva poslala domov in se odpravila dalje. Kolesi sta naju čakali nedotaknjeni. Mislim, da bi brez skrbi pustil tudi denar na prostem, ne da bi ga kdo vzel. Zato nikjer ne vidiš policije.

Odpeljala sva se proti Zugu. Dolgo sva vozila med samimi vilami, vse je bilo v zelenju, kakor košček raja je ta del mesta. Kakor en sam park je vsa cesta proti Zugu. Ta poldrugourn vožnja preko lahnih gričev in skozi gozdove mine, da sam ne veš kdaj. Kar se ti pokaže v daljavi

Zugsko jezero. Cesta počasi pada. Privozil si v Zug, prijetno mestece ob ljubkem jezeru. Pogled nama je obstal na gori, ki se dviga ob južnem koncu jezera. Rigi je to, znamenit po razgledu. Leži med Zugskim in Vierwaldstättskim jezerom. Jugoahodno pa ti kažejo škrbine Pilatusa smer proti Luzernu. — Rigi in Pilatus sta svetovno znani razgledni točki, zato sva se že doma odločila, da se mimogrede povzpneva na eno izmed njih. To sva morala napraviti koj, če sva hotela biti že naslednji dan v južni Švici. Zato sva morala takoj dalje, čeprav naju je tako močno vabilo toplo jezero. Kako bi se bila prilegla opoldanska kopel! Sploh bi se bila najrajši utaborila ob jezeru in se temeljito odpočila. Pa nisva smela. Komaj sva imela časa za kosilo.

Pogumno sva vozila naprej. Popoldansko sonce je pripekalo, vročina puhtela od asfalta, senčnatih gozdov pa skoraj ni več. Pot je precej naporna. Hitro sva se bližala belim vrhovom Alp. Nič se nama ni več ljubilo, preveč napora je bilo že vse té dni in prevroče je bilo. Vendar ni bilo časa počivati, minute so dragocene. Kdo ve, kako dolgo bo še lepo vreme, a ob slabem vremenu je Matterhorn življenjsko nevaren. Misel nanj naju je neprestano izpodbujala.

Ob cesti so polja in travniki. Sušili so seno. Delali so, kakor bi se igrali. Ura je bila tri. Zavožila sva med prve hiše Luzerna. Cesta naju je pripeljala naravnost k jezeru, v središče mesta.

Vierwaldstättsko jezero — biser Švice! Valovita površina jezera modrozelenne barve, ki se spreminja po vremenu. Redkokje najdeš tako pisano obrežje, kjer se menjavajo gozdovi in travniki s strmimi skalami, ki se dvigujejo naravnost iz jezera! Pozorišče švicarskih bojev za svobodo, domovina Wilhelma Tella! V ozadju kipijo v nebo alpski snežniki, na levi strani jezera je Rigi in na desni ponosni Pilatus. V tem alpskem rajju leži ob jezeru mesto Luzern, središče švicarskega tujskega prometa. Tik ob jezeru je korzo, dolgi in senčnati drevoredi, ob vzhodnem koncu mesta je mogočna gotska cerkev. Velik in dolg most, s katerega se ti nudi krasen pogled na veličastni alpski svet in na jezero, te pelje preko reke Reuss. Toliko da sva slikala jezero in mesto, pa sva že odšla dalje.

Pol ure pozneje sva bila v Hergiswillu, od koder sva naskočila Pilatusa, ki je bil zdaj popolnoma čist, medtem ko se ga je ves dan držala megla. Pri nekem kmetu sva odložila kolesi, obula gojzarje, si narezala kruha in salam ter jedla kar po poti; začela sva se vzpenjati vedno više nad jezero. Strma je pot, pa sva še izbirala bližnjice.

Veličasten je razgled. Že se vidi Zugsko jezero in še veliko drugih. Ob šestih sva bila mimo hotela Pilatus Kulm na vrhu Esel (2132 m). Natančno v dveh urah (redno štiri in pol ure) sva napravila višinske razlike 1700 m in to kljub celodnevni utrudljivi vožnji. Pogled s tega naravnega skalnatega stolpa je res edinstven: s prijateljem sva se spogledala, ko sva prvič v življenju zagledala štiritisočake, neizprosne ledene piramide; najveličastnejši so: Jungfrau, Eiger in Mönch, levo je skupina Finsteraarhorna s Schreckhorni in še naprej cela vrsta strahotnih alpskih snežnikov. Vierwaldstättsko jezero se vidi od tu najlepše. Ob lepem vremenu se dá videti s Pilatusa 20 do 30 večjih in manjših švicarskih jezer. Proti severu vidiš daleč do Jure, Vogezov in Črnega lesa. Po isti poti sva se ob zahajajočem soncu vrnila v Hergiswill. V hotelu so nama postregli, da je bilo veselje, sijajna večerja s pečenko, še sadja so nama dali s seboj. Preutrujena sva bila, da bi si bila postavljala še šotor ob jezeru, prespala sva kar pri kmetu na slami.

V sredo je bil še težji dan: priti sva morala preko Brüniga in prelaza Grimsel v dolino Wallis. Nekaj kilometrov od Hergiswilla dalje se jezero tako zoži, da je čezenj speljan most k mestecu Stranstad. Od tu se vleče le še en zaliv vzdolž ceste do Alpnachtstada; od tod je speljana vzpenjača na Pilatus. Cesta vodi skozi Sarnen, ljubko mestece ob istoimenskem slikovitem jezeru, ki je veliko kakor naše Bohinjsko.

Cesta se vzpenja. Dolina se zožuje in končuje. Po serpentinah sva se dvignila nekaj sto metrov.

Študentovska ulica. (Fot. Fr. Krašovec.)

Tik nad nama je puhal vlak, zobna železnica, ki pelje v Berner Oberland. Potniki in potnice so nama veselo mahali. Na vrhu hriba se nama je odprl spet prelep pogled: ljubko jezerce tesno med gorami izpolnjuje vso kotlino, v ozadju štrlé v nebo krasne bele piramide Wetterhorna, ki se vidi od tu že čisto blizu. Takoj ob začetku jezera opaziš velik bel vrtinec: umetno predrto dno, kamor se izteka jezero; tako so pridobili lep košček rodovitne zemlje. Jezero nosi ime po mestecu Lungern. Od tod se cesta dviga in te pripelje v velikih ovinkih skozi hladne gozdove na prelaz Brünig (1004 m). Odpre se ti pogled na slikovito dolino Hasli, kamor pada polno slapov z gorá na drugi strani. Nekaj podobnega je pogled na Mölltal s ceste nekoliko nad Heiligenblutom. Vozila sva se navzdol. Tu se je pričel Berner Oberland, kras Švice. Kako rada bi si ogledala Interlaken, baje najslikovitejše švicarsko mestece med dvema jezeroma, kakor pove že ime samo. Matterhorn, najine želje: jutri ga bova končno videla, če bo po sreči.

Čez Grimsel v Wallis.

Meiringen je najlepše mestece v dolini Hasli. Železnica zavije na desno v Interlaken, midva sva vozila po cesti kar naprej, zakaj poldan je že minil, vzdigniti pa sva se morala tisti dan še za 1500 m na 30 km dolgi cesti, to se pravi na prelaz Grimsel. Kmalu sva zaslišala z desne močno bobnenje in med skalami sva zagledala veličasten slap Reichenbach, enega največjih v Švici, saj pada ta velikanska količina vode nič manj ko 90 m globoko. Dvigala sva se, stopiti sva morala s koles. Pri Innertkirchnu naju je od daleč pozdravil Grimsel. Vedno manjši so bili presledki, ko sva se lahko peljala na kolesih. Biciklistov tu več ne vidiš. Le dva Švicarja sva dohitela in kmalu smo bili v živem razgovoru. Zanimala sta se za Jugoslavijo, midva sva povpraševala o življenju v Švici. Bila sta to dva mlada delavca iz Basla; imela sta tedaj deset dni dopusta. Zvečer ob desetih sta šla od doma in vozila vso noč in ves dan. Od pogostnih prelazov sta bila že zmučena. Nameravala sta še čez Grimsel v Gletsch. Torej od severne meje po sredi čez celo Švico do južne, t. j. italijanske meje v dobrih 20 urah. Mudilo se jima je, ker sta skušala čim boljše izrabiti kratki dopust. Zaslužita po 1,20 frankov (13 din) na uro, nekako 10 frankov na dan. Navdušeno sta govorila o svobodi v Švici, ki ni le na papirju. Zanimalo me je, kako je z jeziki. Dotlej so bili trije jeziki državno priznani: nemški (skoraj 3 mil.), francoski (skoraj 1 mil.) in italijanski (četrt milijona).

Zdaj je priznan še četrti: romanski, ki ga govori 45.000 švicarjev v zgornji Renski dolini in v Engadinu. Še najbolj je podoben latinskemu, uvrstiti bi ga bilo nekako med italijanskega in francoskega.

Pozno popoldne je že, a tovariša še nista kosila. Pri bistrem studencu sta se poslovila, sedla v travo in jedla. Šla sva dalje. Kmalu je tudi naju glad prisilil, da sva olajšala nahrbtnik.

Dolina se je zožila v ozko sotesko, ljudje so izstopali iz avtomobilov in občudovali mogočen slap. Sonce je bilo že nizko, ko sva prišla do umetnega Grimselskega jezera z lepim planinskim hotelom, prejšnjim hospicem. Še nekaj dolgih rid. Veter je hladno pihal s prelaza dol. Hitela sva, da naju ne bi zeblo. Sonce je že zašlo, ko sva bila na vrhu prelaza Grimsel (2182 m). Pri hotelu sva hitro oblekla tople suknjiče, se zavila, kolikor se je dalo, in potegnila klobuk na glavo, zakaj strašno je zeblo. Krasen razgled se je odprl na drugo stran: globoko spodaj dolina, onstran visoki ledeniki, zadnji sončni žarki jim zlatijo vrhove. Ledeno mrzel veter, ki je pihal z njih, nama je šel do kosti. Pod nama malo levo je Gletscher, više levo je veličastni Rodanski ledenik, izpod njega izvira Rodan, še onstran njega bele ride, ki peljejo čez prelaz Furko.

Odvozila sva navzdol. Zavore so komaj vzdržale, saj je to ena najtežjih švicarskih cest. Zavoji so tako strmi in ostri, da avto komaj zavije. Od Mrtvega jezera vrh prelaza pa do Gletscha meri ravna črta komaj poldrug kilometer, cesta pa je dolga 5,6 km in se vzpne za 400 m. Pri Gletschu (1762 m) zavije cesta levo navzgor proti Furki, desno pa v dolino Wallis. Tu srečaš zobato železnico, ki pelje iz Briga preko Furke v Andermatt. Zavore sva morala premenjati, saj tu je že dovolj trave in vej in kmalu sva bila v Oberwaldu, v prvi vasi južne Švice, zakaj na Grimslu sva zapustila Berner Oberland.

Tu se odpre čisto drugačen svet, izrazito gorski. Vasi so videti siromašne, hiše so še vse lesene na visokih kamnitih podstavkih, strehe so iz velikih kamnitih plošč. Temnilo se je. Ljudje so nosili v velikih platnenih rjuhah seno. V daljavi se je svetil mogočni Weißhorn. — V vasi Ulrichen sva poprosila prvega kmeta za prenočišče in malo mleka. Kako se je prileglo kozje mleko! Bila sva čisto premražena in utrujena, saj sva prevozila danes blizu 100 km in poleg tega premagala z vso težo višino 2100 m.

Gospodar naju je prijazno spraševal, kam greva. Rad bi ga bil tudi jaz vprašal kaj več, pa je govoril v težko razumljivem narečju. Težko se privadiš na njihov »Rück«, »Hüser«, namesto

»Reich«, »Häuser« itd. Za mleko ni hotel denarja. Dal nama je odeje in naju odpeljal na seno — »Lahko noč in srečno pot!«

Zaspati nama ni bilo mogoče. Tako blizu Matterhorna! Jutri bova spala že pod njim v Zermattu. Toda pot do tja bo še naporna: prvih 46 km navzdol, nato od Vispa do Zermatta 36 km navzgor z višinsko razliko 1000 m. Ko bi bila vsaj povsod lepa cesta! Po jutrišnjem si bova privoščila nekaj počitka v Zermattu, popoldne se počasi vzpneva do Hörnlihütte in v soboto bova naskočila Matterhorn. — Tudi Mirko še bedi, kar sicer ni njegova navada; tudi nanj deluje strašna bližina štiritisočakov. Kaj, če naju prehitijo slabo vreme? Vso zimo sva delala načrte za Matterhorn, vadila v snegu in stenah, zdaj naj se pa odrečeva vsem sanjam, ker bova morda le za en dan prepozna! In to le zato, ker ne bova imela v Zermattu kje spati in kaj jesti, če bo treba potem predolgo čakati na lepo vreme. Koliko nevarnejši bo potem tudi zasnežen in leden, saj ga ne bova zmogla sama! — Že ves dan sva vsak zase mislila, kako bi se dalo napraviti, da ga naskočiva že po jutrišnjem. — »Le poskusiva! Bom pa odvezel Mirku nekoliko prtljage,« sem mislil, »saj je mojemu »konjičku« vseeno, če mu naložim 40 namesto 30 kg! Najprej pa se morava toliko odpočiti, da prideva jutri do Zermatta! Zato hitro zaspiva!«

Po nemirno prespani noči sem se zbudil, ko je bil že svetel dan. Ura je šla na šest. Poklical sem Mirka. Zmučen je bil še in težko nama je bilo zlesti iz toplega ležišča. Kje bova naslednjo noč? — Mraz je bil strupen. Rokavice in plezalne hlače sva imela globoko v nahrbtniku, ni se nama ljubilo preoblačiti se. Vsa vas je še spala, ko sva odvozila. Weißhorn je bil že v soncu. Kdaj bo posijalo v dolino in naju malo ogrelo? Slana je bila in zeblo naju je v noge, v kolena, v obraz, najbolj pa v roke. Ko bi bila vsaj cesta lepa, da bi vozila prosto z rokami v žepih! Toda tu pa tam je bil to naravnost kolovoz, jarki so in kamenje te stresa. Smililo se mi je kolo, vsaj danes naj še vzdrži! Jezila sva se na slabo cesto, preveč sva se že razvadila na lepih. Vedno gor in dol! Ali moramo res skozi vsako vas, mimo vsakega kurnika? Železnica pa pelje spodaj ravno ob Rodanu. Ob vsakem drugem času bi naju navdušila ta prekrasna alpska pokrajina in lepe vasi, zdaj nama je šel mraz za nohte in slaba cesta na živce. Srečevala sva ljudi, ko so hodili v tem mrazu kositi, in se tolažila: oni morajo delati, midva pa voziva v takem mrazu — za zabavo.

V Fieschu sva zajtrkovala. Kmalu sva bila dobre volje, ogrela sva se. Sonce je že posijalo

do naju. Na bližnji njivi sva zagledala češnje. »Vitamini!« je zaklical Mirko in naslonil kolo ob zid. Že sva bila na drevesih in čebljala kakor vrabca ter pozabila, kako naju je še pred dobro uro zeblo. Najboljše volje sva privozila v Brig — švicarski konec simplonskega predora. Tu zagledajo Švico tisti, ki se peljejo z vlakom v Zermatt. V Vispu sva se ustavila. Okrog koles se je zbralo ljudi, pogovor se je zasukal o Jugoslaviji, tu sva izvedela, da je umrl patriarh Varnava. Poslovala sva se od zgovornih ljudi in zavila na levo. Pri Staldnu krene cesta proti Zermattu. Od tu dalje jo šele gradé in je slaba. Globoko v dolini teče reka in na oni strani nad njo je železnica. Ob poti ponujajo mleka, da si zaslužijo nekaj centimov. Popila sva ga vsak po en kozarec in si odrezala kruha in salame, da bi mogla vzdržati do Zermatta. Ob potočku sva naslonila kolesi in se obrila. Mimo je privozil madžarski avto, lepo dekleta nama je pokazalo bele zobe in nama še dolgo mahalo. Študenta!

Dolina ob Vispi se širi. St. Niklaus — komaj 1130 m. Tako počasi sva se dvigala, da nisva vedela, ali bi vozila, ali bi šla peš ob kolesu. Randa — izhodišče za Weißhorn na desni in Dom na levi. Pred nama je veličastni Breithorn, desno pa majhna piramida, to bo Klein-Matterhorn. V hotelih sedé letoviščarji pri kosilu, ura je že preko ene popoldne. Kako visoko se bo treba še dvigniti? Izmučena sva potiskala kolesi naprej v višino. Bo to Zermatt? Ne, to je Täsch. Še nekaj kilometrov dalje in 200 m više. Komaj sva se še pomikala; ura bo že dve. Cesta se je nehala vzpenjati, midva nisva mogla nič več. Zasedla sva kolesi in se odpeljala. Iz za hriba na desni sva zagledala čisto od blizu strahotno piramido — *M a t t e r h o r n*! Tako iznenada se nama je prikazal v vsej svoji mogočnosti in sijaju ta veličastni kralj gorá, da nama je dih zastal. Stopila sva s koles. Začutila sva, kako sva majhna nasproti njemu. Najino hrepenenje, najine sanje! Obšel me je strah, a vendár nisem mogel obrniti oči od njega, ko sva vozila v Zermatt.

Najprej je bilo treba misliti na shrambo za kolesa in na sobo za naju. Vozila sva po sredi mesta, mimo radovednih letoviščarjev. Lepo je in prijeten vtis napravi na človeka. Desno kolo-dvor, ulica se zoži. Ob cesti je stala gruča mož, nekateri bradati, očitno so to vodniki. Pred cerkvijo je nekoliko več prostora. Kolesi sva prislonila k ograji ob potoku in šla iskat kaj primernega. Veščemu očesu ni bilo treba dolgo iskati. Levo onkraj potoka sem opazil nekaj lesenih bajt, morda bo vsaj za kolesi. Nekje so bila vrata na

pol odprta, glavo sem pomolil v steno in posvetil: vse prazno. Morda je bil to nekoč senik, zdaj je bilo kot nalašč za naju. Z bližnjega okna naju je opazovala ženica. Ko sem ji razložil, da iščeva »garažo« za kolesi, nama je prav rada odstopila bajtico. Brž sva bila pred najinim »hotelom Matterhornom«. Prijazna ženica je tudi že prišla. Razlagala sva ji, od kod sva in po kaj sva prišla, medtem pa razvezovala prtljago in razobešala perilo po žeblih na steni. Pripravila sva si plezalno opremo in zdaj prvič privlekla na dan ljubljanske konzerve. Napor je bil to, nositi jih od doma do tu, a upala sva, da nama bo obilno poplačan.

(V drugo naprej.)

POET UMIRA

(Srednjeveški motivo)

Leopold Stanek

Še ptice nebá, vse stvari svetá,
prišle ste
k moji zadnji uri.

Ljubil sem vas, pel sem o vas,
zdaj vas več
videl ne bom.

Človeka ni, nikdo zame ne živi,
v življenju tudi
bil sem vedno sam.

Zaprl sem oči, telo moje spi,
zdaj gledal bom —
božje obličje vsak dan.

JETNIK

Jože Cukale

V mrak tonem in ugašam kakor luč
na mojem slepem oknu. Joj, še zadnji hip
naj me svetló ogreje plašni njen utrip:
za tem utripom čaka vse bolj črna noč.

V mrak tonem in ugašam kakor luč;
nihče ne pošči mi pokoja,
oj, čudna zadnja pot je moja...
Bog moji duši daj pomoč!

V mrak tonem in ugašam kakor luč.
Kot gora težko lega mi nemir v srce,
Za slepim oknom poje, čuj, skovir.
Bog moji duši daj pomoč!

PISANO POLJE

VSEUČILIŠKA KNJIŽNICA V LJUBLJANI

Dr. Joža Glonar

Odmaknjena šundru in trušču mestnega prometa je zadnje mesece v mirnem zatišju zrastle v Ljubljani impozantna stavba, ob kateri se, kakor ob vsakem na novo prepleškanem plotu, ustavljajo radovedni Ljubljančani, »firbečni Athenienzarji«, kakor jih je imenoval Prešernov »bratrec Andrej«, ki si ne dajo kratiti stare meščanske pravice, da po svoje ocenijo in prekritizirajo vsako novost, ki jih zbode v oči. Tla, na katerih se je vzdignila nad ljubljansko meglo, so zgodovinska, plemenita, aristokratska. Starinski zid, ki jo kot nekaj plot loči od ceste in njene vsakdanjosti, je nekoč odmeval od težkih korakov rimskih legionarjev. Na drugi njegovi strani pa je v mirnejših časih ob njem zrastle naselbina ljubljanske gospode z domovanji kranjskih plemenitšev. Prav tam, kjer stoji sedaj ta stavba, je zrastle, dvignjen nad umazano Ljubljano in banalne skrbi kramarske Ljubljanice, ponosni »Knežji dvor«, dom, ki je bil po svoji lepoti in sijaju primeren ugledu in veljavi plemenitih gospodov Turjačanov. Kdor je obžaloval, da sta potres in pre nagla, čeprav rodoljubna vnema to sijajno pričodanjanje ljubljanske kulture porušila, njeno knjižnico, največjo in najlepšo med zasebnimi v Ljubljani, pa pognala iz dežele, se danes lahko vsaj deloma potolaži. Na njenem mestu je Ljubljana dobila nekaj, kar je enako lepo, a je našemu času bolj primerno. Dom, ki se je sedaj dvignil na tem mestu, ne bo odprt samo članom kake posamezne, visokorodne družine in njihovim izbrancem, odprt bo vsakomur, ki se mu bo približal s sprejemljivim duhom in odprtim srcem. Ta dom je žlahtna krona plemenitih naporov naših najboljših ljudi v preteklih stoletjih, viden sad lepe dediščine, ki smo jo prevzeli od naših prednikov, žarišče vseh duševnih stremeljenj naše dobe, toplo, vedno dostopno, prijetno, domače ognjišče.

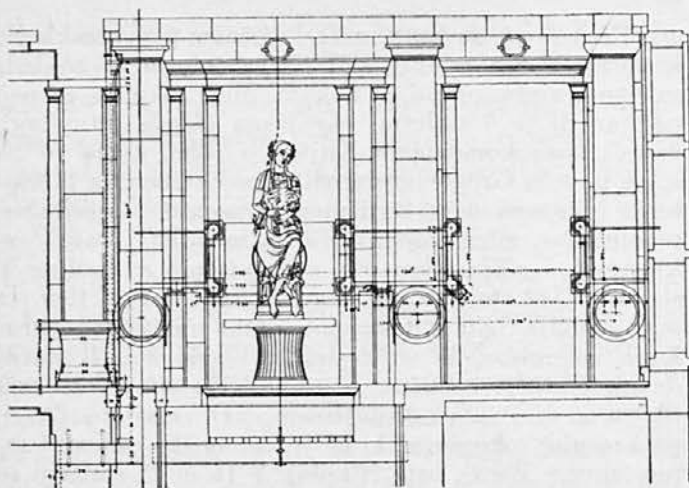
Tak dom je šele primerna shramba za zaklade, ki jih hrani, saj je že po svojem zunanem sijaju označen kot shramba dragocenega blaga. Zakladi, kakršne hranijo tako stare knjižnice, kakor je ljubljanska, morajo biti varno shranjeni, da jim ne škodujejo ne prilike, ki prihajajo iz zemlje in iz zraka, in da so varni pred usodo, ki zadene vsako dragocenost, če pride v nepoklicane roke. Pred poklicanimi pa se ne smejo in ne marajo skrivati. Da ima poklicanec ob njih pravo veselje in pravo korist, so mu na razpolago v prostoru, ki je opremljen z vsem udobjem, ki je potrebno za nemoteno uživanje duševnih zakladov. Toda, še preden pride do njih, opominja že zunanjsčina njihove shrambe vsakega obiskovalca, da stopa v delavnico duha. Sama po sebi ustvari v obiskovalcu tisto zbranost, ki je za vsako duševno delo potrebna. Tak dom šele iz mrtvih kapitalov ustvari žive zaklade, privabi iz spečega semena žive kali, v takem domu se vsakomur, kdor to le hoče, posreči čudo, da izvabi zaprtim ustom govorico, da oživi besedo, ki je bila prej nema.

Resnica je, da hrani naša knjižnica prave zaklade, ki so se pri nas nabirali stoletja in stoletja. Ti zakladi so dvoje vrste, pisani in tiskani. Med rokopisi je pač najstarejši iz 9. stoletja, okrajšana izdaja latinskega moralnega komentarja Knjige o Jobu, ki jo je po spisu papeža Gregorja priredil Irec Lathcen. Iz 11. stoletja je ponos naše knjižnice znameniti »Codex Suprasliensis«, eden najstarejših spomenikov stare cerkvene slovanščine, kar jih je napisanih v cirilici. V sledečem, 12. stoletju, pa smo že na domačih tleh. Iz tega stoletja lahko pokažemo vrsto umetniško okrašenih rokopisov, ki so nastali pri nas, v naši starodavni, častitljivi Stični. V 13. stoletju se ji pridruži Bistra s svojim sv. Avguštinom (»De civitate Dei«), prekrasnim rokopisom, ki ga je umetniško okrasil kartuzijanec v Bistri, brat Nikolaj. V 14. in 15. stoletju se pridruži impozantna zbirka glagolskih rokopisov, ki jo je knjižnica dobila po baronu Zoisu. Čeprav smo v tem stoletju že prišli v dobo tiska, vendar rokopisi ne prenehajo in segajo v našo dobo, v dobo pisalnega stroja in diktafona. Zbirali se bodo tudi še naprej, saj so pristne, neposredno učinkujoče priče delovanja duha. In duh je, ki giblje, oživilja in vlada materijo! Vrsta, ki gre od Dalmatina in Budne preko Kastelca, Pohlina, Linhartarja, Vodnika, Prešerna, Čopa, Levstika vse do že pokojnih prič naše »moderne«, Ketteja in Murna, se ne bo pretrgala, dokler bo med nami še kaj snujočega duha. To je nepretrgana vrsta tekačev, ki si skozi stoletja podaja iz roke v roko žarečo plamenico duha, ki je svetila našim prednikom, sveti nam in bo svetila njim, ki bodo prišli za nami.

Večina vsake knjižnice pa je kajpada sestavljena iz knjig in ne iz rokopisov. Tako je tudi z ljubljansko vseučiliško knjižnico. Najstarejša knjiga, ki jo ima, je menda tam nekje iz leta 1469 ali 1470. Kaj naj pomeni v primeri s tem Blasnikova »Pratika«, pa naj bo še tako stara, ki jo kdo pri nas hrani kot častitljivo starino, na katero ga vežejo spomini na njegovega očeta, ki je po njej ravnal življenje svoje družine in živine, in njegovega deda, ki je enako delal pred njim! Takih knjig, ki so natisnjene še pred 16. stoletjem, ima naša knjižnica nekaj sto. Tako hrani staro kulturno izročilo, ki samo čaka ljudi, ki bi imeli pravi čut za dragoceno dediščino preteklosti, ki jo je treba izrabiti, ne pa zanemarjati ali celo zapraviti. Še lepše se to staro kulturno izročilo kaže v celotnih knjižnih zbirkah, ki so s časom postale bistvena sestavina naše knjižnice.

Da nam bo to postalo jasno, moramo poseči za kakih 150 let nazaj. Takrat, pred poldrugim stoletjem, se namreč nekako začne zgodovina naše knjižnice.

Proti koncu 18. stoletja se je v Ljubljani nakopičilo toliko kulturnega dela, da je moralo iskati novih oblik, novih posod. Državne tendence so v kljub svojim fiskalnim in utilitarističnim namenom morale vpreči tudi duha, ki je v baroku na vseh področjih pognal tisti cvet, ki je poslednji odsev velikih duševnih gibanj, ki so zasegla vso našo zemljo. Splošna prenapetost, ki je na Francoskem izbruhnila v revolucijo, pri nas pa se izživela v meščanski obliki »Matička«, ki se ob svojem veselem dnevu — ker je pretental svojega gospoda! — ženi, požar, ki je zajel jezuitski kolegij — kolegij tistega redú, ki je bil vse dotlej edini zakupnik kulturne tradicije: vsi taki dogodki so bili vzrok ali po-

Arh. Jože Plečnik: Detajl iz vseučiliške knjižnice v Ljubljani.

vod, da so misleči ljubljanski duhovi začeli s skrbjo razmišljati, kako bi se za knjige, ki so se bile dotlej nabrale v Ljubljani, dobil prostor, kjer bi lahko vršile poslanstvo, ki jim je po njihovi naruri sami priložno. Duševnemu prizadevanju lokalnih znanstvenih družb je nehote priskočil na pomoč državni centralizem, ki je z razpustom raznih samostanov odprl njihove, dotlej za javnost zaprte, v stoletjih nabrane bogate knjižnice. Res si je najprej Dunaj pridržal pravico najboljšega blaga, torej nekakih rozin, toda vkljub temu je v Ljubljani ostalo še mnogo tistega bogastva, ki je že prej iz teh virov preplavilo Dunaj. Kar se je po nekdanjih kranjskih samostanih — od Devina na Jadrano do Kostanjevice na Krki nakopičilo, vse se je takrat zbralo v Ljubljani. Tako so se v Ljubljani zbrali »zakladi duha«, ki so jih zbirala prej stoletja in ki so poslej morali čakati več ko stoletje, da so dobili primerno shrambo in priliko, da oživijo.

Ko se je 1784 v Ljubljani iz vseh teh zbirk ustvarila knjižnica, ki se je — sicer z mnogimi omejitvami — vendar lahko imenovala »javna«, se je začel razvoj, ki je šele v naših dneh, po več ko sto letih, prišel do svojega pravega razcveta. Notranja preureditev Avstrije je Ljubljano sicer počasi, toda sistematično okrnila za vse višje šolstvo, ni ji pa mogla vzeti knjižnih zakladov, ki so se bili dotlej v njej nabrali — nabrali tembolj, ker so se vedno v večji meri oglašali ljudje, ki so knjižnici naklanjali svoje zbirke. Svetni in duhovski velikaši so tekmovali v tem, Zois je še živ dal večino svoje knjižne zbirke, Kopitarjevi dediči so rajši za smešno ceno — ki jo je plačal avstrijski cesar! — prodali njegovo dragoceno zbirko ljubljanski knjižnici, ko pa da bi za drag denar šla iz domovine v tujino! Ko se je tako nabralo v knjižnici lepega, toda vendar tujega blaga, je postala — po državni politiki! — omejena, lokalna, kranjska knjižnica, ki je po svojem statutu smela zbirati samo to, kar je bilo natisnjena v nekdanji vojvodini Kranjski. Ali ni čuden slučaj, da je prav na ta način postala slovenska knjižnica? Večina slovenskih tiskov je izhajala takrat na Kranjskem, velika večina kranjskih tiskov je bila slovenska, in tako je po sili naravnega in od države predpisanega razvoja ljubljanska knjižnica postala centralna slovenska knjižnica, za kar je v zbirkah Zois, Kopitarja, Vodnika, Metelka in Čopa imela že svojo naravno podlago. Tega dejstva so se knjižničarji

zavedali v tisti meri, v kateri so bili povezani s knjižnico in njeno lokalno nalogo. Tragika knjižnice je v tem, da je imela včasih v svojem vodstvu može, ki ali sploh niso razumeli slovenščine, ali pa so bili sicer na ta ali na oni način slepi in gluhi za bistvene, življenjske naloge centralne slovenske knjižnice v Ljubljani.

Ob koncu svetovne vojne je prevrat postavil knjižnico pred naloge, ki jih ni zmogla. Stisnjena v nezadostne prostore naj bi služila potrebam krepko se razvijajoče univerze, nekdanj zbirajoča tiske majhne vojvodine Kranjske je dobila pravico in dolžnost, zbirati vse tiske neprimerno večje kraljevine Jugoslavije in na ta način dajati na razpolago sredstva za tako nujno potrebno medsebojno spoznavanje in umevanje, ki je prvi pogoj pravega političnega sožitja — vse to so bile naloge, ob katerih knjižnica ni mogla prav priti do sape. Da ji je treba pomoči, to je kmalu uvidela vsa naša javnost, tudi tista, ki ni bila neposredno prizadeta. Pot do prave rešitve pa je bila dolga in težka. Danes, ko z nekako olajšanim srcem gleda nazaj, se knjižnica hvaležno spominja vseh, ki so ji omogočili boljše življenje. Mestna občina ljubljanska je dala na razpolago primerno stavbišče, naše parlamentarno zastopstvo in prosvetna uprava sta mobilizirala potrebna denarna sredstva, sreča, ki se Pepelkam, kakor je ljubljanska knjižnica, ne samo v pravljičah, ampak celo tudi v življenju včasih nasmehne, ji je v arhitektu Plečniku naklonila stavbenika, ki je tej Pepelki postavil naravnost kraljevski dom! In s finančnim zakonom je ob proračunu za leto 1938/39 dobila še svoj pravi, že davno zasluženi naslov »Vseučiliška knjižnica«, kar nikakor ni majhna reč v svetu, ki ljudi in ustanove meri po naslovih, predikatih in legitimacijah. Knjižnica sama je sicer že davno poskrbela za to, da jo v mednarodnem svetu knjižnic in knjižničarjev cenijo — ne glede na njen naslov, naj bo že tak ali tak! — kot enakovredno družico, ki ima besedo v zboru ljudi. Toda vse to ji nič ne pomaga pred pravili tistih mnogih znanstvenih družb, ki svoje dragocene znanstvene publikacije dajejo v dar ali zamenjavajo s knjižnicami, ki imajo jasno, izrečno firmo, da so vseučiliške knjižnice.

Če pojde vse lepo po sreči in gladko, se bo knjižnica lahko v svoje nove prostore preselila v poletju l. 1940. Z novimi prostori jo čakajo tudi nove naloge. Ob vsem spoštovanju tradicije in zakladov, ki jih je prinesla, ne sme taka velika knjižnica biti slepa za naloge svoje okolice in svojega časa, poleg tega pa mora imeti oči uprte vedno tudi v bodočnost. Sama po sebi nobena knjižnica takih nalog ne more izvršiti, saj ni sama sebi namenjena, pri tem je marveč navezana na čim učinkovitejšo podporo tiste javnosti, kateri mora služiti in med katero prav zaradi tega pač sme pričakovati pomočnikov in prijateljev. Takih ji tudi v sedanjih hudih razmerah ni manjkalo. Mestna občina ljubljanska ji je v letu 1926 podarila knjižnico barona Gutmansthal iz Hotemeža, ki jo je zanjo kupila. S tem darom se je fond njenih starih pridobitev lepo zaokrožil. Nekdanje samostanske knjižnice, ki jih je bila ob sklepu 18. stoletja prevzela, so svojevrsten, teološko usmerjen temelj njenih zakladov, ki ga lepo zaokrožujejo zbirke posvetnih velikašev iz konca 18. in začetka 19. stoletja. Z Gutmansthalovo knjižnico pa je prišel v zbirko zgled meščansko pobarvane aristokratske knjižnice iz druge polovice 19. stoletja, značilen za višjo podeželsko kulturo nekdanje vojvodine

Kranjske v drugi polovici 19. stoletja. Posebnost te knjižnice je tudi v tem, da je z njo vseučiliška knjižnica pridobila več ruskih tiskov, kot jih je dotlej sploh imela, med njimi celo knjige iz knjižnice ruskega pesnika Žukovskega in njegovega kroga.

Dveh prijateljev in dobrotnikov pa se mora knjižnica ob tej priliki še prav posebej spominjati, dveh rodoljubov starega, plemenitega kova, ki sta ljubezen do slovenske knjige, katero sta gojila vse svoje življenje — eden med njima je doživel skoro sto let! — prenesla tudi na vseučiliško knjižnico, kateri sta v oporoki zapustila svojo zbirko knjig: bila sta to bivši trnovski župnik Ivan Vrhovnik in nekdanji gospodar na Okroglem, monsignor Tomo Zupan. Njuni zbirki sta tembolj dragoceni pridobitvi, ker bo knjižnica z njima lahko izpolnila vrzeli, ki v njeni zbirki slovenskih knjig še zижajo. Za čim večjo lokalno barvo so poskrbeli deli bibliotek, ki so prišli v vseučiliško iz nekdanjih zbirk Bleiweisov, Bocka in »harambaše« Podkrajška.

Globoko pa je zajela sape in si široko odprla vseučiliška knjižnica okno v svet, ko ji je lani v poletju francoska vlada dala priliko in možnost, da si je po lastni izbiri iz bogatega kataloga francoskih knjig lahko izbrala knjig za 25.000 frankov! Francoskih knjig ji sicer tudi doslej ni manjkalo, saj so kulturne vezi nekdanje Ljubljane segale celo v Francijo že davno pred časom, ko je v Ljubljani prejemal plačo bibliotekarja znani francoski romantik Ch. Nodier. Preteklo stoletje pa je v tej stvari skoro vse zamudilo. In tako je ta prelepi dar francoske vlade ustvaril pravo ravnovesje v pridobitvah zadnjih desetletij, ki so po svoji zgodovini pretežno nemške. Sedaj je tudi v Ljubljani dovolj možnosti, da lahko človek ob izvornih spoznanja svojevrstno jasnost in preciznost francoskega jezika in znanstvenega duha ter izvornost knjižne kulture, ki jo je doslej prejemal iz druge roke.

Tako se ljubljanska vseučiliška knjižnica pripravljala na selitev v svoj novi, lepši dom s prijeto zavestjo, da ji bo šele v njem prav mogoče spraviti med ljudi in oživiti zaklade, ki jih je doslej nabrala, poleg tega pa tudi z zavestjo novih, težkih nalog, ki jo v tem domu pričakujejo.

POLARIZIRANA SVETLOBA PRI AVTOMOBILSKIH ŽAROMETIH

Bojan Devetak

Leta 1885 je bilo zgrajeno prvo motorno kolo in naslednje leto je Gottlieb Daimler izdelal prvi avtomobil. Bencinski motor, ki je bil vgrajen v Daimlerjev avto, je imel komaj tri četrti konjske sile. Največja hitrost, ki jo je vozilo doseglo, je bila 15 km na uro.

Za današnje pojme je bil prvi avtomobil kaj čudna prikazen. Motor, ki je poganjal voz, je bil nameščen nad zadnjo osjo. Vozilo je bilo še najbolj podobno kočiji. Na »kozlu« je sedel voznik, ki je dajal vozilu smer z dolgo ročico, s katero je preko vzvodov obračal prvi dve kolesi.

Odkar se je pojavil prvi avto, je preteklo več kakor petdeset let. V tem času so nam motorna vozila postala vsakdanja potreba, prometno sredstvo, brez katerega bi si današnjega življenja pač ne mogli predstavljati.

Kadar mislimo na razvoj avtomobila, mislimo po navadi najprej na razvoj avtomobilskega motorja. Prvi motorji so bili v primeri z današnjimi strašno težki in nepopolni. Pomisliti moramo tudi na številne druge izboljšave pri sestavi voza, ki za hitrost vozila in udobnost vožnje niso nič manj važne kakor izpopolnjen motor; prav tako važno je bilo misliti na izboljšanje cest, ki so bile ob pojavu motornega vozila mnogo slabše kakor so danes. — Z napredkom v gradnji motorjev je moral iti vzporedno tudi napredek v izdelavi pnevmatike. Prva motorna vozila tudi niso imela takega goriva, kakršnega imajo današnja. Pre različna so torej področja, katerih so se morali lotiti strokovnjaki, da so izpopolnili — motorni voz. Seveda razvoj z današnjim stanjem še ni zaključen, temveč tehnika še vedno načrtno izboljšuje kos za kosom, da bi dosegla svoj cilj: čim hitrejšo potovanje in čim večjo udobnost. Oglejmo si le eno poglavje iz množine poskusov, kako čimbolj izpopolniti motorno vozilo: vprašanje razsvetljave avtomobila.

Od začetka, ko je bil avtomobil po svoji uporabnosti in hitrosti na isti stopnji kakor mestne kočije, je za razsvetljavo zadostovala običajna luč: sveča v stekleni svetilki. Z razvojem avtomobilskega prometa pa se je kmalu pokazalo, da luč ne more biti samo znak za pešce in nasproti prihajajoča vozila, ampak da mora avtomobil daleč pred seboj razsvetljevati pot, če hočemo, da razvije čim večjo brzino. Zato so pozneje vpeljali karbidne svetilke. Pa tudi te se niso obdržale dolgo. Izpodrinila jih je električna luč, ki se je izkazala za mnogo bolj udobno in boljše kakor karbidna razsvetljava.

Vedno večja brzina, ki so jo mogla razvijati vozila, je zahtevala, da je cesta pri nočni vožnji čim bolj in čim dalje razsvetljena. S tem, da so opremili vozila z močnimi žarometi, so vsaj do neke meje rešili vprašanje razsvetljave. Toda tudi ta način ima svoje slabosti. Vzemimo n. pr. razsvetljavo na ovinkih! Žarometi vozila mečejo svetlobo naravnost, medtem ko ostane pot, po kateri hoče voznik zaviti, temna. Še več neprilik povzroča voznikom dejstvo, da jih slepi bleščeča se luč nasproti prihajajočega vozila. Da se izogneta nevarnemu učinku bleščeče se svetlobe, morata voznika pri srečanju luči zasenčiti. Zasenčena luč ne meče več svetlobe v daljavo, ampak razsvetljuje samo majhen prostor tik pred vozilom. A zaradi tega mora avtomobil zmanjšati hitrost. Srečanje dveh motornih vozil ponoči zahteva od človeka, ki vodi voz, dosti večjo pozornost kakor podnevi, razen tega pa se mora ob srečanju znatno zmanjšati hitrost. Drugod, kjer je avtomobilski promet dosti bolj razvit kakor pri nas, kjer po velikih avtomobilskih cestah neprenehoma hitijo motorna vozila, to težavo še bolj občutijo.

Z izboljševanjem motornih vozil so sčasoma skušali rešiti tudi to težavo z razsvetljavo na več ali manj zadovoljiv način. Tako so n. pr. poskušali omiliti vpliv bleščečih se žarometov nasproti prihajajočega vozila z različno barvnimi lučmi in različno barvnimi očniki. Toda ta način se je pri poskusih zelo slabo izkazal. Pač pa so dosegli lepe uspehe na tem področju z uporabo »polarizirane« svetlobe.

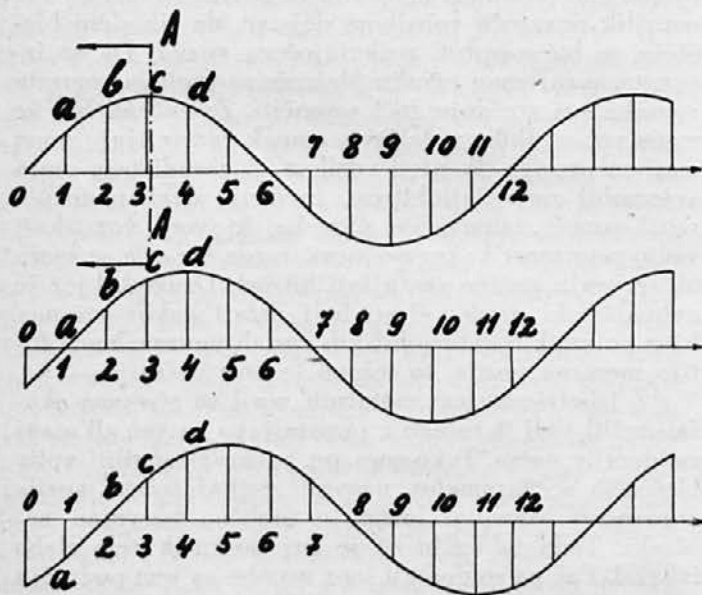
Najprej si moramo razjasniti, kaj je polarizirana svetloba. Današnja znanost nam predstavlja svetlobo kot valovanje etra, idealne »snovi«, ki nima teže in ki naj bi napolnjevala ves svetovni prostor. Neizmerno

majhni deli etra nihajo. Zamislimo si pramen svetlobe, ki gre v ravni črti. Na sliki nam točke a b c predstavljajo posamezne neizmerno majhne dele etra, ki nihajo po zarisanih poteh. Recimo, da so v nekem trenutku posamezni delci etra v točkah a, b, c (slika 1 a). V naslednjem trenutku bodo delci zavzeli položaje na sliki 1 b (vse točke se vračajo k osi, točka a jo je že dosegla), nato nam bo nihanje pokazalo sliko 1 c (točka a potuje na spodnjo stran osi, točka b je dosegla os, druge se ji vedno bolj bližajo) in tako dalje; vedno pa obdrži črta, ki jo dobimo, ako zvežemo posamezne nihajoče delce med seboj, značilno sliko potujočega vala.

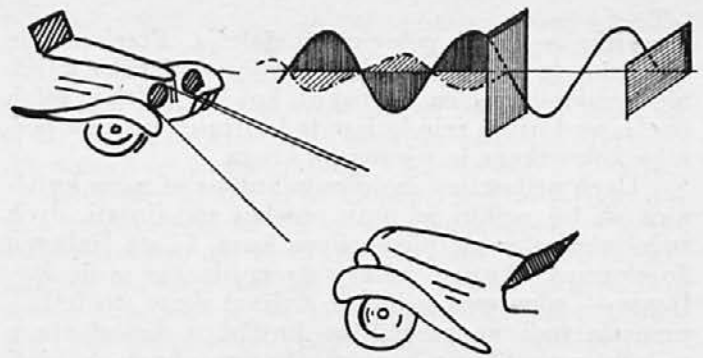
Svetlobni valovi potujejo v tisto smer, v katero se razširja svetloba. Samo valovi se premikajo naprej, medtem ko nihajoči delci etra ostanejo vedno na istem mestu.

Svetlobno valovanje ima še eno lastnost, ki jo moramo spoznati. Najprej pojasnilo: Kadar valuje voda v ribniku, se vodni delci premikajo samo v pokončni ravnini, gor in dol. Pri svetlobnih valovih pa niha eter v vseh smereh. Če bi prerezali na sliki 1 a narisani pramen svetlobe pri AA in pogledali na njegovo ravnino, bi videli, da se valovanje ne vrši samo na pokončni ravnini, ampak tudi na vseh drugih ravninah. To skuša ponazoriti slika 1 d, ki ima narisanih šest ravnin, v katerih se vrši valovanje.

Nekatere snovi imajo to lastnost, da svetlobe, ki prihaja skoznje, ne prepuščajo nespremenjene, ampak jo prepuščajo le deloma, kar je odvisno od tega, v kateri ravnini svetloba niha (glej sliko 2). Svetloba obdrži pri prehodu skoz take snovi samo eno ravnino nihanja. Taka snov so n. pr. turmalinovi kristali — turmalin je razmeroma cenen, prosojen dragulj, ki ga v raznih barvah dobivajo največ v Braziliji, Severni Ameriki, jugozahodni Afriki, na Uralu in Madagaskarju. Svetlobo, pri kateri nihajo etrovi delci samo v določeni ravnini, imenujemo polarizirano svetlobo.

Slika 1. Valovanje svetlobe v posameznih trenutkih. Delce svetlobe je n. pr. v točki a, v naslednjem trenutku se vrne proti osi (druga risba) in potuje potem na drugo stran osi (tretja risba) do skrajne meje ter se zopet vrne k osi. Potem se igra spet ponavlja. Isto velja za vse druge točke.

Slika 2. Zgoraj levo: stekleni polarizacijski filtri so postavljeni pod kotom 45° glede na cesto. Zgoraj desno: pokončno črtan val niha v pokončni ravnini, ležeče črtan val v vodoravni ravnini.

Mislimo si, da taka polarizirana svetloba, ki jo dá turmalinova plošča, pada spet na drugo ploščo turmalina. Turmalin, ki, kakor smo že omenili, prepušča samo v določeni ravnini nihajočo svetlobo, postavimo lahko tako, da vpadajoče polarizirane svetlobe ne prepušča (glej sliko 2).

Ta pojav uporabljajo v današnji tehniki, da bi preprečili bleščanje žarometov nasproti prihajajočega vozila, ne da bi moral voznik svojo svetlobo zasenčiti. Mislimo si, da so avtomobilske luči in zaščitna stekla opremljena s posebnimi steklenimi filtri, ki prav tako, kakor prej opisani turmalinovi kristali svetlobo polarizirajo. Filtri so tako postavljeni, da je ravnina, v kateri niha polarizirana svetloba, nagnjena za 45° proti cesti (glej sliko 2).

Človeško oko občuti polarizirano svetlobo prav tako kakor navadno svetlobo. Vozniku bi torej samo s tem, da sveti nasproti prihajajoč avto s polarizirano svetlobo, ne bilo še prav nič pomagano. Če pa pomislimo, da je tudi steklo pred njim (vetrobran) opremljeno s filtrom, ki je tako postavljen, da ne prepušča polarizirane svetlobe nasprotnega avtomobila, vidimo, da smo svoj cilj dosegli: voznik je zavarovan pred nasprotno lučjo.

Pojavlja se vprašanje, kako bo voznik videl svetlobo lastnih luči, če ima pred seboj svetlobni filter. Omenili smo že, da filter prepušča samo v določeni ravnini nihajočo svetlobo. Filter na vetrobranu pa je prav tako postavljen kakor filtri na lastnih žarometih. Odbita svetloba lastnih luči, ki ostane tudi po odboju polarizirana, lahko prehaja skoz lasten vetrobran, skoz vetrobran nasproti vozečega vozila pa ne more, ker je smer filtrov dveh nasprotnih vozil premaknjena — vsaka za 45° , skupaj za 90° .

Pojav polarizirane svetlobe pozna fizika že zelo dolgo. Tudi misel, da bi se s polarizirano razsvetljavo izognili vplivu bleščeče se svetlobe nasproti prihajajočih vozil, je stara. Težave je delalo le vprašanje, kako dobiti primerne filtre. Posamezni turmalinovi kristali so bili za to pač premajhni. S poskusi v laboratorijih se je sčasoma posrečilo izdelati polarizatorje v obliki velikih ploškev, ki dajejo tudi dovolj enakomerno svetlobo.

Danes izdelujejo polarizacijske filtre že na več načinov. Tvrška Zeiss izdeluje polarizatorje, ki so v rabi v fotografiji, na ta način, da lepi tanke plasti kristalov takih snovi, ki prepuščajo samo polarizirano svetlobo, med steklene plošče. Na podoben način izdelujejo tudi polarizatorje za avtomobilsko industrijo.

Vpeljava polarizirane svetlobe kot obrambe zoper bleščanje žarometov je sprožila zopet celo vrsto novih vprašanj. Jasno je, da bi morali, če bi hoteli imeti uspehe, vsa vozila opremiti s primernimi filtri. Vendar bi morali avtomobilisti pri vožnjah skozi mesta in gosta naselja še vedno uporabljati dosedanji način zasenčenja že zaradi pešcev. Skušnja bo pokazala tudi, ali je boljše, da sedi voznik ves čas za zasenčenim steklom, ali naj se skriva za njim samo pri srečanju z drugim vozilom. Vsa ta vprašanja bodo rešili počasi, kakor bo kazala potreba. Za vedno bolj razvijajoči se promet z motornimi vozili pa bo nova iznajdba zelo dragocena, zakaj napravila bo nočno vožnjo hitrejšo in varnejšo.

SLOVENSKI PREGOVORI IN REKI

I. Šašelj

Ako hočeš jedro, moraš streti lupino.
 Ako je gora pusta, ni gluha.
 Baharija je povsod spotika in sramota se za njo pomika.
 Bela njiva, črna ral, moder mož jo je oral (pismo).
 Berača in reveža vzame Bog, bogatin pa umrje.
 Bolje je malo po pravici kakor mnogo po krivici.
 Bolje je malo v miru kakor mnogo v prepiru.
 Bomo videli, kako boste naredili, je rekel slepec.
 Brez kruha ni trebuha.
 Brez snubitve ni ženitve.
 Brska in kokljá kakor koklja, ki se ji mudi na gnezdo.
 Cepeta ko riba na truku.
 Čas teče kakor voda.
 Čas teče, pa nič ne reče.
 Če človek na svoj god štrukljev ne jé, ga volk požre, če sam v hosto gre.
 Če eden zapravlja, za vse (vso družino) zapravlja, če pa varčuje, za vse (zase in za vso družino) varčuje.
 Če je Kum zjutraj ob sedmi uri v megli, bo tisti dan deževalo. (Sploh je Kum Dolenjcem vremenski prerok. O njem pravijo: Če ima Kum »kapo«, t. j. je v megli, bo kmalu deževalo — kakor imajo Belokranjci za vremenskega preroka sv. Frančiška nad Planino, o kateri pravijo: Če je sv. Frančišek v megli, bo kmalu dež.)
 Če je manje društev, bolje je.
 Če je na veliki petek mraz, tisto pomlad potem mraz ne bo nič škodoval.
 Če kdo preveč pojé, pravijo: Mislim, če je krščen, ima zadosti.
 Če na sv. Petra in Pavla dan dežuje, potem se ne sme še okoli hiše iti brez dežnika.
 Če na belo nedeljo dežuje, bo potem sedem nedelj deževalo.
 Če se ne moreš izmotati z muko, poskusi s kljukol!
 Če se o sadju sanja, bo sneg.
 Dan prinese, dan vzame.
 Da se kaj dobrega stori, je treba sto ljudi; da pa se kaj skazi, za to je že eden preveč.
 Dober sosed je velik zaklad, ki se ga za trdne denarje ne kupi.
 Dober svet je gotov denar.
 Dolžnik je tudi o božiču žalosten.
 Dremlje kakor lena kokoš.

En rožni venec je več vreden ko poln voz vencev (ljubljski pregovor).
 Eno blago ni za vse kraje.
 Glad se ne boji za vrat.
 Hodi, kakor bi klaftre meril.
 Hodi okoli kakor lisica okoli grozdja.
 Hribovska dekle velja za polje, poljska pa ne za hribe (ker ne zna po hribih hoditi).
 Imenitni dolžniki so slabi plačniki.
 Ima več denarja ko pameti.
 Iz največjega prijateljstva nastane rado največje sovrašтво.
 Iz oči govori duša.
 Jaz hočem imeti sam ključ do svojih vrat.
 Jaz sem tako kakor sv. Barbara: samo za zadnjo uro; če drugih nimajo, pa mene prosijo.
 Je jesenski zajec.
 Je hud ko turški poper.
 Je otrpnil kakor žaba na suhem.
 Je potrpežljiv kakor kamen na cesti.
 Je siten kakor breja mačka.
 Jesihova kad in čemerna žena — je pri vsaki hiši dosti ena.
 Je tako star ko Peca (gora s koroške strani, kjer je samo skalovje in pečine).
 Je tečen ko ovseni žganci.
 Jetik je devet in devetdeset vrst.
 Je vesele volje kakor pes, ki pride zdrav iz cerkve.
 Je zmeraj na kolesu ko sv. Jurij na konju.
 Jezik ima tako dolg, da se ga cel vatel vleče za njim.
 Je žejen kakor duša v vicah.
 Kadar je goba popolnoma suha, ni mogoče nič iz nje iztisniti.
 Kadar lisica govori o krščanskih čednostih, takrat ti, kmet, pazi na svoje kokoši.
 Kadar se v hiši krsti ponavljajo, na smrt se stari pripravljajo.
 Kadi se, kakor bi kopo podirali.
 Kadar se voda (ob povodnji) hitro uletí, bo kmalu zopet dež.
 Kakor ni gartrože brez trnja, tako ni človeka brez napak.
 Kakršni so ljudje, tako dá Bog vreme.
 Kdo bo za Bogom popravljal!
 Kdo gre popravljat čevlje h krojaču!
 Kdor hodi po blatu, ne bo prinesel iz njega čistih nog.
 Kdor hoče zadnji biti, ima vedno dovolj časa.
 Kdor hitro gre, prej pride.
 Kdor hoče dolgo živeti, ne sme iti v posteljo (ker v postelji umre največ ljudi).
 Kdor je z malim zadovoljen, je bogat.
 Kdor ljubi, ne šteje.
 Kdor na visokem sedi, vsak kamen nanj leti.
 Kdor obupuje, ne zmaguje.
 Kdor pameti ne rabi, se mu sama pridaja.
 Kdor okrog mejnikov kruh išče, ga na sredi posestva dolgo nima.
 Kdor prehitro dela, zmerom slabo naredi.
 Kdor preveč spi, smrti zori.
 Kdor starše ljubi in jih podpira, si nebesa odpira.
 Kdor vzame rožo, mora vzeti tudi trnje.
 Kdor živi veselo, živi dolgo.
 Kjer je največja sila, je božja roka najbolj mila.
 Kjer ni mirnih ljudi, tam ni božjih otrok.

Kjer se tepeta dva, tretji dela ima,
 Kolikor znaš, toliko veljaš.
 Koder pada pred sv. Jurijem solika, tam bo pobila
 po sv. Juriju toča.
 Komur ni mar malih reči, velikih vreden ni.
 Kosec pokosi tudi cvetke, ki so lepe in še medijo
 čebelam.
 Krega se za prazen nič.
 Kvaterni teden (v jeseni) je vse zrelo.
 Lepa beseda lepo mesto najde, huda beseda o ne-
 pravem času pa vse podere.
 Laže je steno predreti kakor pa trmastega človeka
 prepričati, da je v zmoti.
 Lepa skleda pa prazna — da malo hasna.
 Letali so kakor čebele okoli podrtega panja.
 Malo jesti, malo piti, je pol življenja.
 Mnogo miši, mnogo zajcev.
 Modro ravna, kdor jezik brzda.
 Molčeči jezik kruha strada.
 Mož je gospodar pri hiši, kadar žene ni doma.
 Na eni sami nogi stoji in od bridke ljubezni drhti
 kakor kurji konj na vilicah.
 Na otroku se vidi, kakšno mater ima.
 Na pravem toporišču ima glavo.
 Najdaljša pot je tja, od koder se nihče ne vrne.
 Ne dajaj svojega kopita drugemu!
 Ne glej na dar, ki ga dobiš, ampak na roko, ki ti
 ga deli!
 Ne gre se po rožicah v nebesa, ampak po trnju.
 Nobena reč ni v žaklju (nič ni tako skrito, da bi se
 nikdar ne zvedelo).
 Obleka, če se le čez vodo prevleče, pa se laže obleče
 (obleko je treba večkrat prati).
 Oči se mu svetijo kakor staremu volku, ki preži
 na jagnje.
 Od molčanja se jezik ne utruji in nikomur ne
 zameri.
 Osat gre čez sedem brazd (osatove korenine se
 razprezajo daleč po njivi).
 Ponoči obeta beli grad, zjutraj pa kajža še nima
 vrat.
 Poje kakor jermen na žagi.
 Počakajmo še malo, da se tepka omešča.
 Pregovor pravi: Ko prideš, greš; ko se rodiš, umrl
 boš.
 Pridna gospodinja tudi zvečer hišo pometa.
 Pridne roke v mladosti se denejo križem v starosti.
 Pridnost več velja ko kupi zlata.
 Ravna pot ni vselej najkrajša.
 Saj se še angeli niso razumeli vsi med seboj, pa bi
 se ljudje!
 Samo eno muho je Bog ustvaril, druge pa hudič.
 Se drži, kakor bi bil glistav.
 Se drži kakor brus.
 Se drži kakor klešče.
 Se drži kakor češmigovina.
 Se je šepče menil kakor z Bogom v cerkvi.
 Se pogaja kakor na sejmu.
 Sem sam, kakor bi z neba padel.
 Sem zapuščen kakor cigan v hosti.
 Si neroden kakor tnalo v drvarnici.
 Si zrela kakor hruška o mali maši.
 Sili kakor maček k vreli kaši.
 Siten ko česen.

Smrt ne izbira, ampak podira; stare pokosi, mlade
 pa poseka.
 Snaga je najboljša dišava (pri jedi).
 Sonce ne sije tako lepo kakor materino oko.
 Spanček je boljši ko žganček.
 Stara rana se laže zaceli kakor zamazani jezik (ki
 druge obrekuje).
 Staremu človeku je težko ugoditi.
 Stoji kakor grešnik za cerkvenimi vrati.
 Speljal te je na smolo.
 Stoka ko kovaški meh.
 Suh kašelj je smrtni trobentar.
 Svojo glavo nosi v torbi (je smrti zapisana).
 Svojo kramo prodaja kot Rezijan.
 Ta pestuje skrite misli in želje.
 Ta ni iz zadnje moke.
 Ta je nasajen na kratko rogovilo.
 Tako grdo me je pogledal, kakor da se za Krimom
 bliska.
 Tega (človeka) je malo za en krajcar.
 Težko junaku, ki ga branijo otroci.
 Tema ko pod odejo.
 Težko volku, ki ga krmijo srake.
 Tihe vode derejo velike grabne, a vreščeče majhne.
 Tihega človeka se boj, a tistega, ki mnogo govori,
 se ni treba bati.
 To je nedeljsko lepo.
 To je tako, kakor bi nosil berač cilinder na glavi.
 Tudi gozd vidi in sliši.
 Ustaviti komu sline (zavrnuti ga).
 V brezo rado trešči.
 V gaber nikdar ne trešči, ker ima svoje ime po
 nadangelu Gabrijelu.
 Vas iščem kakor šivanke v senici.
 Več ko kdo ima, nikdar ne dá.
 V št. Janžu (pri Dobrni) je Bog lakoto zvrnil.
 Ves dan klepeta kot mlin.
 Vešča leta okoli ognja, dokler si kreljuti ne pripali.
 Vino je močno ko hren.
 Visoke službe so nevarne.
 Vpije kakor zdrav Čič.
 Vsaka kaplja potu je vredna tolarja.
 Vsaka koza rada sol liže, stara pa še žakelj požre.
 Votel sod močno bobni.
 Vsaka ptica najlepše poje — po svoje.
 Vsaka reč ima en konec, klobasa pa dva.
 Vsaka vrata peljejo tudi ven.
 Vsakdo ima svoje lise (napake).
 Vseh svetnikov mraz, o Martinu topel čas.
 Za molčanje ni bilo nikoli vprašanje.
 Za malo se ne gleda.
 Za mirne ljudi je majhna hiša dosti prostorna.
 Zajec ima devet kož.
 Zapeljivec je grda gosenica, ki požre listje in cvetje
 z venca.
 Zapri ti najprej svoja vrata, potem šele zapiraj
 druga.
 Zdravnik ima zdravilo, Bog pa zdravje.
 Zlatá se rja ne prime.
 Zvest služabnik je skrit zaklad pri hiši.
 Žena naredi moža.
 Žganje pomori jih več kakor kuga, glad in meč.
 Življenje od tujih žaljev ni pošteno.

SPALLANZANI: MIKROBI NASTAJAJO IZ MIKROBOV

Angleško Paul de Kruif, prevedla Marija Tratnikova

4

Needham trdi, da vročina škoduje „moči“ v semenih, kakopak! Ali je kaj preskusil? Kako neki more vegetativno moč videti, čutiti, tehtati in meriti? Pravi pa, da je v notrini semen, torej jih bom segrel in se prepričal, kaj je na tem!«

Spallanzani je nanesele iz omar steklenke in jih spet očistil. Nadeval je vanje graha, fižola in grašice, in v vse prilil še čiste vode. Postavljal jih je na police, na mize, na stole in tudi na tla, vse križem, da že ni mogel več kam stopiti.

»Steklenke bom kuhal lepo po vrsti, vsakokrat različno dolgo, in zvedel bom, v katerih se bodo zaplodile najmanjše živalce,« je rekel sam pri sebi in že spustil prve v vrelo vodo, da bi jih prevrel nekaj minut. Druge je pustil vreti po pol ure, še druge po dve uri. Namesto da bi jim vratove zatahil v plamenu, jih je zataknil le s probkovimi zamaški, ker je Needham dejal, da so tako zadosti zaprte. Nato je steklenke skrbno zložil na stran in čakal, da bi se v njih kaj zgodilo. Čakal je in šel ribarit, a če je riba zagrabila za vabo na trnku, je pozabil dvigniti palico. Šel je zbirat rude za svoj muzej, a ko jih je nabral in se vračal, jih je pozabil vzeti s seboj. Vmes je tudi spletkaril, da bi mu zvišali plačo, študiral parjenje žab in krastač, kar na lepem pa spet izginil v svojo temačno delavnico k regimentom steklenk in drugih čarovnih priprav. Pa je še tam čakal.

Če bi imel Needham prav, bi moralo biti v steklenkah, ki jih je kuhal le po nekaj minut, vse živo drobnih živalic, a nobene v tistih, ki so se kuhale po dve uri. Steklenke je eno za drugo odprl in po kapljicah preiskoval zavrelico skozi svoje leče. Nazadnje pa se je od veselja zasmel, zakaj v steklenkah, ki so se kuhale po dve uri, je švigalo sem pa tja več drobnih živalic ko v tistih, ki jih je že čez nekaj minut pobral iz vrele vode.

»Vegetativna moč, kakšna neumnost! Živalce bodo prihajale v steklenke iz zraka vse dotlej, dokler jih bo kdo zatikal samo s probkovino. Pa naj kdo kuha zavrelice tako dolgo, da bo v obraz čisto počrnel, mikrobi bodo kljub temu zašli vanje in se v njih plodili, ko se bodo ohladile.«

Spallanzani je slavil zmago, a je vendar storil še nekaj, česar je zmožen samo resničen znanstvenik. Poskušal je ovreči še svojo lastno idejo, svoj priljubljeni nazor — s poskusi, ki si jih je bistromiselno izmislil samo zato, da bi omajal tudi svoj nauk. To je res znanost! Redki so možje takega duha, ki pozabijo nase, ko jim gre za resnico, ki jim je dražja kakor njihove lastne ljube želje in muhe. Z na hrbtu prekrižanimi rokami je Spallanzani hodil gor in dol po svoji ozki delavnici in premišljeval: »Kaj pa, če je Needham le pravo uganil, mogoče je v semenih res kakšna skrivnostna moč, ki jo more uničiti le huda vročina.«

Še enkrat je osnažil steklenke, semen pa to pot ni prekuhal v vodi, pač pa jih je natresel v pražilec za kavo, kjer jih je tako dolgo obžigal, da so končno bila podobna sajavim zvarkom. Potem je vlil nanje

prekuhano vodo in godrnjaje menil: »Če je bila v teh semenih vegetativna moč, sem jo gotovo obžgal v smrt.«

Ko se je čez nekaj dni kasneje vrnil k steklenkam in zavrelicam, ki jih je bil pripravil iz praženih semen, se je kmalu posmehljivo zasmel, in ta smeh je pomenil, da se bosta Needham in Buffon še zvijala. Ko je iz vseh steklenk po vrsti nakapljaval zavrelico pod leče, se je prepričal, da je bilo v slednji kapljici iz slednje steklenke vse živo neznatnih živalic, ki so plavale v tekočini gor in dol, se zaganjale sem in tja in se svojega življenja tako veselile, kakor v najboljših zavrelicah iz neobžganih semen. Poskušal je omajati svoj nauk, pa je ovrigel le Needhama in plemenitega Buffona. Ta dva sta trdila, da vročina umori vegetativno moč in s tem prepreči spočnenje drobnih živalic. A tu so zoglenela semena oskrbela drobne živalce z izvrstnim hranivom. Tako zvana vegetativna moč je bajka! Izledek je Spallanzani razglasil vsej Evropi, ki ga je zdaj vendar že poslušala.

Od napornega raziskavanja življenja, bojev in umiranja drobnih živalic se je odpočil pri pisanju globokoumnih študij o prebavi hrane v človeškem želodcu, kar je na okruten način preskušal sam na sebi. Ker mu ni bilo zlepa česa dovolj, je na zatohlem, temačnem podstrešju svoje hiše opazoval tudi še netopirje, da bi rešil zanimivi problem, kako se netopirji izognejo stvarjem, ki jih ne morejo videti. Vrhu vsega je pomagal vzgajati svoje male nečake in skrbel za brata in sestro, dva povprečna človeka, ki pa ju je ljubil, ker sta bila njegove krvi.

Od vsega pa se je kmalu vrnil k skrivnostnemu vprašanju, kako se spočne življenje. Svojih poskusov pa ni delal samo z drobnimi živalcami, tudi večje so podnetile njegovo radovednost. Na dolgo in široko je raziskoval tudi parjenje krastač. »Kaj je neki vzrok silovitosti in upornosti, ki se z njo oklepa samec samice krastače?« se je spraševal. Da bi razumel dejansko stanje, si je bistri razum izmislil nezaslišano krute poskuse.

A izvajal jih ni iz zlobne muhavosti, ne zato, da bi mučil samca krastače; iz same vedoželjnosti je moral spoznati vsako dejstvo, ki je kakor koli vplivalo na spočnenje novih krastač. Kaj bi le prisililo samca, da bi izpustil prijem? In nori človek je odrezal samcu noge med parjenjem; a poginjajoča žival ni spustila prijema, ki jo je vanj silila njena natura. Spallanzani je po nenavadnem poskusu premišljeno sklepal: »Upornost krastače ne izhaja iz toposti njenih čutov, pač pa iz silovitosti gona.«

V znanstvenih raziskavah se ni ustavil pred ničemer. Strast po spoznanju ga je speljala v brezsrčne poskuse na živalih, a v prav tako krute in čudne na sebi samem. Ko je študiral prebavo hrane v želodcu, je požiral koščke lesa, ki jih je prej izvotlil in nagatil s hrano. Nato se je šegetal v grlu, da jih je izbljuval, in ugotovil, kaj se je zgodilo s hrano v izvotljenih lesenih kockah. Po lastnem priznanju se je blazno trpinčil vse dotlej, dokler se mu ni bljuvanje tolikanj pristudilo, da je moral odnehati.

Spallanzani si je pogosto dopisoval z domala vsemi evropskimi dvomljivci in iskalci. Po dopisovanju se je sprijateljil tudi s premetencem Voltairom. Tožil mu je, kako malo nadarjenih ljudi da je v Italiji in kako je zrak tamkaj vlažen in meglen. Postal je vodja pre-

drznega zbora znanstvenikov in filozofov, ki so nevedé pripravljali krvavo revolucijo prav s tem, da so se pošteno trudili najti resnico in tako privabiti na svet srečo in pravico. Mnogi od njih so bili prepričani, da je Spallanzani enkrat za vselej odpravil brbljanje o živalih in živalcah, ki naj bi se spočele same od sebe. Z Voltairom vred so vsi zbijali šale na račun vegetativne moči in njenih iznajditeljev, napihnjenege Buffona in njegovega pomočnika Needhama.

Needham pa je vpil: »Vegetativne moči ne morete utajiti — kakor koli je skrivnostna, ker edino ta ustvarja življenje iz mesnega soka ali celó iz nič. Priznam pa, da je ne morete ne videti in ne tehtati. Morebiti prenese celó praženje, ki se nanj opira Spallanzani, a da se uveljavi, nujno potrebuje zeló prožen zrak. Vročina pa škodi prožnosti zraka v notrini steklenk, ki jih Spallanzani kuha po celo uro.«

Italijan je bil trenutno ves v ognju in razkačeno zahteval od Needhama, naj mu predloži izsledke svojih poskusov. »Saj on je gotovo segreval zrak in se prepričal, da izgubi v vročini svojo prožnost!« Pričakoval je dokazov, dobil pa spet samo besede. »Kaže, da moram še to sam izpričati,« si je dejal in zopet deval semena v neštetilne steklenke, ki jim je potlej grla zatalil v plamenu in jih kuhal po dobro uro. Čez nekaj dni je lepega jutra spet stopil v svoj laboratorij in odkrušil vrat prvi steklenki.

Zaslišal je tanko bzikanje in napeto prisluhnil. »Kaj pa je to?« je zamrmral, pograbil drugo steklenko in ji odkrušil vrat tesno ob svojem ušesu. Bzzz je spet bziknilo. »To pomeni, da zrak uhaja ali iz steklenke, ali pa vanjo,« je siknil in umno držal prižgano svečo natesnoma ob vratu tretje steklenke, ko ji je strl grlo.

Plamen se je nagnil proti odprtini.

»Zrak uhaja v steklenko, kar pomeni, da je znotraj manj prožen ko zunaj, in pa še to, da se Needham morebiti ne moti!«

Nekaj trenutkov je imel Spallanzani kaj čuden občutek na dnu želodca, čelo se mu je kar orosilo od potnih srag in okoli njega se je vse majalo. Ali je neumni Needham res zadel srečo in pametno presodil vpliv vročine na zrak v zataljenih steklenkah? Ali je mogel ta vetrnjak res spodbiti vsa dejstva, ki jih je on kar moč skrbno zbiral in ki so ga veljala toliko let trdega dela? Spallanzani je bil več dni zelo slabe volje, nejevoljno se je obregal celó ob študente, s katerimi je bil prej vedno prijazen. Da bi se potolažil, si je deklamiral Danteja in Homerja in bil potlej še čmernejši. Nekak neusmiljeni škrat ga je venomer trapil in zbadal in nagovarjal: »Izsledi vendar, zakaj uhaja zrak v steklenke, ko jim odkrušiš vratove, saj je mogoče, da ta pojav ni v nobeni zvezi s prožnostjo zraka.« Neugnani škrat ga je budil sredi noči in ga motil celó tedaj, ko je maševal.

Ko pa mu je vendar že blisnila jasnost, je neutegoma stopil v laboratorij, kjer je imel na mizah na kupe razbitih in neuporabnih steklenk, ki so zgovorno pričale, da mu je bil pogum že upadel. Našel je sled! Dokazal bo, da se Needham moti, in še preden je kaj dokazal, se je z vzdihom olajšanja pretegnil, tako trdno je bil prepričan o pravilnosti svojega domnevanja. Segel je v predal po steklenko in se zasmel: »Steklenke, ki sem jih uporabljal, imajo vse precej široke vratove. Dobro dolgo jih moram držati v ognju, preden se steklo stali in je vrat nepropustno

zaprt; vročina pa medtem požene iz steklenk domala ves zrak, prej ko so zataljene. Ni čuda, da uhaja zrak vanje, kadar jim starem vratove!«

Sprevidel je, da Needham zmotno trdi, da vrela voda zunaj steklenk škoduje zračni prožnosti v notrini. Toda kako naj bi to tudi dokazal, kako naj bi zatalil steklenke, ne da bi obenem izgnal iz njih zrak? Pomagal si je s svojo bistro iznajdljivostjo. Steklenko, ki je dal vanjo semena in nekaj čiste vode, je sukal z vratom v vročem plamenu, dokler ni bilo grlo stajeno v tanko, ozko cevko. Ko se je ohladila in se je prepričal, da je zrak znotraj natančno tak kakor zunaj, je za las tanko cevko vtaknil v droben plamenček. Steklenka je bila v trenutku zataljena, ne da bi bil izgnal iz nje kaj zraka. Zadovoljno jo je spustil v vrelo vodo in jo opazoval, ko se je celo uro prekopicovala in plesala v kotlu. Vmes si je recitiral verze in polglasno popeval vesele napeve. Nato je steklenka nekaj dni ostala na polici, dokler ni Spallanzani spet stopil v laboratorij in jo odprl. Prižgal je svečo, odkrušil vrat natesnoma ob plamenu in zaslišal bzikanje. A to pot se je plamen zasukljal stran od steklenke, torej je bila prožnost zraka znotraj večja kakor zunaj.

Dolgo kuhanje ni zraku nič škodilo, še bolj je bil prožen ko prej. Needham pa je tvezel, da je njegovi čudoviti vegetativni moči potrebna vprav zračna prožnost. Zrak v steklenki je bil več ko prožen, a Spallanzani ni mogel najti v nobeni kapljici zavrelice niti ene same živalce. Z leeuwenhoekovsko trdovratnostjo je isti poskus še neštetikrat ponovil. Veliko steklenk je razbil, čestokrat ga je obrizgala vrela voda, opeknel si je roke, a tudi dokončal vse neštetilne poskuse, ki jih je moral napraviti, da je potrdil pravilnost svojega prvega izsledka.

5

Prevzet od zmagošlavja je razglasil svoj dokaz po vsej Evropi. Tudi Needham in Buffon sta se dovedela zanj in obsedela poparjena sredi razvalin svojega neumnega nauka. Oporekati ni bilo čemu. Spallanzani je s preprostim dejstvom zabil njune topove. Potlej pa je tudi Italijan sédel, da bi še on kaj malega napisal. Virtuoz v laboratoriju je znal tudi s peresom zopraviti, ko se je končno zavedel, da so njegovi dokazi razkrinkali Needhamovo zabavno pravljico o samohótnem spočenjanju življenja. Spallanzani je bil zdaj zatrdno prepričan, da so celó drobne zverinice v vseh časih izhajale samo iz prejšnjih rodov zverinic. Bil je tudi prepričan, da ostane neznamen mikrob vedno mikrob tiste vrste, ki so ji pripadali njegovi predniki, po istem pravilu, po katerem se zebra ne izpremeni v žirafa in ne skoti pižmovcev, ampak ostane zebra in povrže zebro.

»Ob kratkem povem, da se Needham moti,« je dejal Spallanzani na ves glas. »Dokazal sem, da veljajo zakoni in pravila tudi za živalstvo, prav kakor veljajo za kroženje zvezd.«

Pripovedoval je, v kakšno zmešnjavo bi bil Needham spravil znanost o drobnih živalcah, če bi ne bil nihče izsledil dejstev, ki so mu zaprla usta. Bog si ga vedi kakšne živali bi vegetativna moč še ustvarila in kakšne burke bi še uganjala, če bi bila zaresna! »Mikroskopičnim živalcam v zavrelicah,« je rekel Spal-

lanžani, »bi neprestano menjavala oblike, da bi bila njihova telesa danes tanka in nitkasta, jutri obla in kroglasta, včasih pa po kačje zvita, okrašena z žarki in oborožena z rogovi. S poznanjem teh zanimivih novih Protejev bi Needham zlahka objasnjeval, da ustvari vegetativna moč tudi zdaj žabo in psa, drugič mušico in slona, danes pajka in jutri kita, to minuto kravo in drugo človeka.«

Needhamu in njegovi vegetativni moči je torej odzvonilo. In zdaj je bilo spet lepo živeti; zdaj se ni bilo nikomur več treba bati, da kje preži nanj skrivnostna, mrka moč, ki neprestano čaka, kdaj bo koga spremeni v povodnega konja.

Spallanzanijevo ime pa se je blestelo na vseh evropskih vseučiliščih, znanstvena društva so ga imela za največjega učenjaka tistih dni. Friderik Veliki mu je pisal dolga pisma in ga s svojeročnim podpisom imenoval za člana berlinske akademije. Friderikova huda sovražnica, avstrijska cesarica Marija Terezija pa je velikega kralja še prekosila: Spallanzaniju je ponudila profesuro na staroslavnem, a propadajočem vseučilišču v Paviji na Lombardskem. K Spallanzaniju je prišlo odlično odposlanstvo visokih tajnih svetnikov, ki so ga prosili, naj zasede majavo stolico. Prerekanju in pogajanju zaradi plače ni bilo ne konca ne kraja — Spallanzani je že od nekdanj vedel, kako si je treba opériti gnezdo — izteklo pa se je vse tako, da je prevzel stolico profesorja za naravoslovje in postal oskrbnik naravoslovno zgodovinskega kabineta v Paviji.

Spallanzani je šel v muzej, v naravoslovni zgodovinski kabinet in našel prazne omare. Zasléknil si je rokave, predaval o vsem mogočem, na veliko in javno izvajal poskuse in navdušil zase vse študente, ker je s svojimi privajenimi rokami poskuse vselej tudi uspešno dovršil. Tu in tam je naročil čudovito zbirko redkih zveri, nenavadnih rastlin in nepoznanjih ptičev, da je napolnil prazni kabinet. Sam je plezal na nevarne gore in, ko se je vračal, je prinašal s seboj rude in dragocene kovine. Nalovil je kladivastoglave morske volkove in uspešno nastavljal zanke gizdavo pisanim ptičem. Hodil je na neverjetne izlete, da je zbiral predmete za svoj muzej in da je izbral svojo neugnano silo, ki se je po njej tako zelo razlikoval od hladnodušnega učenjaka, kakršen naj bi bil po ljudskem mnenju vsak znanstvenik.

Med hlastavim zbiranjem in predavanji se je zapiral v svoj laboratorij, kjer je delal dolgotrajne poskuse s semeni in mikroskopičnimi živalcami, da bi dokazal, kako so zverinice pokorne naravnim zakonom in prisiljene, da se ravnaajo po njih kakor človek, konji in sloni. Na majhne steklene plošče je pokladal koščke dušenega mesa, ki so v njih vrveli mikrobi, puhal je vanje tobakov dim in jih vneto opazoval skozi svoje leče. Od veselja je zakričal, ko je videl, kako begajo naokoli, da bi se ognili tobakovemu dimu, ki jih je dražil. Spuščal je mednje električni tok in z zanimanjem opazoval, kako so postale živalce »potoglave«, kako so se natezale in nagloma poginjale.

»Čeprav so semena ali jajčeca drobnih živalic najbrž drugačna kakor kurja ali žabja ali ribje ikre, čeprav prenesejo v zataljenih steklenkah vročino vrele

vode, vendar se ti majhni stvori drugače res ne razlikujejo od drugih živali,« je pravil sam sebi. A svoje doverne besede je moral kaj kmalu preklicati.

»Nobena žival na svetu ne more živeti brez zraka; kako živalske pa so drobne živalce, bom dokazal s tem, da jih bom zaprl v brezračen prostor; videl bom, kako bodo poginjale,« je menil Spallanzani. Umno si je pripravil nekaj zelo ozkih steklenih cevok, ki so bile takšne kakor tiste, v katerih je Leeuwenhoek študiral drobne živalce. Vtaknil je kakor las tanko cevko v zavrelico, ki je bila polna mikrobijih rojev, in tekočina se je dvignila vanjo. Nato jo je Spallanzani na enem koncu zatalil, drugega pa je bistroumno pritrdil k močni zračni črpalki, jo spravil v tek in prislonil lečo ob tanko steno cevke. Po njegovem bi moral zdaj videti, kako bodo živalce prenehale gibati »z ročicami, ki so z njimi plavale«. Pričakoval je, da se bodo opotekle in obležale.

(V drugo naprej.)

NAŠE SLIKE

K delom Franceta Koširja. Že nekajkrat smo prinesli reprodukcije slik in risb tega nadarjenega slikarja, prvič leta 1934, lani pa že drugo zbirko njegovih del. Košir je osebno zelo skromen, zato širšemu občinstvu, žal, ni tako znan, kot bi to zaslužil po svojem vestnem in poštenem delu. Naši bralci ga poznajo kot realističnega portretista z močno izrazitostjo, prav tako pa tudi kot večjega pokrajinarja, ki zna svojim slikam vlti čustveno toplino. Zlasti pokrajine iz njegove škofjeloške domovine se kar kopljejo v soncu in iz njih veje vsa iskrena umetnikova ljubezen do te lepe zemlje. Tudi Koširjeva tihožitja razodevajo dobrega opazovalca, ki ima okus in smisel za kompozicijo. V njih se kaže duh nove stvarnosti, ki pa ni pretirana, temveč ohrani še prirodno resničnost v obliki in barvi.

Danes objavljamo ženski portret, ki prav dobro označuje slikarja, točneje njegovo mlajšo dobo: model je podan kar se je dalo preprosto, pa vendar živo in izrazito. Pojmovan je skoraj grafično, kakor podoba sama v dveh odtenkih, v svetlem in temnem. Dandanes tudi v portretu Košir ustvarja izrazito slikarsko, tako da je poudarek na barvni obdelavi. — Pokrajina kaže prijazno vas, ki se stiska ob breg v lepi Selski dolini. Slika je značilna za tvorca, ki rad motri pokrajine zviška in jim daje globoka ozadja. — Tihožitje z loncema in sadjem je dober primer te simpatične panoge njegovega slikarskega dela. Tudi barvno je slika posrečena. — Stara bajta iz Zalega loga pod Ratitovcem pa je ena izmed neštevilnih risb, ki polnijo Koširju predale in na katerih je ujel najbolj značilne in zanimive starodavnosti iz loškega pogorja. Tudi z narodopisnega stališča so te risbe pomembne in bi bilo prav, da jih zbere in ohrani kaka naša javna zbirka. Da je Košir sijajen risar, potrjuje tudi ta list.

O priliki prinesemo še nekaj Koširjevih del iz zadnjega časa. Saj se umetnik neprestano še razvija, priden je pa tako, da bi bil lahko marsikomu za zgled. Navzlic zaprekam in boleznim, ki ga mori, neutrudno ustvarja. Uspeh mu je zagotovljen.

K. D.

DOM IN DRUŽINA

BABA LUNA

Joža Likovič

Babe Lune seveda ne poznate! Tudi k nam ni zahajala, dokler je ni pripeljala mala Marija, ko je bila stara dve leti in pol. Tedaj je začela punčka z dobro spoznavati okolico in pobirati razne besede. Bil je vroč julijski popoldan. Morda je bilo o svetem Jakobu, ko trava leni ter je ozračje lenivo in brez vetra, vrt pogreznjen v globok molk, kakor da so vsa gnezda prazna in ptički brez pesmi, brez prijaznega ščebetanja. Pusta reč takole dolgočasje, ko se vel list brezupno pozibava na pajčevini, zadirčna dekla pa podi mačka, ki nedolžno prede okoli piščancev!

Z Marijo sva poiskala košček dremotne sence, ki jo je nama maklonila molčeca jablana. Jaz sem prebiral časnik, otrok pa se je nekaj časa igral s peskom, gnetel in pripravljaval hlebčke ter se ljubko motil na tleh z raznimi malenkostmi. Celó trska mu je bila v čudovito zabavo. Potem se je nenadoma zdrznil, se ozrl okoli sebe in vprašal:

»Očka? Kaj pa delaš?«

»Nič.«

Od nekod je prizezljala vsiljiva muha. Zamahniti sem moral, da sem jo odpodil. Še celó mrtvi list na pajčevini se je vznemiril.

»Ali si hud, očka?«

»Ne.«

Marija se dvigne na kolena in vzdihne; vnovič pregnete hlebček in se spomni:

»Kaj pa je to — nič? Ali ima oči in grize kakor tetin papagajček Pika, ki je priklenjen?«

»Ne.«

• »Zakaj ne?«

Sedaj se pa res ne morem premagati. Vročina, dolgočasni list na pajčji nitki, ki se vrti sedaj od leve na desno sedaj obratno, vsiljiva muha, skratka, same sitnosti in nevšečnosti. Prilika je dana, zganem časnik in požugam mali:

»Ah, večno spraševanje in ugibanje! Da bi te, 'babi' neumna...«

Komaj sem izrekel zadnji besedici. Marija je vrgla hlebčke v kot, da so se brez sledu razdrobili, urno se je pobrala s tal, užaljeno sklenila roke in dejala:

»Očka! Jaz nisem Baba Luna, jaz sem Marija.«

Ostrmel sem! Otrok gotovo ni razumel mojih besedi in jih je po svoje prikrojil, s čimer me je spravil v smeh in dobro voljo. 'Babi' neumna je postala tako Baba Luna. Nehote sem se spustil z otrokom v modrovanje o važnih rečeh. S tem sem ga vnovič pridobil, da je pozabil na užaljenost, ker sem ga prej odklanjal s kratkimi, rezkimi odgovori. Marija je vneto ponavljala:

»Jaz nisem Baba Luna, jaz sem lepa Marija. Baba Luna je v drvarnici.«

Mala je resnično prinesla od nekod zavrženo strašilo iz cunj, ga metala v zrak in razposajeno vzklikala:

»Baba Luna! Baba Luna!«

Čez nekaj dni je nastal na dvorišču velik vrišč. Otroci so se nekaj zlasali kakor vrabci v prosu, ki se skavsajo za snetljivo zrno ter se divje razlete po bližnjih vejah in latah. Naši razposajenci so si bili v hipu

še v lasch, pa so se razpršili s krikom in vikom. Neverjetno! Marija je tekla za neko punčko in vpila:

»Baba Luna! Ti si Baba Luna!«

Ko sem jo pokaral, da je punčka tudi lepa in pridna, zaradi česar je ne sme zasledovati z grdimi besedami, se je otrok postavil predme, dvignil roko in zasopljen zavpil:

»Ti si pa Baba Lunc, ker si velik in nosiš hlače!«

Tako me je izplačal otrok za tiste besede. Zares! Dobro je, da ne poznate Babe Lune!

POLETNE OBLEKE

Štefanija Humek

Poletne obleke morajo biti hladne in lahke, a obenem trpežne, ker so zelo izpostavljene sončnim žarkom in jih mnogokrat peremo in likamo. Izbirati moramo torej za ta letni čas tkanine, ki imajo čimveč teh dobrih lastnosti. Dalje pa je zelo važno, da s temi tkaninami tudi pravilno ravnamo, sicer jih pokvarimo, da nam obleke iz njih trajajo mnogo manj časa.

Industrija je glede izdelovanja poletnih tkanin zelo napredovala in vsako pomlad se bahajo trgovine z novimi pridobitvami na tem področju. Danes izdelujejo že tkanine, ki ne oblede, se ne uskočijo in se ne mečkajo ter so vedno kakor nove. Katera izmed nas si ne želi take obleke? Na vsak način je dobro, da vemo, kaj vse nam je na razpolago, ker potem lažje izbiramo in kupimo res dobro blago. Preden se odločimo, da vzamemo blago, ki nam ugaja, moramo poizvedeti, kakšne so njegove dobre in slabe lastnosti. Nikoli ne pozabimo vprašati, kako smemo blago prati, ali se v pranju uskoči in koliko, ali se mečka in kakšni bomo v tej obleki, če nas zaloti nenadna ploha. Trгоvec mora ali bi vsaj moral dobro poznati vse vrste blaga, ki jih ima naprodaj, da more poučiti odjemalce glede njegove uporabe in ravnanja. Včasih pa tega niti ni treba, ker nam pove vse potrebno znamka blaga, bolje listek, s katerim opremi tovarna svoje izdelke. Želeti bi bilo, da bi bile pri vsakem blagu kratko in točno označene njegove lastnosti; to so že uvedle nekatere tovarne v splošno zadovoljstvo svojih odjemalcev, pa tudi v lastno korist. Pogosto je priloženo tudi navodilo za pranje, n. pr. za pranje boljših nogavic. Po navodilu se moramo vedno točno ravnati.

Surovine, iz katerih so narejene lahke poletne tkanine, so prav za prav danes iste kot nekdanje. Zelo spopolnjen pa je način izdelave, ki nudi velikansko izbiro blaga, ki se loči med seboj po najrazličnejših načinih tkanja, pestrih vzorcih in izbranih barvah. Najvažnejša pa je končna obdelava tkanine, ki je odpravila marsikatero prejšnjo slabost tkanin, n. pr. da se je blago skrčilo, mečkalo ter kmalu zgubilo trdnost in krhkost. Zelo se je spopolnilo tudi izdelovanje umetne svile.

Večje države imajo že zdavnaj preskuševališča za vse, kar uporabljamo v gospodinjstvu. Tam preskušajo tudi blago za oblačilo, ki ga potem ocenijo glede kakovosti. Samó dobro blago dobi žig in znak, ki jamči za njegovo kakovost. Izrečne prednosti, ki jih ima blago, pa so še posebej označene. Najprej preskusijo, kako je blago barvano, t. j. kako ostane na soncu. Posebne priprave proizvajajo umetno sončno svetlobo, močne ultravioletove žarke. Če izpostavijo blago tem žarkom za 24 ur, pretrpi tkanina isto, kakor če bi

DR. ANDREJ GOSAR: KOLEKTIVIZEM ?

1956. Strani 122. Cena broš. za ude 12 din, za neude 16 din.

Drobna, vsebinsko zelo bogata knjižica obsega poleg kratkega uvoda tri glavne dele.

V prvem delu je najprej govor o individualizmu in kolektivizmu v družabnem življenju na splošno. Zatem pokaže avtor, kako in zakaj se v sedanji moderni dobi vse naše življenje vedno bolj podružablja, kolektivizira. Na podlagi najznačilnejših dejstev in bogatih statističnih podatkov oriše najprej vnanji razvoj modernega gospodarskega življenja ter razkrije, kako nas že ta razvoj sam sili v kolektivizem, potem pa očrta v kratkih potezah tudi notranji, idejni preobrat, zaradi katerega se sodobni rod vedno bolj nagiblje v kolektivistično smer. V celoti nam to poglavje odkriva v marsičem nove poglede na sodobno družabno življenje ter nam pojasnjuje to in ono dogajanje naših dni, ki se zdi z običajnih vidikov nepojmljivo in neupravičljivo.

V drugem delu nam pisatelj najprej podrobneje razjasni, za kaj pri kolektivizmu prav za prav gre; nato pa očrta podrobneje kolektivistično ureditev modernega gospodarstva in njene gospodarske težave. Posebej govori zlasti tudi o družabnih problemih kolektivističnega gospodarskega sistema ter oriše vlogo in položaj delavstva v njem. — To poglavje bo pomenilo za marsikoga, ki se danes vdaja kolektivistični oziroma komunistični miselnosti brez treznejšega preudarka, pravo odkritje. Uvideti bo namreč moral, da ostajajo tudi v kolektivističnem gospodarskem sistemu prav vse težave, s katerimi se moramo boriti v običajnem kapitalističnem gospodarstvu. V tem pogledu so zlasti poučni zgledi iz boljševiškega gospodarstva in družabnega reda, ki jih avtor navaja z veliko objektivnostjo ter vselej tudi pokaže, kako je vse to nujno in drugače niti ne bi bilo mogoče.

V tretjem delu, pod naslovom: »V čem je rešitev?« pa poda pisec kratek pregled najvažnejših pogojev in ukrepov, ki so uujno potrebni, ako hočemo, da bo v sodobnem gospodarskem in družabnem življenju zavladal kolikor toliko vsem pravičen in vse zadovoljiv red. Tu je najprej govor o podružabljenju gospodarstva, za tem o potrebi in nalogah intenzivne socialne zaščite delavcev in drugih delovnih stanov, o zlomu kapitalistične premoči, organizirani borbi za občestveno preureditev družbe in končno o potrebi in namenu idejnega in nramnega preroda ljudi. V tem, sklepnem poglavju podčrtuje avtor posebej še naloge, ki jih imamo zlasti katoličani v pogledu na aktualna socialna vprašanja naše dobe.

Po vsem tem smemo res upravičeno trditi, da pomeni ta knjižica velevažen doprinos k razčiščenju enega najbolj perečih vprašanj naše dobe. Kdorkoli se zanima za sodobno kolektivistično oziroma komunistično gibanje, ki se danes zlasti med mladino tako širi, posebej kdorkoli hoče imeti o tem zares točno in nepristransko sliko in sodbo, mora čitati Gosarjevo knjižico:

KOLEKTIVIZEM ?

Prav posebno dobrodošla pa bo ta knjižica duhovščini in predavateljem po prosvetnih društvih.

Kdor resnično želi, da bi naše ljudstvo, posebno našo mladino obvarovali komunističnih zablod, naj čita in širi Gosarjevo knjižico: **KOLEKTIVIZEM ?**

nosili obleko več poletnih mesecev. Da se bolj opazi, ali je blago obledelo ali ne in koliko, ga potisnejo v stroj tako, da je samo polovica krpe pod vplivom opisanih žarkov, druga polovica pa ne. Ko vzamejo blago iz priprave, točno ugotovijo razliko med osvetljenim in neosvetljenim blagom. Ako ne najdejo nobene razlike, je barva dobra in blago dobi znak.

Podobna priprava preskuša blago, koliko vzdrži pri pranju. Tak pralni stroj je tako narejen, da ima v sebi kar dvajset majhnih pralnih strojev in se pranje lahko v kratkem času večkrat ponovi. Nato se strokovnjaki s posebnimi pripravami prepričajo, kako močno je blago. Ne preskušajo pa samo tkanin, ampak tudi pleteno blago (trikó), koliko vzdrže posamezne petlje. V te stroje pride blago pred pranjem in po njem ter končno ugotovijo, koliko mu je pranje škodovalo.

Kar se tiče trdne barve blaga, je pri nas že dobro preskrbljeno. Na prodaj so že lepe in cenene bombažaste tkanine, ki zelo malo ali sploh nič ne obledé. Za zdaj poznamo najbolje nemško znamko *Indanthren*, ki jamči za blago, da ne obledi in se dá lepo prati. Nikakor ni vredno kupiti blago, ki je barvano s slabo barvo; po nekajkratni nošnji na soncu obledi, da ni več za boljšo rabo. Denar zanj pa je zavržen, četudi je bilo blago zelo poceni.

Teže je odpomoči blagu, ki se pri pranju zelo uskoči. Tovarne skušajo odpraviti tudi to slabost in se jim je v precejšnji meri že posrečilo. Dobimo že blago z označko, da se tkanina ne uskoči in da kupimo lahko samo toliko blaga, kolikor ga potrebujemo, ne da bi bilo treba dodajati za širši rob. Tako obdelano blago se pozneje ne skrči več kakor za pol centimetra na vsak meter dolžine, medtem ko se skrči drugo blago včasih za 5% ali še več.

Najlepša je seveda vsaka obleka, dokler je nova. Ko jo pa nekajkrat operemo, zgubi nekatero blago videz novosti in postane cunjasto. Tovarne si zelo prizadevajo, da bi odpravile tudi to neprijetnost tkanin in da bi bilo blago tudi po večkratnem pranju videti kakor novo. To je še posebno važno za nekatere rahle poletne tkanine, kakor 'organdi', 'voile' in 'muslin', ki jih nepoškodovanih ne moremo obleči. Pri škrobljenju pa ne zadenemo vedno prave mere in je blago ali pretrdo ali precunjasto. Tudi kadar nas zaloti nenadni dež, je z lepoto pri kraju, ker se mokro blago omenjene vrste kar povese in zgubi obliko.

Nekatere tvornice že izdelujejo poletne tkanine tako, da ostanejo trajno lepe. Oprane obleke ni treba nič škrobiti; taka je kakor nova in nimamo z njo nobenega posebnega dela. Dobi se celó poletno blago, ki ne vpija vode. Če se nam kaj polije po obleki ali če nas ujame nekaj kapelj dežja, vodo samo otresemo in obleka ostane suha, čeprav je bila že oprana.

Nepraktične so tudi obleke, ki se hitro zmečkajo. Še za dom niso prijetne, kaj šele za potovanje. Najbolj se mečkata platno in umetna svila, pa tudi to so že preprečili. Pri nakupovanju zahtevajmo blago, ki se ne mečka, ker si s tem prihranimo mnogo dela, obleka pa bo vedno v redu. Oblačila iz tkanin, ki se ne mečkajo, so zelo pripravna za potovanje. Zložimo jih v kovčeg, na cilju jih vzamemo ven, malo potresemo in jih lahko takoj oblečemo, ker niso nič zmečkana. Kvečjemu platno dobi kakšno gubico, ki se poravna v nekaj urah ali najdalje čez noč, ako obleko

obesimo k oknu. Nobenega likanja, ki dá veliko dela in truda in ki na tujem tudi dosti velja, ni treba.

Poletne obleke moramo pogosto prati, ker se v vročini potimo, pot pa obleko bolj poškoduje kakor pranje. Bombažaste tvornice indanthren, 'tootal' (angl.) in blago drugih zanesljivih znamk lahko brez skrbi peremo v vroči vodi z dobrim milom. Finejše tkanine, kakor razne svile in barvasto platno, pa peremo v mlačni milnici, ki jo napravimo iz milejšega mila. Obleke pri pranju ne drgnemo, ampak samo stiskamo; ko je čista, jo temeljito splaknemo v več mlačnih, čistih vodah. Osušimo vse obleke najlepše takole: Oprano obleko razgrnemo na veliko kopalno brisačo in jo zavijemo od vseh strani. Nato gnetemo z rokami toliko časa, da spravimo vso odvišno vlago iz obleke v brisačo. Videli bomo, kako hitro je obleka pravilno in enakomerno vlažna, da jo lahko zlikamo. Pri tkaninah, pri katerih ne vemo točno, kakšna je barva, moramo položiti belo krpo vmes, in sicer povsod, kjer se stikata dve plasti blaga, pri žepih, ovratniku itd., posebno pa pri vzorčastem blagu.

Likamo s srednje vročim likalnikom na narobni strani. Platno likamo na pravi strani, da se lepo svetli. Surovo svilo likamo suho. Ako smo obleko zelo zamazale in je dobila razne madeže, je najbolje, da jo pred pranjem natančno pregledamo in posamezne madeže obšijemo z nitjo, da jih pozneje na mokrem blagu ne zgrešimo. Nato z milnico najprej odstranimo madeže, potem šele namočimo vso obleko in jo operemo. Če obleke ne moremo takoj vlažne zlikati, jo obesimo, da se dodobra posuši. Na vrv jo obesimo narahlo čez sredo in ne zatikamo nobenih ščipalk za perilo. Enako ravnamo s svilenim perilom. Perila triko po možnosti ne obešamo, ampak ga položimo, da se posuši. Tudi ni neobhodno potrebno zlikati ga; če pa že hočemo, ga zlikamo malo vlažnega z mlačnim likalnikom na narobni strani.

TORBICA IN PAS

Eliza Skalický

Če bela obleka nima nobenega posebnega okrasa, je najlepše, da vzamemo k njej torbico in pas, izdelana v živahni barvi — plavolaske naj vzamejo modro, temnolaske pa rdečo barvo. Tudi temnim oblekam tako okrasje v rokah in čez pas lepo pristoji. Lahko pa tudi napravimo samo pas in k temu nosimo ovratno rutico ali tudi čevlje v isti barvi; to lahko vsak izbira po svojem okusu.

Vzorec in kroj torbice in pasu sta narisana na naši modni prilogi v tej številki; delana sta v treh barvah, kakor je razvidno tudi iz risbe.

Torbica je izdelana na straminu v tehniki »kelim« v narodnih motivih po Sičevi zbirki. Dolga je 22, široka 16 cm. Torbica ima obliko ovojnice (kuverte), naredimo

ji pa tudi stranske dele, da je v njej več prostora. Na hrbtu ima prišit držaj.

Pas je širok $3\frac{1}{2}$ cm, dolg pa 92 cm. Dolžina pasu zavisi seveda od obsega posamezne osebe čez pas. Pas na naši sliki je za damo, ki ima čez pas 72 cm.

Torbico in pas izdelamo na tankem straminu, takem, ki ima na 1 cm približno šest luknjic, s prejico DMC števil. 5.

Tehnika »kelim« je priporočljiva zaradi tega, da vbodi stramin lepo pokrijejo. Delamo pa lahko tudi s križci, v tem primeru moramo vzeti prejico »Molin«, da nitke lepše ležejo.

Vbod »kelim« delamo čez dve luknjici naprej in čez eno nazaj. V prvi vrsti gledajo vbodi na desno, v drugi na levo itd.

Ko imamo delo vezeno, ga dobro zlikamo z mokro krpo na narobni strani in potem damo torbarju, da izdela. Pas naj ima za podlogo tanko belo usnje, torbica bodi podložena z rdečo svilo. Lahko vezemo pri torbici samo pokrov, drugo damo izdelati iz usnja.

KUHARICA

Juha iz repnih olupkov.

Skuhaj pest mladih repnih olupkov in kuhane pretlači. Napravi prežganje iz žlice masti ali olja in moke, prideni pretlačene liste, strok strtega česna in na majhne kocke zrezan krompir, ki si ga kuhala v 2 l vode in, ko vse prevre, je juha pripravljena.

Krompir z drobnjakom.

Skuhaj 1 kg olupljenega krompirja, odcedi, stlači, prideni 5 dkg surovega masla, $\frac{1}{8}$ l vročega mleka in žlico drobnega drobnjaka. Stresi krompir v pomazano skledo, potresi po vrhu žlico nastrganega bohinjaškega sira in postavi v pečico, da se zapeče.

Mesni vložki.

Mešaj en rumenjake, prideni dve v mrzlem mleku napojeni in ožeti žemlji, žlico v masti precvrte čebule, žlico krušnih drobtin, žlico nastrganega bohinjaškega sira, dve do tri žlice drobnega zrezanega kuhanega mesa in sneg enega beljaka. Vse narahlo premešaj, deni vložke z žlico v vrelo in osoljen krop in jih kuhaj osem minut. Kuhane poberi na krožnik, potresi z drobtinami in zabeli, zraven pa daj špinato, karfižjolo, kolerabo, grah, fižol ali podobno.

Kaša z grahamom.

Operi $\frac{1}{4}$ l kaše z vrelo vodo, jo stresi v lonec in prilij $1\frac{1}{2}$ l vroče vode; osoli in prideni nekoliko drobnega zrezanega peteršilja ter strok strtega česna. Kuhaj 40 minut. Posebej pa kuhaj $\frac{1}{4}$ l zelenega graha, stresi kuhanega z vodo vred h kaši in, ko vse skupaj nekaj minut vre, zabeli z ocvirki.

Beluši (špargeljni) z grahamom (plošča).

Skuhaj bolj kratke mehke beluše — osoli jih deset minut prej, preden jih postaviš na mizo — kuhane stresi na velik krožnik, jih potresi s krušnimi drobtinami in zabeli z razgretim surovim maslom. Okrog belušev naloži grah, ki ga takole pripravi: Skuhaj grah v slani vodi z vejico janeža, kuhanega odcedi in mu primešaj za $\frac{1}{2}$ l graha, za drobnega jajce surovega masla in pest krušnih drobtin. To nekajkrat premešaj. Nato razgrej v kozi za oreh surovega masla in stresi vanj dve jajci, ki si jih zmešala z dvema žlicama mrzlega mleka in

z nekaj zrnji soli. Dobro zmešaj, da jajci nekoliko zakrkneta, in ju stresi po grahu. Okrog pa naloži krompirjeve kosce, ki si jih opekla v surovem maslu.

Češnjeve rezine.

Mešaj 10 dkg surovega masla, 12 dkg sladkorja, nekoliko drobnega zrezane limonove lupine in tri rumenjake. Prideni ščepec cimeta, sneg treh beljakov, 12 dkg moke in za noževo konico pecilnega praška. Vse narahlo premešaj in stresi v dobro pomazan tortni model, po vrhu naloži češnje, ki si jim odstranila koščice in peclje, ter peci v srednje vroči pečici. Postavi toplo ali hladno na mizo.

Češnjevo meso (povidelj).

Odstrani 1 kg češenj koščice, jih stresi v lonec, prideni 50 dkg kristalnega sladkorja in kuhaj tri do štiri ure. Še toplo stresi v ogrete kozarce in ohlajeno zaveži.

Tri vrste sadja.

Kuhaj 20 minut $\frac{1}{4}$ l vode in $\frac{1}{2}$ kg sladkorja. V to oslajeno vodo stresi $\frac{1}{2}$ kg olupljenih, na četrtino zrezanih hrušk, ki si jim odstranila pečke. Ko so mehke, jih poberi iz vode in v njej kuhaj $\frac{1}{2}$ kg češpelj brez koščic. Kuhane zopet poberi iz vode in v njej kuhaj $\frac{1}{2}$ kg olupljenih in na kocke zrezanih jabolok. Poberi tudi jabolka iz vode in sok kuhaj še deset minut, potem mu prideni za noževo konico salicila in $\frac{1}{10}$ l špirita ter zlij čez sadje, ki si ga zložila v velik kozarec.

Mešana mezga.

Odstrani 1 kg opranih češenj koščice in peclje ter jih stresi v lonec. Prideni 1 kg jagod, 1 kg malin in 1 kg sladkorja ter kuhaj med večkratnim mešanjem eno uro.

Jagodova — surova krema.

Pretlači skozi sito v skledo $\frac{1}{2}$ l domačega, ne prekislega sira, primešaj $\frac{1}{8}$ l sveže smetane in žlico sladkorja ter vse prav dobro stepaj v kremo. Naloži na krožnik v obliki hribčka in obloži s svežimi jagodami.

Jagodov sneg.

Krožnik jagod pretlači, primešaj tri žlice sladkorne moke in sneg štirih beljakov. Naloži v sredo velikega krožnika in daj okrog jagode.

Mrzel rabarbarov riž.

Kuhaj počasi $\frac{1}{8}$ kg riža v $\frac{3}{8}$ l mleka, ki mu primešaj nekaj zrnj soli. Posebej kuhaj $\frac{1}{4}$ kg na majhne kosce zrezane in olupljene rabarbare, 15 do 20 dkg sladkorja, žlico vode in košček limonove lupine. Nato naloži v skledo, ki si jo bila oplaknila z mrzlo vodo, polovico riža, nato polovico rabarbare, zopet riž in rabarbaro. Postavi jed na hladno in postavi s stepeno smetano na mizo. Ako hočeš, lahko pretlačiš rabarbaro skozi penovko.

Mezga iz rabarbare.

Olupi in zreži $\frac{1}{2}$ kg rabarbare ter jo zmeščaj z žlico vode ali vina. Ko je zmeščana, prideni 14 dkg sladkorja, kuhaj počasi, prideni sok polovice limone. Kuhano še gorko stresi v kozarec in drugi dan zaveži.

Rabarbarov narastek.

Skuhaj $\frac{1}{4}$ kg riža z mlekom kakor navadno. Mešaj 5 dkg surovega masla, dva rumenjaka, 5 dkg sladkorja, ščepec soli, prideni sneg dveh beljakov in speci, model pa dobro namaži. Stresi na krožnik in polij z rabarbarovim kompotom.

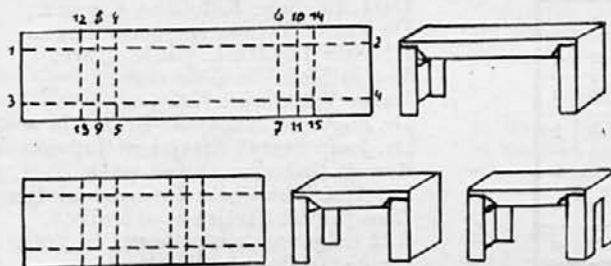
M. R.

ZABAVA IN ŠALA

SPRETNOSTI IZ PAPIRJA

Klop.

Prav za prav je klop le narobe obrnjena odprta škatla, ki smo jo že zadnjič natančno opisali. Važno je le to, da je treba oba konca pustiti precej daljša kakor pri navadni škatli. To je tudi razvidno iz naše podobe. Kakor pri škatli, tako tudi tukaj najprej prepogni papir po gubah 1—2 in 3—4. Ta guba pa ne sme biti preveč oddaljena od roba papirja. Potem papir spet lepo razprostri in ga zgani po črti 4—5 in 6—7, s čimer boš določil dolžino klopi. Nato prav tako kot pri škatli zavijaj vse štiriogle in čeznje oba konca papirja.

Na ta način si dobil navadno škatlo, ki stoji na nogah — na dolgih koncih zavihanega papirja. Zdaj jo je treba obrniti. To pa naredimo tako, da prav pri vrhu škatle oba konca spet zapognemo navzgor. Dobili smo posodo z visoko štrlečima končnima robovoma; če pa jo postavimo na ta dva robova, nam lahko predstavlja klop. Tudi za klop je treba izbrati nekoliko trši papir, da je njena trdnost večja.

Stolček.

Stolček narediš na isti način kakor klop. Le vrh nja ploskev mora biti kvadratne oblike. Da dobiš lepšo podobo nog, izrežeš nekaj papirja iz obeh končnih delov.

Miza.

Tudi miza je podobna klopi, le njena višina, dolžina in širina je primerno večja. Na enak način si lahko napraviš tudi podnožnik (pručico). Na tak način si lahko narediš celotno pohištvo. Posamezne predmete olepšaš na isti način, kakor smo ga že zgoraj omenili. Končni del papirja namreč prerežeš tako, kot ti pokaže priložena podoba, in potem zapogneš navznoter proti sredi. Tako dobiš popolnoma pravilne in precej trdnjše noge.

ANEKNOTE IN SMEŠNICE

Modrijanstvo.

Znameniti filozof Descartes je nekoč povabil na obisk nekega vojvoda. Ko je prišel čas obeda, sta odšla v jedilnico, kjer ju je čakala obilno obložena miza.

»Kaj vidim,« je tedaj vzkliknil vojvoda, »kaj tudi modrijani cenite dobrote tega sveta?«

»Zakaj pa ne? Kaj mislite, da jih je Bog ustvaril samo za bedake?«

Če je kdo redkobeseden.

Uhland je imel navado pri vsakem razgovoru ponoviti:

»Dragi moj, vsaka stvar ima dve strani...«

Ta njegov priljubljeni izraz mu je nekoč dobro oponesla njegova žena, ko mu je med drugim pisala:

»Dragi moj! Vsaka stvar ima dve strani, zakaj ima Tvoje pismo zmeraj eno samo? — Te pozdravlja Tvoja žena.«

Izdala se je.

Žena zagotavlja svojemu možu, da se mu nikoli nič ne zlaže.

»Saj ne dvomim o tem,« ji odvrne mož, »toda če bom kdaj le odkril kako laž, bom vselej napravil zarezo v klavir.«

»Kaj si neumen?« zavpije žena. »Kaj mi misliš moj lepi instrument uničiti?«

Res je.

Konj in osel sta se prepirala, kdo je več vreden. Konj se je bahal s svojim plemenitim rodom.

»Kaj to!« mu odvrne osel, »tvoje bahanje je smešno! Vas konje bodo avtomobili kmalu uničili, oslov pa bo zmerom dovolj na svetu!«

Pomoč.

On: »Gospodična! Nekaj bi vam rad povedal, pa ne vem prav, kako bi začel!«

Ona: »Če rečem ,da', vam je s tem kaj pomagano?«

Pri koncertu.

»Koncert se je že pred četrto ure začel, gospod! Prosim, pojdite prav po tistem noter!«

»Ali že vse spi?«

Zmagoslavje.

Na koncu razprave reče sodnik tožencu: »Zdaj imate vi zadnjo besedo!«

Tu se toženec obrne ter zmagoslavno zakliče svoji ženi, ki je bila med poslušalstvom: »Ali si slišala, stara?«

Nevarna treznost.

Miha: »I, kakšen pa si danes? Ali si pod avtomobil padel ali kaj, da si tako obvezan?«

Tone: »E, sinoči sem slučajno trezen domov prišel, pa me pes ni spoznal in me je vsega oklal!«

Žival.

Visokošolec Žolna v gostilni svojemu sosedu: »Gospod, zakaj pa nič ne pijete?«

Sosed: »Jaz pijem samo, kadar sem žejen!«

Žolna zaničljivo: »Kakor žival!«

Zmeraj ženska.

On (sanjavo): »Glej, srček moj sladki, tisoč zvezd zdaj gleda na naju!«

Ona: »Kaj mi klobuček dobro stoji?«

Take so ženske.

»Poglej, srček, že celo uro te čakam!«

»Ampak, možiček, saj sem ti vendar rekla, da bom mogoče kakih pet minut pozneje prišla!«

Škric kupuje kravo.

»Koliko je pa stara vaša krava?«

»Dve leti.«

»Kako pa to spoznate?«

»Po rogovih.«

»Saj res. Dva ima.«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE

Črkovna podobnica.
(Janko Moder, Dol. — 20 pik.)

Fiziognomična uganka.
(S. O., Sele. — 12 pik.)

Gospodarski pregovor za julij.
(J-ša, Rožna dolina. — 16 pik.)

8 S 72 M 27 H 71 Z 25 E 5 11 O 10
2 K 35 T 4 12 M 12 4 P 4 4 Š 3 8 H 96
K 57 G 75 N 43 Z 2 10 Ž 109 T 99 I 89
U 9 9 A 9.

Odbiralnica.

(Cene, Klečet. — 10 pik.)

Sleč, patos, osem, lagev, seme, smeti,
Nace.

Semitska posetnica.

(France, Središče. — 19 pik.)

KAM ORISEJK

AJNES 23-16.

Rimski zid.
(France, Mošnje. — 15 pik.)

Kvadrat.

(Bič, Ljubljana. — 14 pik.)

Z	i	m	ž	j	e	b
a	s	e	e	B	e	l
j	a	.	s	T	z	s
l	l	j	.	t	d	i
v	v	l	o	o	o	e
e	s	g	e	a	m	,
d	k	n	v	e	s	u

Zbiralnica.

(Radoš, Stari trg. — 22 pik.)

Nosbjv, —, —, t, l, rš, —, čo, —, čfkpz,
hu, jv, e, emr, tinc, cogl, as, oda, f, —,
—, h, bč, r, —.

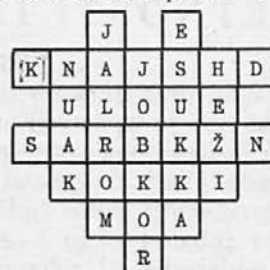
Konjiček.

(Hostar, Ljubljana. — 18 pik.)

i	b	b	a	b	i	f	r	j	i
o	d	k	e	o	o	b	a	j	
o	n	r	e	k	e	j	o	i	p
a	v	s	o	g	z	r	s	e	n
o	g	s	i	a	d	d	a	a	m
r	k	g	e	e	m	a	o	a	n
u	j	d	i	d	m	r	i	e	z
u	p	r	a	o	k	l	i	a	t

Kraljeva pot.

(Nace Cudermann, Tupaliče. — 11 pik.)

Seznam knjig.

(Svitko, Ljubljana. — 17 pik.)

Dr. Ivan Pregelj: Božji Mejniki.
Dr. L. Ehrlich: Katoliška Cerkev.
Dr. Franc Veber: Knjiga o Bogu.
Dr. Jože Pogačnik: Sinje ozare.
Matija Malešič: Živa voda.
Narte Velikonja: Naš pes.
Dr. Bogomir Magajna: Bratje in sestre.
Dr. Josip Stare: Kitajci in Japonci.
Baraga-Rožman: Dušna paša.
Dr. Aleš Ušeničnik: Knjiga o življenju.
Zore-Jaklič: Življenje svetnikov.
J. M. Seigerschmied: Pamet in vera.
Dr. Anton Bon. Jeglič: Mesija.
Krašovec: Slovenska zemlja v podobah
Dr. Joža Lovrenčič: Brstje.
L. E.-J. P.: Irska.
Dr. France Stelč: Cerkveno slikarstvo.
Dr. Koštial: Brus knjižne slovenščine.
J. Šedivý: Oris zgodovine Jugoslovanov.
Dr. I. Križanič: Zgodovina sv. katoliške
Cerkve.
Janez Plestenjak: Lovrač.

Del abecede.

(Tratar Ivan, Javorje. — 15 pik.)

Abčdefghijk — vabvitrprelt.

Posetnica.

(M. K., Ljubljana. — 25 pik.)

DARINA S. PŠENIČNIK - TESTEN

Topusko.

Rešitev ugank v junijski številki.

Kam? Krivulje povedo vrsto v abecednem kvadratu, številke pa črko. Dobiš: Triglav.

Črkovna podobnica. Veliki Samo.

Kitajski napis. Iz petdelne abecede pomeni samoglasnik črko, soglasnik vrsto; prva vrsta od zadaj, druga od spredaj; dobiš: Golk srebro, molk zlato!

Iz zemljepisja in računstva. Števec pove besedo, imenovalc črko v tisti besedi, šteto od zadaj. Dobiš: Popokatepetl.

Posetnica. Vsak izobrazenec bere »Mladiko«.

Odbiralnica. Iz prve prvo, iz druge drugo črko in tako nadaljuj, da dobiš: Dr. Opeka.

Besednica. Jemlji prvi dve črki pri vsaki besedi, da dobiš: Lastna hvala, cena mala!

Rodbinska pola. Pisatelj Narte Velikonja: Otroci, Višarska polena, Naš pes, Sirote, Besede.

Mozaik.

K O M E T
S L O V O
U R E D N I K
K R E T A
N A R O D
P A J E K
S L A V A
U G A N K A R
V I K A R
D O L

Pregovor. Začni pri M, nato vzemi po dve črki (začetni!) od vsake besede, da dobiš: Moli in delaj!

Odlomek. O dolgo pričakovana, nikoli zaželena dolina šentflorjanska. I. Cankar.

Fiziognomična uganka. Tekmovalec.

Za kres. Vzemi v vsakem kvadratu prvo črko in tako nadaljuj, da dobiš:

Ktera ogenj bode preskočila,
v tem še letu bode se možila;
a gorje ji, ktera ga ne bode:
mati bo nezakonska, sirota!

Ivan Pregelj.

Kuharski recept. Vsaka peta črka ti dá pregovor: Boljši je močnik v miru kot meso v prepiru.

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljalci ugank naj pošiljajo tudi vse rokopise na isti naslov.

VESELA VINOGRADARIJA

Ta satirična pesem je nastala l. 1952, ko so v ljubljanski drami uprizorili Zuckermayerjevo komedijo Fröhlicher Weinberg v prevodu univerzitetnega tajnika dr. M. Smalca. Ob uprizoritvah je prišlo do protestnih demonstracij in hude časopisne polemike z izjavami za in proti. Dramaturg je bil O. Župančič (mojster), ravnatelj drame Pavel Golia, urednik Mladike F. S. Finžgar. Objavljamo duhovito (pa dobrohotno!) parodijo Prešernove Nove pisarije kot odmev naših kulturnih razmer.

Učenec

Da zdaj, ko neue Sachlichkeit regira,
ko drame vsak šušmar na odre daje,
ta v Narodu, Slovencu kritizira,
in stolček temu, onemu se maje,
še jaz k teatru bi se rad prislinil,
to, mojster, ne zasluži tvoje graje.
Saj marsikdo se je že vanj pririnil,
ki danes daje javne že izjave,
da le o l'art pour l'art je nekaj znil.
Nauči, mojster, umetnosti me prave,
razkrij globine svoje učenosti,
saj bister sem in nisem prazne glave
in kvant sem vajen, vajen vseh grobsti.
V zahvalo pa obljubim ti poslati
prav lep dopis za zagrebške Novosti.

Mojster

Umetnost večno mlada, naša mati,
gospa naj bo, ne plašna trepetlika!
A če še dalje hočeš spraševati,
pripeljal veščega sem pomočnika:
saj tudi on podpisal je izjavo,
poučil te bo hitro, ni hudika!

Pomočnik

Na, torej, kaj vam vendar pade v glavo,
da k Taliji se hočete podati:
zaslužite za črno komaj kavo,
vsaj meni mačeha je, ne pa mati.
Edino, kar je vseč mi ob teatru,
je to, da včasih prosto smeš kvantati,
kot v Gänsehäufli bil bi ali v Pratru.

Učenec

Saj to me miče baš, svoboda zlata
republike bohemov na Montmartru.
A včasih vendarle preveč je blata!
Lepo vas prosim, pesnik naših luči
odprl vinogradu je dramska vrata,
pa Duma, ali res ga vest ne muči?
In Petrčkove sanje... kje so časi?
Zdaj Petrček jih je dobil po buči.

Pomočnik

Oh, nehaj vendar, takih mi ne kvasi,
kar praviš, spada že med staro šaro;
zdaj rajši o meseni poj klobasi,
Veroniko pa záprimo v omaro,
tako nam neue Sachlichkeit veleva.
Kaj Julija, mi smo za dono Klaro!

Mojster (zase)

Seveda: vse je jasno, duh nam seva...
Kako se daleč zdé mi tista leta.
ko pel sem zarjam Vidovega dneva...

Učenec

A skoraj bi pozabil, reč presneta,
saj je zadeva jasna in dognana;
odkar vas brani književnikov četa,
naj mirno spi ogorčena Ljubljana!

Pomočnik

O temà pa ne beseda! Kaj sem reva
iskal po mestu vsa imena znana,
kar bukve piše in kar milo peva,
a skoraj vsak mi je pokazal vrata,
da grenko tožil sem ob koncu dneva.
Tedaj pa misel mi zablisne zlata
(iz evangelija mi je ostala),
da na križpotjih morda najdem svata.

Mojster (zase)

In da iz vsega tega bo še lepša šala,
in causa sua iudex jaz in Pavel
sva za teater svoj podpis podala.

Pomočnik

Kaj neki le je mislil tisti kavelj,
ko blatil nam Vinograd je veseli:
prej kritik bil je, zdaj nam je Krjavelj.
Ob kasi polni bomo roke meli,
s prvaki rekli bomo: »Ta je prava!«
četudi Ochsenstand v parter se seli.

Učenec

Ako opolzkega diši jim mrva,
domačega nalili vsaj bi vina,
saj znate cepiti na odru drva,
magari vzeli vdovo bi Rošlina!

Pomočnik

Ime ti tujca nič ne razodeva,
saj sličnih dosti šteje banovina,
pa radi njih nihče se ne razgreva.
Hoteli smo zdražiti klerikale:
Sauglockenläuten naj okrog odmeva!
Poznali v tem nikoli niso šale,
prenašajo zdaj kvante naj velike,
ko včasih greške so sodili male!

Učenec

Prešerna manom, avtorju Mladike
in Cankarju to bodi zadoščenje,
v slovenske milozvočne da oblike
porenskih prascev vnetajo kruljenjel!

Mojster

Zamrl nam smeh v slovenski je besedi,
vdušilo ga stoletno je trpljenje,
nič več ni dobrovoljčkov v naši sredi:
zato veselju možnosti izraza
zdaj iščem novega v germanski skledi.

Pomočnik

In da umetnost ni nam prazna fraza,
lepo ponašiti smo dali delo.
Da naša duša pride do izraza,
dolenjski ž m a v e smo vzeli za zabelo.
Sicer je piča ta bolj za praseta,
pa upajmo, da jim ne bo smrdelo.
Posnemajoč velikega poeta,
pekla hudobce verno je kopiral:
del cul aveva fatto la trombetta.

Učenec

Anatema, kdor zdaj bi se še upiral!

Pomočnik

Če vtisneš si še zadnja navodila,
nad vsemi kritiki boš triumfiral:
v začetku nas je resno odklonila
celo napredna javnost vsa poštena;
ko je do vrha priklopela sila,
ostala v sili je pomoč še ena:
»Umetnost rušijo nam klerikalci!«
Ko kužek je naprednost potepena
in čudom čudijo se »Jutra« bralci:
»Kako da prej že nismo vs poznali,
o farški vi preklemani hinavci!
Od tod teatru dan za dnem kravali!«

Učenec

Zahvaljene, glediške korifeje,
da novo luč siroti ste prižgali.
Umetnost nova se v Ljubljani greje,
ki njen simbol so pravi — gnojne vile.
Le-tá naj poje, kdor jo prav umeje:
naj torej serenade brenkat mile
na kup gnoja se Romeo postavi!
Slovo jemat od ljube Bogomile
čez hleva prag se Črtomir odpravi
in Gretchen Faustu naj obira gnide!
Cmokavzar ščiplji Ušperno pri kravi!
S pomijami polnimo si golide,
po novi šegi kar naprej drekaймо!

Pomočnik

Oj zlati vek zdaj Muzam dravskim pride!

LISTNICA UREDNIŠTVA

F.P., Celje. Pesem »Večerna« je še prav začetniška
s samimi starimi prispodobami. Ker je tudi edina, se kaj
več o tvojem sedanjem delu ne dá reči. Le napreduješ ne!

France, Maribor. Prva »Poet« se ti je še dokaj posre-
čila. So seveda še napake, kakor n. pr.: prispodobe na kraju
so slabe, imaš nekaj nečistih rim, kar se tako rado opazi
pri štajerskih poetih (dolgi in kratki, odprti in zaprti samo-
glasniki v moških stihih!), dalje se med lepa mesta še rada
mešajo banalna itd. Druga je mnogo slabša. Razpredanje
prastare fraze »labodja pesem« (kar še povrh tega res ni,
da namreč labod pred smrtjo poje!) ni samo neokusno,
temveč celó poniževalno za pravega pesnika, ki bi se pač
rad tršega oreha lotil, kakor pa da samo ponavlja za dru-
gimi. V tretji »Tri matere« pač najdem globino, a mi pri-
spodobe nikakor niso vsebinsko polne. Zaključek ni dober.
Isto velja za četrto »Moj brat«. Pesmi so prav začetniške,
čeprav kažejo malo več miselne zrelosti, in se o njih ne dá
kaj več sklepati.

UGANKARJEM

REŠILCI UGANK IZ JUNJSKE ŠTEVILKE

Baša Lenčka (153), Gros Ančka (153), Mihelčič Franc
(164), Lukovšek Ivanka (169), Kocmur Pavla (169), Klobavs
Anton (169), Kalan Minka (169), Demšar Viktor (195), Jeraša
Janez (195), Slapar Pavel (169), Dijaški zavod Kranj (169),
Blaj Franc (169), Cesar Anton (115), Sodja Franc (115), Mo-
drinjak France (150).

Regali Ivanka (67), Aleš France (78), Trebše Alojzij (67),
Videnšek Ana (67).

Izrebrani so bili. Za prvo nagrado: Demšar Viktor,
cestni nadzornik, Rožna dolina, IX. cesta št. 24a, Ljubljana.
Za drugo nagrado: Lukovšek Ivanka, Javorje, Poljane nad
Skofjo Loko; Baša Lenčka, Ljubljana. Za tretjo nagrado:
Dijaški zavod Kranj; Sodja Franc, Bohinjska Bistrica, Je-
reka 2; Kocmur Pavla, Kranj, Stara cesta. Nagrado zastav-
ljaycev dobi: Planina France, profesor, Kranj.

RAZPIS NAGRAD ZA JULIJ

Prva nagrada: Vožnja z avtobusom iz Ljubljane na Sušak in nazaj. Vozovnica je veljavna trideset dni, torej si bo srečni izžrebanec lahko privoščil obenem cel mesec počitnic ob morju. Za drugo nagrado: Dve knjižni nagradi iz Mohorjeve založbe v vrednosti po 30 dinarjev. Za tretjo nagrado: Tri knjižne nagrade iz Mohorjeve založbe v vrednosti po 20 dinarjev.

Obenem je za drugo polletje spet razpisana nagrada za najboljšega zastavljavca uganek, to je za tistega zastavljavca, ki bo v tem polletju dobil za priobčene uganke povprečno največ glasov.

Informacije za prvo nagrado dobi izžrebani v knjigarni Mohorjeve tiskarne v Ljubljani.

POMENKI

F. P., Podnart, M. P., Ribnica, A. Z., Stična, in S. K., Ljubljana: Vaše rešitve iz majske številke sem — žal — prekasno dobil.

Pirnat, Ljubljana: Poslana uganika bo brez dvoma priobčena. Mogoče mi boš v prihodnje lahko tudi kaj lažjega poslal?

Stanko Kapš, Ljubljana: Hvala za drobcen prispevek. Upam, da ne bo zadnji!

J-ša, Rožna dolina: Nekatero bom gotovo uporabil. Pri risanih pazi, da boš razločen. Riši drugič vsaj v velikosti 10 × 12 cm!

T. A., Zidani most: Tvoje misli in predloge rad z obema rokama podpišem. Vedi, da tudi jaz in mogoče z menoj še kdo drug prav tako misli. Toda saj veš, da vrag v sili še muhe žre! Zadnja stran je pač v veliki meri odvisna od zastavljavcev in ne toliko od urednika. Zato ugankarji, na noge! Kakršne orehe bi radi trli, takih mi pošiljajte! Upam, da ti ne boš med zadnjimi. V kolikor sem jaz prizadet pri vsem tem, se bom po svojih močeh poskušal poboljšati.

Kozma, Ljubljana: Škoda, da si tako neroden pri sestavljanju uganek! Včasih je uganika kar dobra, pa je končni rek tak, da je Bog pomagaj! Uganika je kot oreh. Stareš lupino in si vesel okusnega jedra. Seveda tudi kak piškav oreh stareš, pa ga potem jezno vržeš proč! Glejmo torej, da bodo naše uganke imele zdravo in kleno jedro, ne samo trdih lupin!

Vsem zastavljavcem: Mogoče bo koga zanimalo, če sporočim nekaj drobnarij o našem tekmovanju. V prvem polletju so dobili sledeči zastavljavci za vsako priobčeno uganiko povprečno takole oceno: Planina, Kranj, povprečno 21 glasov, Franjo Tanjšek, St. Andraž (11), S. O., Sele, Radoš, Stari trg, Jakob Sešerko, Sv. Jurij ob Ščavnici (5), Moder Janko, Dol (5.71), Pirnat, Ljubljana (2.5), Danica, Brusnice (2.25), M. K., Ljubljana (2), France, Mošnje (1.6), Efes, Bohinj, Tone, Kranj (1.5), France, Središče (1.25), Al. S., Ljubljana, Svitko, Ljubljana, France, Ljubljana, S. J., Ljubljana (1), Nace Cuderman, Tupaliče (0.66), Hostar, Ljubljana, F. K., Ljubljana, Pepe, Kropa, Nartnik Marija, Rožni dol (0.5).

Vsem: Prvo znamenje pasjih dni se je že pokazalo: število naših ugankarjev se je zmanjšalo na polovico in še bolj. Zato smo se odločili, da vsaj enemu malo pomagamo ter ga z morskovo vodo in zrakom poživimo.

Državno priznано učilišče **KOVAČ, Maribor, Gosposka ul. 46**

Trgovski tečajji. Začetek vedno septembra

Posebni tečajji ob vsakem času: za strojepisje, stenografijo, knjigovodstvo, trgovsko računstvo, korespondenco, slovenščino, hrvaščino, nemščino, lepopisje * Strojepisna dela - Razmnoževanje - Kopiranje načrtov - Prevodi v vse jezike - Reklamna in propagandna dela - Javna strojepisna soba - Na razpolago so pisalni stroji, tudi s pisavo v cirilici, stroj s 46 cm dolgim vozom in računski stroji **Zahtevajte prospekte!**

"Tudi v kuhinji je treba imeti čist predpasnik!" — "Saj je bilo v perilu, pa se ne da oprati!" — "Slabo milo umazanije ne izpere nikdar, to si zapomni! Daj si dopovedati in peri vedno le z res dobrim terpentinovim milom Zlatorog, ki s svojo obilno gosto belo peno odpravi vsako še tako trdovratno umazanijo."

TERPENTINOVNO MILO

Zlatorog

Ljudska samopomoč * Maribor, Aleksandrova c. 47

registrovana pomožna blagajna

v lastni palači

sprejme vse zdrave osebe za pogrebno in doto - Na pogrebninah in doti je izplačanih že nad 30 milijonov din - Zahtevajte brezplačno pristopne izjave

HRANILNICA DRAVSKE BANOVINE

CELJE • LJUBLJANA • MARIBOR

Obrestna mera za vloge znaša do 5%

Za vloge in obresti jamči Dravska banovina z vsem premoženjem in vso davčno močjo!